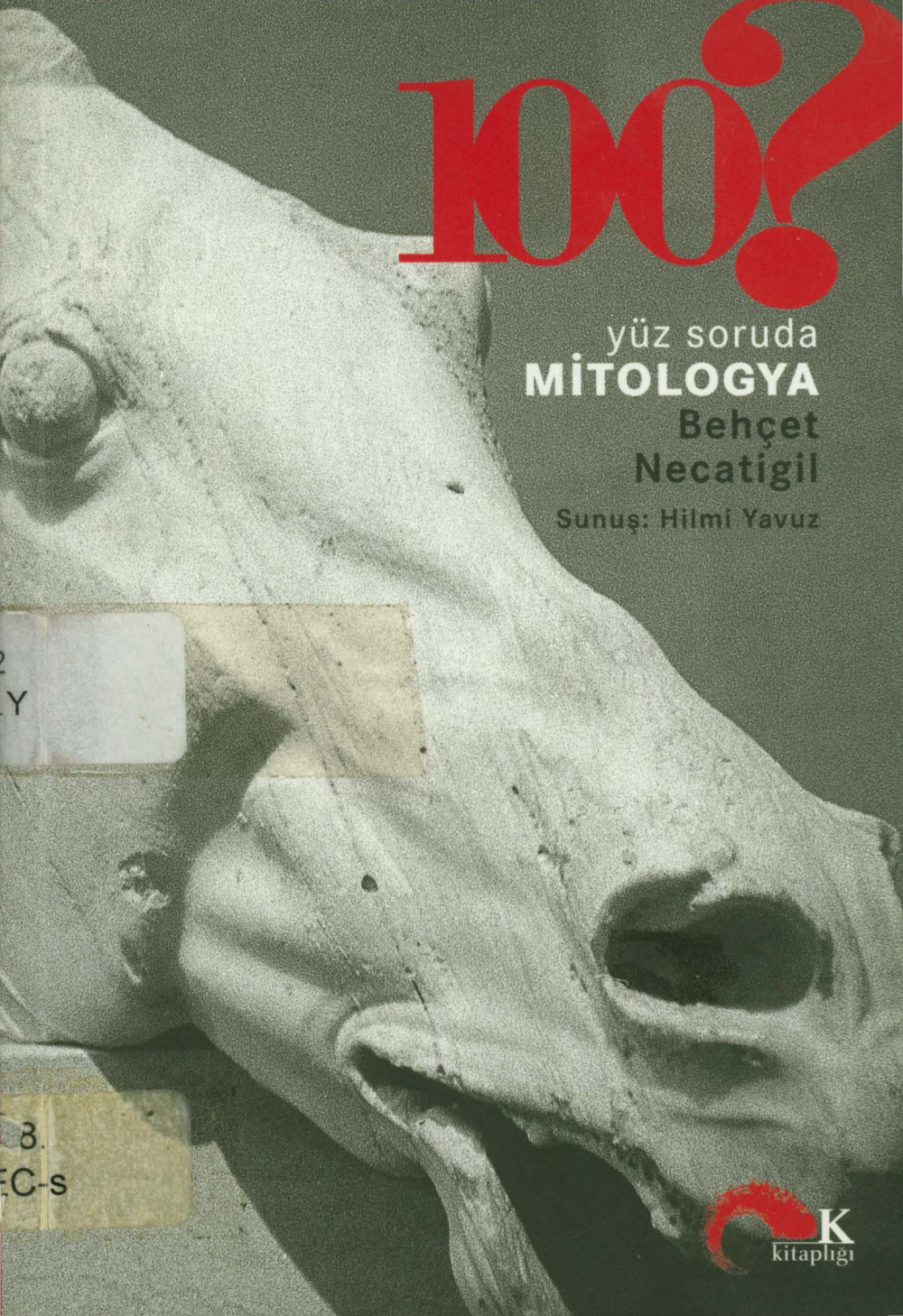

100?
yüz soruda
MİTOLOGYA
Behçet
Necatigil
Sunuş: Hilmi Yavuz
K
kitaplığı

BEHÇET NECATİGİL

100 Soruda

MİTOLOGYA

Behçet Necatigil: (1916-1979) Cumhuriyet döneminin önemli şairlerindendir. Kars Lisesi'nde başladığı (1960) edebiyat öğretmenliğini İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde sona erdirdi (1972). Şiirde kırk yılını, doğumundan ölümüne, orta halli bir vatandaşın, birey olarak başından geçecek durumları hatırlatmaya, ev-aile-yakın çevre üçgeninde, gerçek ve hayal yaşantılarını iletmeye, duyurmaya harcadı. Almancadan çevirileri, radyo oyunları ve düzyazıları bulunan Necatigil'in yapıtları en son YKY'de topluca yayımlanmıştır (1994-2001). Kimi yapıtları: Şiir: *Evler* (1953), *Eski Toprak* (1956), *Yaz Dönemi* (1963), *Beyler* (1978). Düzyazı: *Bile-Yazdı* (1979). Oyun: *Yıldızlara Bakmak* (1965), *Pencere* (1975). Ayrıca *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (1960) ve *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (1979). Behçet Necatigil, *Eski Toprak* ile 1957 Yeditepe Şiir Armağanı'nı, *Yaz Dönemi* ile de Türk Dil Kurumu 1964 Şiir Ödülü'nü kazanmıştır.

Behçet Necatigil

100 Soruda

MİTOLOGYA

Behçet Necatigil
100 Soruda
MİTOLOGYA

K Kitaplığı 13
100 Soruda 1

ISBN: 975-296-020-0

Önceki Basımı: Gerçek Yayınevi, 5. baskı, 1995.

Dizi Danışmanı: Fethi Naci
Yayına Hazırlayan: Barış Tut
Grafik Tasarım: Mehmet Ulusel
Kapak Fotoğrafı: Samih Rifat
Düzelti: Alev Özgüner
Baskı: Ofset Yapımevi

© Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş. 2002

Behçet Necatigil

100 Soruda

MİTOLOGYA

Behçet Necatigil'in 100 Soruda Mitologya'sının yeni basımı için bir 'sunuş' taslağı

Ernest Cassirer, *Language and Myth*'te (Dil ve Söylen), Söylen'le Dil'in, birbiriyle kökende ilişkili olduğunu önesürer; içerikleri ne kertede farklı olursa olsun, ikisinin de, aynı zihinsel kavrayışın biçimini taşıdıklarını bildirir. Bu ortak ve temelkoyucu biçim, Cassirer'e göre 'eğretilemeli düşünce'dir (metaphorical thinking). Ama, bu bağlamda indirgemeci kuramlar da sözkonusudur: Romantik düşünce. Herder'i izleyerek (Schelling'in deyişi ile), Dil'i 'solgun mitoloji' olarak tanımlar, – Dil'i Söylen'e indirger, kısacası. Adalbert Kuhn ve Max Müller ise, tam tersini yaparlar: Söylen'i Dil'e indirgerler. Eğretilemenin kökenini, Büyü'ye gönderme yaparak açıklayan antropolojik kuramlar da var elbet...

Eğretileme, Cassirer'in önesürdüğü gibi, Dil'in ve Söylen'in ortak ve temelkoyucu biçimiyse, Roman Jakobson, buna Şiir'i de ekler. Eğretilemenin, Şiir'in temelkoyucu ölçütü olduğunu bildirir Jakobson. Dilsel bir etkinlik olarak Şiir, Söylen'e, işte tastamam bu yolla, eğretileme dolayımında eklemlenir. Schelling'in sözünü değiştirerek söylersek Şiir, 'solgun mitoloji' olur, – ya da Kuhn ve Müller'i izleyerek söylersek, söylen, solgun bir şiir'dir...

Söylen'in eğretileme dolayımında Şiir'le ilişkisini Türk yazınında kuşatıcı olarak kavrayanlardan biri Behçet Necatigil'dir. Bu, Necatigil'den önce Şiir'le Söylen arasında bir ilişki kurulmadığı anlamına gelmiyor elbet. Tevfik Fikret, Prometheus söylenini bir eğretileme olarak kullanır; Yahya Kemal'in, Paris'ten döndükten sonra Yakup Kadri ile birlikte başlattıkları 'Nev Yunanilik' (Neo-Hellenisme) düşüncesinin içinden yazdığı şiirlerde söylen-etkisi üreten dizeler bulunur; – Tanpınar'ın, Zeki Ömer Defne'nin, Mustafa Seyit Sutüven'in şiirlerinde de! 'Persephone Şairi' Salih Zeki Aktay'ı geçelim, Cumhuriyet döneminin önemli iki şairi Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'la birlikte Behçet Ne-

catigil'de söylen-etkisi, söylen'in yenidenüretilmesine dönüşür. Mitolojiden yararlanmanın yerine, Söylen'in yapısının yenidenüretimi öneçıkar.

Necatigil'in, *Gerçek* dergisinde yayımlanan bir söyleşisinde, hem Şiir'in Söylen'le olan ikiz ilişkisini hem de her ikisinin kökenindeki 'eğretilemeli düşünce'yi kavrayışı konusunu dilegetirir, –şöyle: 'Batı şiiri hiçbir zaman mitolojiden ayrılmamıştır. Bugün Avrupa şiirinde, bütün Batı şairlerinde mitos imajlarına rastlarsınız. Bizde niye olmasın bu? Serapa istiareler (eğretilemeler H. Y.) dünyasıdır Menakıbnameler, dervişlerin hayatları. Modern şiir, Batı'da Hristiyan mitoslarından yahut Yunan mitoslarından yararlanıyor. Bizde bakir ne kadar çok, değerli menkıbeler var. Kerametleri, dervişleri düşünün.'

Söylen'e olan ilgisinin tarihi, 1944 yılında yayımladığı 'Kır Şarkısı' şiirine kadar gider (Pan'ın teneffüsü bile/Ilık, okşamakta yüzü): 'Pan' izleği, 'Kır Şarkısı' şiirinde erinçli bir kırsal dinginliğini imlerken, yirmi yıl sonra yazacağı 'Pan' şiirinde, tedirgin bir kentsel kargaşayı imlemeye dönüşür (Artık ıssız kırları bıraktı Pan/Şimdi birçok ülkenin milyonluk kentlerinde/Asfaltlarda, betonlarda dolaşıyor,/Kızgın, uzun yazların öğle saatlerinde...)

'Pan' izleğindeki bu dönüşüme (Pan'ın kırdan kente taşınmasına) benzer bir dönüşümü 'Dağ' şiirinde de görüyoruz: Tevfik Fikret'in ülküleştirip yücelttiği Prometheus, Necatigil'in bu şiirinde, gündelik yaşamın azabını yaşayan sıradan bir insana, deyiş yerindeyse Heidegger'in 'herkes'ine dönüşür; –Prometheus, ülküleştirilmiş bir kimlikten, sıradan bir kimliğe taşınır.

Necatigil, ilk basımı Gerçek Yayınevi'nce 1969'da yapılan *100 Soruda Mitologya*'dan önce de 1957 yılında, Varlık Yayınları arasında çıkan *Küçük Mitologya Sözlüğü*'nü de hazırlamıştır. Bu, onun söylenlere olan entelektüel ilgisinin kanıtıdır: Çünkü, onun deyişi ile, 'taşıdıkları sezgi gücü, yer yer insan yaradılışındaki zaaf ve tutkuları, çağlar üstü bir kesinliğe, çok yönlü bir kullanış imkanına bağlamış olmalarıyla mitoslar, bugün de sanatın yararlandığı bir il-

ham ve kültür kaynağı'dırlar...

Necatigil, bu 'ilham ve kültür kaynağı'nın hem Dionysos'u hem de Apollon'udur...

Hilmi Yavuz

Bir iki açıklama

Yunanca sözcüklerin; başta tanrı, insan ve yer adlarının yazımları; bilim kitaplarındaki biçimiyle, asıllarına uygun yazılmıştır. Eski Yunan-Latin metinlerinin ve klasiklerin, Milli Eğitim Bakanlığı'nca çevrilmesine başlanmadan, yani 1940'tan önce Yunanca sözcükler, Fransızcadan gelme bir alışkanlıkla, Türkçeye hep Latince söyleniş ve yazılışlarıyla geçer, Yunanca "k, ai, ei"ler çokluk "c, ae, i" ile gösterilirdi; Aisopos, Sokrates yerine Aesopus ya da Esop, Socrates ya da Socrat der, öyle yazardık. Bu noktaya dikkat edilmelidir.

Yunanca sözcüklerdeki y'ler ü gibi okunur. Örneğin Odysseus sözcüğü Odüsseus, Enyo sözcüğü Enüo okunmalıdır. Kh: h, ph: f, i: y okunacaktır. Örnekler — Akhilleus: Ahilleus, Aias: Ayas, Aineias: Ayneyas, Mykenai: Mükenay, Oreithyia: Oreytüya, Phoiniks: Foyniks, Phrygia: Frügya...

Yunanca bir ad Latincede değişik olabilir. Örneğin Akhilleus Latinlerde Achilles (Aşil), Odysseus, Latinlerde Ulixes'tir (Ülisses: Ülis). Aynı kişiyi, aynı kavramı belirten bir sözcüğün iki dilde değişmeler gösterip göstermediği, parantez içi anımsatmalardan anlaşılır.

Kitapta sadece Troia sözcüğü, hep y harfiyle, yani Türkçe yazım ile Troya biçiminde yazıldı.

1. Mitos ve mitologya nedir?

Mitos (mythos), Yunancada söz, öykü anlamına gelir. Mitoslar, ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve doğa olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri yaşamın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak gereksiniminden doğmuş öykülerdir.

Doğaüstü ve fizikötesi güçler yanı sıra, doğa güçleriyle savaşa girmiş, onları yenmiş ya da yenememiş ilk yiğitlerin kimlik ve kişiliklerini belirtmesiyle de mitoslar, eposlara, yani destanlara malzeme olur, destanları oluştururlar.

En kısa tanımıyla mitoslar; doğa güçlerinin kişileştirilmesi, canlı varlıklar ya da ölümsüz tanrılar halinde tasarlanması, eposlar ise tarihten önceki insan topluluklarının ilkel tarihleri olduğuna göre; mitoslarla eposlar arasında yer yer aynı malzemeyi kullanmak, aralarında bağlantılar olan konuları değişik oranlarda ve farklı açılardan işlemek bakımından bir kesişme görülür.

Destan kahramanları, mitoslardaki tanrılar ve tanrısal güçlerle yaşamdaki insanlar arasında köprüler kuran kişilerdir.

İlk çağların insanlarında doğa güçlerinin fizik ve etik etkilerini yansıtan mitoslar, dinlerin de başlangıcıdırlar; ilkel insanın fizik atılımlarına ek olarak metafizik ve ruhsal davranış ve yönsemelerini de belgelerler. Taşıdıkları sezgi gücü, yer yer insan yaradılışındaki zaaf ve tutkuları, çağlarüstü bir kesinliğe, çokyönlü bir kullanış olanağına bağlamış olmalarıyla mitoslar, bugün de sanatın yararlandığı bir esin ve kültür kaynağıdırlar.

Mitoslar bilgisi ve mitosların sistemli bir biçimde toplamı demek olan mitologyanın bütün öteki ulusların ilkçağ efsanelerinden önce akla, bu tür Yunan ve Latin öykülerini getirmesi, Yunan ve Latin mitologyalarının yüzyıllardır Av-

rupa sanat ve edebiyatını en geniş ölçüde beslemekte olmalarından geliyor.

2. Yunan ve Latin mitologyasını bilmek niçin gerekli?

Batı'yı, Batı sanat ve edebiyatını, Tanzimat'tan bu yana bu mitosların Türk edebiyatındaki yansıma ve görüntülerini anlamak için gerekli. İsmail Habip Sevük'ün *Avrupa Edebiyatı ve Biz* (1940) kitabında şu satırlar, dolayısıyla bu sorunun da yanıtıdır:

"Bugünkü Avrupa medeniyeti, Yunan ve Latin'den gelen ümanistliğe dayanır. Avrupa, büyük Rönesans'a o sayede erdi. Bugünkü medeniyet şu veya bu Avrupa milletlerinin değil, Yunan ve Latin'e eklenmiş Avrupa'nındır. Arada Ortaçağ Hıristiyanlığı da aşılanarak Yunan ve Latin'i Rönesans'a bağlayan ve Rönesans'tan zamanımıza kadar uzanan yekpare bir Avrupa medeniyeti. Bu, kül halinde bir nur cephesidir. Hangi ulus bu nurlu cepheyi bütün endamıyla kendi diline aksettirebilmişse o 'tam Avrupalı' olur. Avrupalı millet demek, Avrupa coğrafyasında bulunan demek değil, Avrupalı millet evvelâ bütün Antikite'yi, yani Yunan ve Latin'in belli başlı eserlerini, sonra diğer Avrupa milletlerinin de yine belli başlı kitaplarını kendi diline nakledendir."

Böyle diyor İsmail Habip. Bir yandan kendi kültür kaynaklarımızdan yararlanırken bir yandan da Avrupa yapıtlarını, son yıllarda, hatta günü gününe, çeviriyor, okuyoruz. Bunların anlaşılması için çok kere el altında bazı önbilgiler, yardımcı kitaplar bulunması gerekir. Sanatı, edebiyatı devamlı besleyen bir kaynak olarak, Yunan ve Latin mitologyası da böyle bir yardımcı.

3. İlk Türk mitoslarına hangi yapıtlarda rastlıyoruz?

İlk mitoslara, her ulusun kosmogonisinde, yani dünyanın yaradılışı efsanelerinde rastlanır. Efsane; bir doğa olayının,

bir varlığın, doğa unsurlarından birinde olan bir değişikliğin, akıldışı ve olağanüstü açıklama ve yakıştırmalarla anlatılan biçimidir. Dünyanın yaradılış efsaneleri, ulusal destanların, yani eposların başlangıç bölümleridir; eposların en eski parçaları, kosmogoni mitoslarında bulunur.

Türklerin yaradılış mitosları, Şaman dinine bağlı Altay Türklerinde görülüyor; Şaman dini dünyanın yaradılışı üzerine tasarlanmış mitoslara dayanır. Rus Türkologlarından Radloff (1837-1919), Altay Türklerinin bugün de masallar halinde anlatılagelen bu mitoslarından bazılarını derlemiş, yayımlamıştır ki, bunların en ilginç olanları örneğin Prof. Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi* (1928) adlı yapıtında da özet halinde bulunur.

4. Bu kitapta Türk mitologyasından sözedilmeyecek mi?

Tarihleri ne kadar eskiyse, epos ve mitosları da o ölçüde eskidir ulusların. Kültür ve din temas ve kaynaşmalarıyla her ulus komşularından yeni yeni efsaneler alarak, onları özümleyerek bu kültür hazinesini zenginleştirir. Geniş bir coğrafya üzerine yayılmış bir ulusta, mitologya pek bol çeşitlemelerle karşımıza çıkar.

Yalnız şunu da unutmamalı: Bu malzemenin, deniz altında birbirine bağlı büyük kara parçalarının, deniz üstünde yer yer uç vererek adalar halinde kendilerini belli etmeleri gibi, zaman içinde zincirleme sürüp gitmesi gerekir. Tarih kitaplarında uzak anılar halinde kalmış eski Türk mitoslarının tarih boyunca sanat yapıtlarında zaman zaman dirilemeyip varlıklarını belli edememiş ve ölü ata yadigârları olarak bir yerde donup kalmış bulunmaları, Türk destan ve mitologyasının bahtsızlığı olmuştur. Yoksa en azından kosmogoni (dünyanın yaradılışı) ve eposlar bakımından çok zengin olan mitologyamıza bu kitapta geniş bir yer ayıramayacaksak bunun nedenleri hem bu düşünceler, hem de kitabımızın sayfa yetersizliğidir.

5. Şaman dininin inançlarına, yani Altay Türklerine göre dünya nasıl yaratılmıştır?

Özet şöyle: — Daha yer ve gök yaratılmadan önce, her şey sudan oluşuyordu. Ne toprak, ne gök, ne güneş, ne de ay vardı. Bütün tanrıların en büyüğü, her varlığın başlangıcı ve insanoğlunun atası Tanrı Kara-Han, önce kendisine benzer bir yaratık yarattı ve adına Kişi dedi. Kara-Han ve Kişi, iki siyah kaz gibi, rahatça, su üzerinde uçuyorlardı. Fakat Kişi, bu mutlu dinginlikten memnun değildi. O, Kara-Han'dan daha yükseğe uçmak istiyordu. Bu küstahlığı sonucunda, uçmak için gerekli olan gücü kaybederek derin ve sonsuz suya yuvarlandı. Tehlike içinde, nerdeyse boğulacak bir halde, Tanrı Kara-Han'dan imdat diledi. Kara-Han, Kişi'ye derinlikten yükselmesini emretti. Kişi yükseldi. Bunun üzerine Kara-Han, Kişi'nin, üstüne oturarak batmaktan kurtulması için denizden bir yıldız yükseltti. Kişi artık uçmaya muktedir olamadığından, Kara-Han dünyayı yaratmayı düşündü. Kişi'ye, suyun dibine dalarak dipten toprak çıkarmasını emretti ve çıkan toprağı su yüzüne serpti. Kişi, toprağı sudan çıkarınca, onun bir kısmını kendisine gizli bir dünya yapmak için ağzına sakladı. Fakat yukarı çıkınca ağzındaki toprak o kadar şişti ki, eğer Kara-Han tükürmesini emretmeseydi, artık nefes alamayarak boğulacaktı. Kara-Han'ın yarattığı dünya dümdüz bir alandan oluşuyordu; ne var ki Kişi'nin ağzından çıkan toprak her tarafa fırlayarak bütün yeryüzünü bataklık tepeciklerle örttü. Bunun üzerine çok öfkelenen Kara-Han, bu itaatsiz Kişi'ye Erlik lakabını verdi ve onu Nur ve Işık dairesinden kovdu. Bundan sonra yeryüzünde başka adamlar yarattı: Dokuz dallı bir ağacı yerden bitirerek her dalın altında bir adam yarattı ki, bunlar yeryuvarlağındaki dokuz insan soyunun atalarıdır.

Erlik, dünyanın bu yeni yaratıklarının o kadar güzel ve iyi olduklarını görünce, Kara-Han'dan onları kendisine

vermesini istedi. Kara-Han razı olmadı, ne var ki Erlik onları kötülüğe yönelterek zorla kendisine çekmeyi biliyordu. Kara-Han, Erlik'in ayartışlarına kolayca kapılan bu ahmaklara kızdığından bundan böyle insanoğullarını kendi haline terketmeye karar verdi. Erlik'i yeniden lanetleyerek yeraltındaki karanlıklar ülkesinin üçüncü katına sürdü. Kendisi için de göğün on yedinci katını bütün sakinleriyle birlikte yarattı ve böylece göğün en yüksek katını oturma yeri olarak seçti. Kendi başlarına kalan insanlara koruyucu ve öğretici olarak, büyük Maytere'yi geri gönderdi. Erlik güzel göğü görünce o da kendisi için bir gök yaratmaya karar verdi ve bu amaçla Kara-Han'ın iznini aldıktan sonra kendi uyruğunu yani kandırdığı kötü ruhları oraya yerleştirdi. Fakat bu kötü ruhlar, Kara-Han'ın yarattığı dünyadaki insanlardan çok iyi yaşıyorlardı. Bu durum Kara-Han'ın canını sıktı, Erlik'in dünyasını tahrip için kahraman Mandişire'yi gönderdi. Onun güçlü mızrak darbeleri altında gök inlediği zaman Erlik'in seması parça parça yarılarak toprağa düştü. O zamana kadar düz olan dünya, düşen yıkıntılar yüzünden bozularak, büyük dağlar, derin boğazlar, balta girmez ormanlar meydana geldi. Kara-Han, Erlik'i yerin en derin bir katına sürdü; orada ne güneş, ne ay, ne de yıldız ışığı vardı. Kara-Han, ona dünyanın sonuna kadar orada oturmasını emretti.

6. İlk Türk destanları nelerdir?

Saka Türkleri, İ.Ö. VII. yüzyılda ilk Türk devletini kurup İ.Ö. II. yüzyıla kadar yaşattılar bu devleti. Saka Türklerinin İranlılarla yaptıkları savaşlar *Alp Er Tunga* destanında anlatılır. Firdevsî'nin (932-1020) *Şehnâme*'sinde parçalar var bu destandan. *Şehnâme*'ye Afrâsiyâb adıyla geçen Alp Er Tunga'yı, bilim dünyası, İ.Ö. VII. yüzyılda yaşamış bir Saka hükümdarı olarak kabul ediyor.

Bir başka Saka hakanı da, İ.Ö. IV. yüzyılda yaşadığı sanılan Şu'dur. *Şu* destanı, Saka Türklerinin Makedonya hükümdarı İskender'le savaşlarını anlatıyor. O destandan bazı parçalara, 11. yüzyılda derlenen *Divanü Lûgat-it-Türk*'te rastlıyoruz. Fakat mitos bolluğu ve sonraki yüzyıllarda ve günümüzde daha sık anımsanmaları bakımından *Oğuz Kağan* ve *Ergenekon* destanları daha önemlidirler:

Oğuz Kağan destanı, bilim dünyasınca Hun hükümdarı Mete olduğu kabul edilen Oğuz Kağan'ın doğuşunu, Orta Asya Türklerini bir bayrak altına toplayarak Hun hükümdarı oluşunu özetler.

Bozkurt destanı, bir türeyiş mitosudur. Göktürklerin dişi bir bozkurttan türediklerini hikaye eder.

Ergenekon destanı da öyle. Göktürkler, Ergenekon denen yerde çoğalır, demir bir dağı delerek feraha çıkar, büyük bir devlet kurarlar.

Tarihin, mitos dediğimiz potaya dökülerek efsane bileşimleriyle dondurulmuş biçimi olan bu destanlar, ne yazık ki eski Çin kaynaklarında, 13. yüzyıl İran tarihleriyle 17. yüzyılda Ebülgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime*'si gibi yapıtlarda özetler halinde kaldı.

7. Türk mitoslarını, eski destanlarımızın hiç değilse özetlerini toplu halde nerelerde bulabiliriz?

Edebiyat tarihlerimizin İslamlıktan önceki Türk edebiyatı bölümlerinde destanlarımız üzerine açıklamalar, özetler, metinlerden örnekler bulursunuz. Mitoslarımız konusunda en son kitap, Murat Uraz'ın *Türk Mitolojisi* (1967) adlı yapıtıdır. Gene son yıllarda Mustafa Necati Sepetçioğlu da Türk kosmogonisinin verilerini bir sanatçı açısından değerlendirip işleyerek *Yaratılış ve Türeyiş* adlı yeni bir yapıt yayımladı (1965).

8. Yunan ve Latin mitologyası ilk defa kimlerin, hangi yapıtlarında yazıya geçti?

Bu soruyu yanıtlamadan önce Ege uygarlığının ne olduğunu, ne zaman doğduğunu anımsatmamız gerek.

Ege uygarlığı, Ege Denizi'ne serpili adalarla Yunanistan, Makedonya ve Trakya'nın doğu, Anadolu'nun batı ve güneybatı kıyılarını içine alan bölgede gelişmiş uygarlıktır. Bu uygarlığın ilk beşiği Girit Adası oldu.

Bu konuda en derli toplu açıklamayı Felicien Challaye'nin *Dinler Tarihi* (Çev. Samih Tiryakioğlu, 1960) adlı yapıtında bulabiliriz. Challaye, kitabının, 'Yunanistan'ın Dini' bölümünde şunları yazıyor:

"İ.Ö. üçüncü binyılla birinci binyıl arasında Girit'te, sonra da Peloponnesos'ta muhteşem medeniyetler vücut buldu ki, bunlara sırasıyla Ege, Minoen, ve Mykenai medeniyetleri denir. İ.Ö. üç bin yılına doğru Egeliler Girit'te bir imparatorluk kurmuşlardı, ki sonradan bunun nüfuzu, denizlerin uzak bölgelerine kadar yayıldı. Bu bir deniz egemenliği idi ki, en büyük genişleme devresi için buna, o devrin en büyük hükümdarı, efsanevi Minos'un adına izafetle, Minoen deniz egemenliği denir. Bu deniz egemenliği bilhassa Peloponnesos üzerinde derin bir etki yapmıştır. Mykenai'nin sarışın Akhaları kültürlerinin büyük bir kısmını esmer Egelilerden aldılar: 1600'e doğru ilk Mykenai devri başladı. Asıl Girit'te ise Akhalar, 1400'e doğru üstünlüğü ele aldılar. Mykenai kralı Agamemnon'un idaresi altında birleşen Akhalar, uzun bir kuşatmadan sonra Troya'yı zaptederek Hitit İmparatorluğu'nu yok ettiler. Fakat sonradan onlar da istilaya uğradılar. 1100 yılına doğru kuzeyden gelen ve en zorluları Dorlar olan başka Hint-Avrupalılar Akhaları Attika'ya ve adalara sürdüler. Bununla birlikte istilacılar, temsilcilerini kovdukları ya da yok ettikleri bu medeniyetin üstünlüğünü anlayacak kadar zeki idiler; nitekim

bu medeniyetin inançlarıyla âdetlerini benimseyiverdiler.

Yunanistan'ın dinini incelemek için kutsal bir kitap kullanmaya imkan yoktur: Zira böyle bir kitap yoktu ve zorla kabul ettirilen bir dogma da hiçbir zaman var olmadı. Başlıca kaynaklar, Yunan edebiyatının eserleridir. Bunların başında Homeros'un, yahut bu adla gösterilen yazarın veya yazarların *İlyada* ve *Odysseia* adlı eserleriyle Hesiodos'un şiirleri vardır."

Challaye'nin *Dinler Tarihi*'nden bu satırları derli toplu bir anımsatma olduğu için aldık buraya. Yoksa Ege ve Yunan uygarlığı konusunda temel ve sağlıklı bilgiler için, Prof. Arif Müfit Mansel'in Türk Tarih Kurumu yayınlarından, *Ege ve Yunan Tarihi*'nin okunması gerekir (1947, 2. baskı 1963).

9. Homeros ve Hesiodos'un kimlikleri konusunda neler biliyoruz?

HOMEROS — İ.Ö. IX. yüzyılda yaşadığı kabul edilen, fakat kimliği kesinlikle bilinmeyen Yunan şairi. Derlediği ya da yazdığı iki büyük destan (biri on altı bin dize tutan *İlyada*, öteki on iki bin dizelik *Odysseia* / konuları ilerde özetlenecektir) Yunan mitologyası için hem ilk, hem de en büyük yazılı kaynaktır. *İlyada* destanının Azra Erhat ile A. Kadir tarafından, Türkçeye son ve en başarılı çevirisi tek kitap halinde de yayımlandı (1967).

HESİODOS — İ.Ö. VIII. yüzyılda yaşamış. Yoksul bir çiftçinin oğlu. Aiolia'nın Kyme kentinden (Foça'nın kuzeydoğusunda), Yunanistan'da Boiotia'nın Askra kentine göç etmiş. Helikon yamaçlarında koyun güderken Musa'lar, yani esin perileri ona şairlik bağışlamışlar. Nerde öldüğü kesinlikle bilinmiyor. *İşler ve Günler* (Türkçesi Suat Yakup Baydur, 1948) ile *Tanrıların Yaratılışı (Theogonia)* adlarında iki uzun şiiri, Yunan mitologyasının, Homeros destanla-

rından sonra, en değerli yazılı belgeleri sayılıyor.

Buraya, mitosları ilk işleyenlerden bazı Yunan şairlerini daha ekleyebiliriz:

SAPPHO — İ.Ö. VII.-VI. yüzyıllarda Lesbos (Midilli) Adası'nda yaşamış, ilk Yunan kadın şairi. Şiirleri, Cevat Çapan çevirisi olarak Türkçede kitap halinde de çıktı (1966).

PİNDAROS — Thebai'li şair. İ.Ö. 518-446 yıllarında yaşamış.

KALLİMAKHOS — Kyrene'li şair (İ.Ö. 310-240).

THEOKRİTOS — İ.Ö. III. yüzyıl başlarında yaşamış Syrakusa'lı Yunan şairi. *Bucolica* adlı yapıtıyla pastoral şiirin ilk büyük öncüsü. *Yunan Çoban Şiirleri* adıyla Türkçeye de çevrildi bu şiirler. Gerek bu, gerekse başka şiirlerinde mitosları değerlendirdi Theokritos.

10. Yapıtlarında mitologyayı da işlemiş ilk Latin şairleri kimlerdir?

VERGILIUS — İ.Ö. 70-19 yılları arasında yaşadı. *Bucolica* adı altında topladığı şiirleri Theokritos örneğini geliştiren pastoral şiirlerdir. (Türkçeye son çevirisi, *Sığırtmaç Türküleri* adıyla, İsmet Zeki Eyuboğlu tarafından, 1962).

Vergilius'un mitologyayı daha geniş kucaklayan yapıtı *Aeneis* destanıdır. Bu destanın yeni bir çevirisini de Doç. Dr. Oktay Akşit yaptı (1968).

Lucretius (İ.Ö. 98-55) ve Latinlerin en büyük şairlerinden sayılan Horatius (İ.Ö. 65-8) da bu konuda Vergilius'tan sonra anımsanacak Roma şairleridir.

11. Ya tragedya, komedya şairleri?

Mitosları büyük sanat güçleriyle asıl onlar sonraki yüzyıllara aktardılar. Yunan edebiyatında İ.Ö. V. yüzyılda, Attika'lı şairler diye de anılan üç büyük tragedya şairi: Aiskhylos, Sophokles, Euripides tragedya ve gene o yüzyılda Aristophanes komedya türünde ün saldılar. Aiskhylos 90, Sophokles 123, Euripides 92 oyun yazmış ama hepsi günümüze gelememiş bu yapıtların. Aiskhylos ile Euripides'ten yedişer, Sophokles'ten de 19 oyun kalmış bugüne. Aristophanes'in mevcut oyunları ise 11 tane. Bu oyunların hepsi, birkaç kere, Türkçeye de çevrildi.

Latin edebiyatında 10 yapıtıyla en ünlü tragedya şairi Seneca (İ.Ö. 4 - İ.S. 65), en tanınmış komedya yazarı ise 21 yapıtıyla Plautus'tur (İ.Ö. 244-184).

17. yüzyıl Fransız klasisizminin büyük tiyatro yazarı Racine, yapıtlarının çoğunun konusunu Eski Yunan'dan aldı, Yunan tragedyasını benimsedi, başarıyla taklit etti. Çağdaşı Corneille ise Romalılara hayrandı. Bu yüzden, Corneille'in yapıtlarında da Latin mitos ve tragedyalarının etkileri görülür.

12. Roma dininde etkileri olan Latin mitologyası nerede doğdu? Yunan mitologyası ile Latin mitologyası arasında benzerlik var mı?

Latin mitologyası İtalya'da doğdu. Felicien Challaye, yukarda andığımız *Dinler Tarihi*'nde bu konuyu şöyle özetliyor:

"Görünüşe göre, tarihten önceki çağlarda İtalya, iki ayrı insan grubunun işgali altındaydı. Bunlardan birincisi Giritlilerle Kıta Yunanistanı'nın Pelasg'larına yakın ve daha ziyade durağan olan Akdenizliler; ikincisi de Hindistan'ı, İran'ı ve Yunanistan'ı işgal edenler gibi, kuzeyden gelmiş

olan göçebe Hint-Avrupalılardı. Roma'nın ve İtalya'nın dini, eski bir yerli din olarak meydana çıkmaktadır; fakat buna Hint-Avrupalılar, Etrüskler, Yunanistan ve nihayet Doğu tapınışları da birşeyler katmışlardı. Sırası gelmişken, zaten kendileri de daha önce Hellen (Yunan) etkisi altına girmiş olan Etrüsklerin, Roma'ya buyruklarını dinleten tek kavim olduklarını; Yunanistan'ın ise, gelişiminin çeşitli çağlarında Roma ve İtalya dinini etkilemiş olduğunu kaydedelim."

Buna göre, ve ilerde de göreceğimiz gibi, Latin (ya da Roma) mitologyası ile Yunan mitologyası arasında birçok kesişmeler, benzeşmeler vardır; örneğin tanrıların adları zaman zaman değişirse de öyküleri, çokluk aynı kalır.

13. Yunan mitologyasına göre dünya, evren nasıl yaratıldı?

KHAOS — Önce Khaos vardı. Bu boş ve sonsuz mekandan ilk tanrıça Gaia (Lat. Tellus) yani toprak, yani yeryüzü ve Tartaros yani toprağın altı ve Eros yani aşk var oldu. Gaia'nın kocası yoktu; ilk tanrıça Gaia, kendiliğinden dağları, denizleri ve Uranos'u yani gökyüzünü doğurdu. Tanrıların atası Uranos'tur.

Gaia ile Uranos'un birleşmelerinden Titan'lar, yüz kollu devler olan Hekatonkheir'ler ve Kyklop'lar meydana geldi (bunlar için bkz. soru 30). Fakat Uranos, bütün bu çocuklarını anneleri Gaia'nın karnında saklıyor, onları gün ışığına çıkarttırmıyor, göstermiyordu. Buna kızan Gaia, Titan'lardan biri olan, oğlu Kronos'u kandırdı.

KRONOS — Babası Uranos'un üreme organını kesti, denize attı. Evrenin sahibi şimdi Kronos olmuştu. Kronos'un, kızkardeşi Rheia'dan çocukları doğdu: Yani Rheia, Kronos'a Olympos tanrılarını doğurdu. Fakat evrenin tek egemeni Kronos da, doğar doğmaz yutuyordu kendi çocuklarını. Oğulları Hades ile Poseidon ve kızları Hestia, Demeter ve Hera, bu biçimde yutulmuşlardı.

Kronos'un oğullarından biri de Zeus'tur.

14. Yunan ve Latin klasiklerinde ve başka Batı yapıtlarında, mitolojik adlardan en çok Zeus ve Iupiter adlarına rastlıyoruz; niçin?

ZEUS — Yunan tanrılarının en güçlüsüdür Zeus; çevresi ve etkisi en geniş olanı. Zeus'u Yunanlılar Balkan Yarımadası'na göçleri sırasında getirdiler. Zeus için, tanrıların ve insanların babası diyorlardı. Göçmen Yunanlıların Zeus'u ile Yunanistan'ın yerli halkının tanrıları arasında bazı ilişkiler kuruldu. Yerli Argos tanrıçası Hera, Zeus'un karısı oldu; en eski tanrılar, Zeus'un kardeşleri bilindi (*Hera, Hades, Poseidon). Girit, Asya ve Trakya'dan alınma yenice tanrılar (*Athena, Apollon, Artemis, Ares, Dionysos...) Zeus'un çocukları sayıldılar. Bir Girit mitosuna göre Zeus'un doğuşu şöyle olmuştu: Kronos, tacını tahtını elinden almasınlar diye, Rheia'nın doğurduğu çocuklarını yutardı. Zeus doğunca Rheia, Kronos'a doğurduğu çocuk yerine bir kaya parçası yutturdu, çocuk Zeus'u Girit'te bir mağarada gizlice büyüttü (*Amaltheia, *Kureta'lar). Zeus büyüyünce Kronos'u tahtından indirdi. Dünya egemenliğini, kardeşleri Poseidon ve Hades ile bölüştü: Poseidon'a denizleri, Hades'e Yeraltı Ülkesi'ni verdi.

SOTER — Kurtarıcı. Tanrıların, özellikle Zeus'un ekadıdır.

IUPİTER — Romalıların, tarihten önceki zamanlardan gelen, en eski, en büyük tanrısı. Iupiter, gök ışığının (yıldızların, şimşeğin) tanrısıdır. Bu yüzden dolunay zamanı, Iupiter için kutsal sayılır. Etrüsklerin etkisiyle Iupiter, Iuno ile Minerva'ya bağlanmış, bir üçleme yapılmıştı. Roma'nın son kralları Tarquinius'lar, bu üç tanrı için Capitolium'da bir tapınak kurdular. Roma'daki başka İupiter tapınaklarının en önemlileri, Palatinus tepesi eteğindeki Iupiter Stator ile Iupiter Victor tapınaklarıydı. Iupiter, Yunanlıların Zeus'unun yerini tutar.

SABAZİOS — Phrygia tanrısı. İyi edici, selamete çıkarıcı sıfatıyla özellikle İ.S. II. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda saygı-tapkı gördü, Iupiter ile bir tutuldu. Tanrıya, yüzük ve serçeparmakları kapalı, öteki üçü açık, kutsama pozunda, bronz eller adanırdı.

15. Zeus'un öbür iki erkek kardeşi Poseidon ile Hades mitoslara ne biçimde geçtiler? Görünüşleri, kılıkları nasıldır?

POSEİDON (Lat. Neptunus) — Denizlerin, suların tanrısı; en eski tanrılardan biri. Daha Dor'ların göçlerinden önce Peloponnesos ile Boiotia'da saygı-tapkı görürdü. Poseidon, üç-dişlisiyle denizleri allak bullak eder, karaları sarsar, depremler yollardı. Bunun için, Poseidon'a Enosikhthon ile Gaieokhos (yerin altında yürüyen) da denir. Poseidon, atların da tanrısıydı (bu niteliğine Homeros'ta rastlanmaz), en eski efsanelerde sık sık at biçiminde betimlenir. Onuruna düzenlenen araba yarışları içinde, Korinthos'ta yapılan İsthmia yarışları en ünlüleridir. Atina'daki Erekhteion'da, Poseidon'la Athena arasındaki yarışın izleri görülür: Poseidon, üç dişli asasını vurunca kayada koca bir yarık açılmıştı. Denizci İonia'lılar, denizlerin tanrısına, özellikle, balıkçılığın koruyucusu, pîri diye saygı-tapkı gösterirler, onuruna Panionia şenliklerini kutlarlardı. — Yüceliğine uygun bir biçimde, Zeus'un kardeşi olan Poseidon, Amphitrite ile evlenmişti; Amphitrite deniz dibi tanrıçasıdır. Bütün deniz yaratıkları (*Nereid'ler, *Triton'lar), Poseidon'un maiyetini oluştururlar. Poseidon'un oğullarından biri Amykos'tur. Bebryk'lerin kralıydı. Ülkesinin kıyılarına gelen yabancıları yumruk dövüşüne zorlar, yenilenleri öldürürdü. Argonaut'lar, Bebryk'ler iline geldiklerinde Amykos, Polydeukes'e yenildi, artık tehlikesiz bir hale geldi. Poseidon'un bir başka oğlu Kyknos'tu; Akhilleus onu Troya önünde öldürdü.

HADES (Lat. Orcus) — Kronos'un üç oğlu (Zeus, Poseidon ve Hades) dünyayı aralarında bölüştükleri zaman, Hades'in payına yeraltı düşmüştü. İnsanların ve tanrıların hiç sevmedikleri Hades, karısı Persephone (*Demeter) ile birlikte, yeraltında gölgeler halinde dolaşan ölülere hükmeden sert, zalim bir tanrıdır. Hades sözcüğü, "görünmeyen" anlamına gelir: Büyülü bir tulga onu görünmez yapar. Ülkesinin, girenlere daima açık kapısından, kimse dışarı çıkamaz. Hades sözcüğü klasik çağda yalnız yeraltı hâkiminin adı olarak kullanılmış, Yeraltı Ülkesi anlamına kullanılmamıştı. Hades'in bir adı da Pluton'dur.

16. Zeus'tan olma tanrılar kimlerdir, ve nedir öyküleri, nitelikleri?

Zeus'un dört oğlu Apollon, Ares, Hephaistos ve Hermes'tir:

APOLLON — "Tanrılar içinde en Yunanlı olanı" Apollon, Yunanistan'a çok eski çağlarda Küçük-Asya'dan geldi. Leto, ikiz kardeşler Artemis ile Apollon'u Delos Adası'nda doğurmuştu. Apollon'un sık sık rastlanan adlarından biri Phoibos'tur (ışıldayan). İlk zamanlarda Apollon: 1) Ekim-tarım tanrısıydı. Hasat öncesi Thargelion, sonbahardaki Pyanopsion ayları kutsal sayılır, bu addaki törenlerde Apollon kutlanırdı. 2) Çobanların tanrısıydı, kurtları sürülerden uzak tutardı. 3) Sağlık ve ceza tanrısıydı. Oklarıyla çevresine veba ve ölüm saçardı (*İlyada*'nın baş tarafları); Niobe'nin oğullarını bu oklarla öldürmüştü. Bir yandan da hastalıkları iyi eder, insanları suçlarından temizler, günahları giderirdi. Sonradan sağlık tanrılığında Apollon'un yerini oğlu Asklepios aldı. 4) Apollon, geleceği haber veren tanrı diye de bilinirdi. Sonraları: 5) Kent kapıları bekçiliğinden ötürü, yeni kurulan kentlerin pîri, koruyucusu, halk yaşamının düzenleyicisi kabul edildi. Yol-

lar, kapılar tanrısı olarak Apollon'un adlarından biri Agyieus'tur. Yunan evlerinin kapıları önüne sivri direkler dikilir, bu kutsal direkler başlangıçta tanrının kendisini temsil ederlerdi. 6) Güzel sanatların, bilimin, özellikle müziğin tanrısı oldu. Kithara çalıyor, Musa'ların korosunu yönetiyordu. 7) Ancak 6. yüzyılda güneş olarak görünür. Apollon'un güneş biçiminde tasarlanması düşüncesini Platon da benimsemişti.

Romalıların öğrendikleri ilk Yunan tanrısı Apollon oldu. Romalılar Apollon'u İ.Ö. 496'da İtalya'da kurulmuş en eski Yunan kolonisi Kumae'den aldılar. Roma, 212'den sonra Apollon onuruna oyunlar düzenlemeye başladı. İmparator Augustus, kendi koruyucu tanrısının Apollon olduğunu söylerdi. İ.Ö. 17'de şair Horatius, övgülerinde Apollon'u güneş tanrısı olarak yüceltir. — Apollon'un kutsal ağacı, defne'dir (*Daphne). Apollon ile Kyrene'nin oğlu Aristaios da hayvan gütmenin, zeytin yetiştirmenin, arıcılığın tanrısıdır.

ARES — Zeus ile Hera'nın oğlu. Taş taş üstünde bırakmayan kanlı savaşlar tanrısı. Yurdu, azgın Trakya. Tanrılar içinde en sevilmeyeni. Romalılar, onu kendi tanrıları Mars ile bir tutarlar. Ares'in bir başka adı Enyalios'tur. Savaş tanrıçası Enyo da Ares'in yanındadır hep.

HEPHAİSTOS (Lat. Vulcanus) — Ateş tanrısı; demircilerin, zanaatkarların tanrısı. İki ayağı da topaldı. Homeros, bunun nedenini iki efsanede, ayrı biçimlerde anlatır: Birinciye göre (*İlyada* I, 590 v.d.) babası Zeus, karısı Hera ile çekişirken Hephaistos, annesi Hera'dan yana çıkmış, Zeus da oğlunu Lemnos Adası'na fırlatmış, Hephaistos bu yüzden topal kalmıştı. İkinci efsaneye göre (*İlyada* XVIII, 394 v.d.) Hephaistos topal doğmuş, annesi Hera da onu Olympos'tan aşağı atmış, fakat Nereid'lerden Thetis ile Eurynome, çocuğu kurtarmışlardı. — Hephaistos, bir Küçük-Asya tanrısıydı; özellikle Lemnos Adası'nda erken

sönmüş bir yanar-toprakta saygı-tapkı görürdü. Sonraları, yanardağların içinde çalıştığı düşüncesine geçildi. Tanrılar, kahramanlar için o güzel görklü silahları, ziynet-sanat yapıtlarını yanardağlarda yapıyordu: Tanrıların tunçtan evlerini, Pandora'nın heykelini, Eros'un oklarını, Helios'un arabasını, Akhilleus'un pusatlarını hep o yaptı. Kendisine altından iki de cariye yaptı; hareket eden, konuşan bu kızlara dayanarak yürürdü. Böyle güzel şeyler yaratan sanatçı, çirkin ve sakat olduğu halde en güzel tanrıça ile (Aphrodite ya da Kharis) evlendi. Atina'da zanaatkarlar, Athena ile birlikte Hephaistos'u mesleklerinin pîri bilirlerdi. Atina'daki Theseion tapınağını Hephaistos yapmıştı. Resimlerde elinde bir kıskaç, sakallı bir adam olarak görülür; sol ayağı kısadır ötekinden.

HERMES (Lat. Mercurius) — Yunanistan'da yol kenarlarındaki taş yığınlarında saygı gören Arkadia'lı tanrı. 1) Sürülerin tanrısı. En eski Yunan sanatında Hermes, çok kere omuzlarında bir koçla betimlenir. Çobanların tanrısı Pan, Hermes'in oğlu sayılır. 2) Çobanlar, sürülerini hile yoluyla da çoğaltmaya çalıştıklarından, Hermes hile tanrısı, hırsızların pîri oldu. Apollon'un sığır sürüsünü Hermes çalmıştı. Becerikliliği sayesinde sürterek ateş yakmayı, lyra'yı, Pan kavalını Hermes icat etti. Güzel ve kandırıcı konuştuğu için hatipler de onu kendilerine tanrı edindiler. 3) Hermes'in taş yığınları (Herme'ler) yolculara yol gösterirdi. Hermes yolcuları korur, yolları beklerdi. Böylece ticaret tanrısı; kanatlı ayakkabıları ve yol başlığıyla tanrıların habercisi oldu. 4) Taş yığınları, çok kere mezar tümsekleriydiler. Bu yüzden Hermes ile ölüler arasında bir bağlantı kuruldu. Hermes, yerüstü ile yeraltı arasında ulak ve aracı oldu. Ölenlerin ruhlarını Yeraltı Ülkesi'ne Hermes iletiyordu. 5) Hermes'in elindeki değnek, aslında bir sihirbaz değneği idi, bet-bereket saçıyordu. Hermes bu değnekle insanları uyutuyor, onlara rüyalar yolluyordu. İ.Ö. VI.

yüzyıldan sonra Hermes'in değneği, tellal asası oldu (Keyrkeion, Lat. Caduceus). 6) İlk zamanlarda Hermes saçlı sakallı bir adam olarak betimlenirdi. Sonraları, ayağına çabuk bir delikanlı haberci biçiminde düşünüldü. Palaistra ve gymnasion'lardaki gençliğin koruyuculuğu da Hermes'e verildi.

Mitos, Hermes'i Zeus ile Maia'nın oğlu olarak gösterir. Maia, Hermes'i Arkadia dağı Kyllene'de doğurmuştu. Çocuğun ilk yaramazlıklarını (Apollon'un sığırlarını çalışını, lyra'yı icat edip barışmak üzere Apollon'a armağan edişini) Homeros, bir şiirinde çok nükteli bir biçimde betimler (Hermes'e hymnos şiiri).

Hermes'in bir başka adı Argeiphontes'tir. Tanrı Hermes'in yol kenarlarında bulunan ve Herme'ler denen kutsal taş yığınlarının ortasına bir sütun dikilir, bu sütun tanrıyı simgelerdi. Sütunun üzerine bir heykel başı konur, yanına bereket, bolluk simgesi olarak tahtadan bir erkek üreme organı (phallos) takılırdı. Hermes, yolların koruyucusu olduğu için, kentlerde sokak kenarlarına, ev önlerine Hermes büstlü taş sütunlar konurdu. Bunlar çok kutsaldılar. Donanmanın Sicilya'ya hareket edeceği gece, Atina'da (İ.Ö. 415) bu sütunların tahrip edilmesi, halkı büyük ölçüde galeyana getirdi. Büyük bir devlet davasında birçok ölüm ve sürgün cezaları verildi, ama asıl suçlular asla meydana çıkmadı. Başka tanrıların ya da insanların başlarını taşıyan bu gibi sütunlara da Herme denirdi. İ.Ö. IV. yüzyıldan başlayarak iki büstü tek sütunda birleştirmek, pek rağbet gören bir âdet oldu. Sütunda iki başın arka tarafları birleşiyor, değişik iki çehre taşıyan tek baş haline giriyordu. Örneğin Sokrates ile Seneca, Aristophanes ile Menandros bu biçimde birleştiriliyordu.

17. Dionysos'u şarap tanrısı biliyoruz, Zeus'un oğulları arasında adı geçmedi; Zeus'un oğlu değil mi?

Oğlu. Fakat karısı Hera'dan değil de ölümlü bir kadından olduğu için Dionysos, ikinci derecede tanrılar arasında yer alır. Mitosu şöyle:

DİONYSOS — Bakkhos da denir (Lat. Bacchus ya da Liber). Şarap tanrısı. Zeus'un Thebai'li Semele'den olan oğlu. Semele, Zeus'u gerçekteki haliyle görmek istemişti. Bu, onun ölümüne neden oldu. Çünkü Zeus, bir yıldırım biçiminde göründü. Semele öldüyse de Zeus, henüz doğmamış olan çocuk Dionysos'u kurtardı, doğana kadar onu kendi baldırında sakladı. Sonra Nysa'daki Nympha'lara verdi; Dionysos'u bu Nympha'lar büyüttüler.

Dionysos, bir Trakya tanrısıydı. Coşkunluk dolu kültü, Yunanistan'a tarihsel devirlerden biraz önce gelmişti. *Bakkha'lar denen kadınlar, tanrıyı çılgınca kutlarlar, ormanlarda dağlarda raks ederlerdi. Onuruna düzenlenen bu çılgınca şenliklere engel olmak isteyen erkekleri Dionysos cezalandırırdı (Pentheus, *Bakkha'lar, *Lykurgos). Sonunda Apollon, Delphoi'deki kahinlik tapınağına bu yeni tanrıyı da aldı. Kış aylarında tapınak, Dionysos'un oldu. Dionysos tapımı, böylece bir düzene girdi. Atina'da üç gün süren bahar bayramına (Anthesteriai), yanında Satyr'ler, Silen'ler ile Dionysos da katılırdı. Atina'da tragedya, bu maskeli tanrı (Dionysos Eleuthereus) şenliklerinden doğdu, gelişti. — Dionysos'un karısı Ariadne idi (*Theseus).

İ.S. V. yüzyılda yaşamış epik Yunan şairi Nonnos, *Dionysiaka* adlı yapıtında, Dionysos'un Hindistan'a kadar uzanan zafer alaylarını terennüm etti. Eski Yunan sanatında Dionysos, uzun elbiseler giymiş, başında sarmaşıklarla örülü bir çelenk, elinde bir şarap kupası, saçlı sakallı bir adam olarak betimlenir. Güzel, narince bir genç olarak betimlenmesi, İ.Ö. IV. yüzyıldan sonradır.

Bassareus, Bromios, Lyaios; Dionysos'un değişik adlarıdır.

18. Peki, ya Herakles? O da Zeus'un oğluydu; Herakles de mi tanrı değil?

Bir tanrıçadan doğmadığı için, mitologya Herakles'i bir tanrı olarak kabul etmez; bir yiğit, çetin işlerin üstesinden gelmiş bir kahraman, sonra da Olympos Dağı'ndaki tanrılara nektar sunan bir saki olarak gösterir. Kimliği ve serüvenleri şöyle:

HERAKLES (Lat. Hercules) — Zeus'un Alkmene'den olan oğlu (Alkmene, *Amphitryon'un karısı idi). Hera, rakibesinin oğlunu kıskandı, emzikteki çocuğa iki yılan yolladı, daha o yaşta çok güçlü olan Herakles, yılanların ikisini de boğdu. Herakles büyüdüğü zaman, Zeus'un emri üzerine, amcasının oğlu Mykenai kralı Eurystheus'un hizmetine girdi. Eurystheus'un buyurduğu on iki işi başardı: 1) Nemea aslanıyla boğuştu, aslanı topuzuyla öldürdü, postunu kendine giyecek yaptı. 2) Lerna bataklığında yaşayan dokuz başlı Hydra yılanını öldürdü. Yılanın başlarından biri koptukça yerine iki tane daha çıkıyordu. 3) Rüzgar gibi hızlı koşan Keryneia geyiğini yakaladı. 4) *Erymanthos Dağı'ndaki yabandomuzunu tuttu. 5) Stymphalos bataklığındaki insan eti yiyen kuşları ürküttü, öldürdü. 6) Elis kralı Augias'ın ahırlarını temizledi. Dağ gibi gübre yığınlarının bir günde kaldırılması gerekiyordu (*Peneios). 7) Burnundan ateş püsküren Girit boğasını yakaladı. 8) Trakya kralı Diomedes'in insan eti yiyen atlarını Mykenai'ye getirdi. 9) Amazonlar kraliçesiyle savaşarak kraliçenin kemerini aldı, geldi. 10) Dünyanın batı ucunda bir adada oturan üç gövdeli dev Geryoneus'un sığırlarını çaldı. Yolda başka savaşlar da yaptı; bu arada zalim Mısır kralı Busiris ile, Antaios, Cacus adlı devlerle savaştı. 11) Dünyanın batı ucundaki

tanrı bahçelerinden Hesperid'lerin altın elmalarını çalıp getirdi, ona bu işte *Atlas yardım etti. 12) Yeraltı Ülkesi'ne indi, *Kerberos'u yakalayıp yeryüzüne çıkardı, sonra yine yerine bıraktı.

Herakles, bu on iki işten başka sayısız serüvenlere de girişti: Lydia kraliçesi Omphale hizmetinde bir yıl, kadın kılığında, yün eğirmek, kadın işleri görmek zorunda kaldı. *Prometheus ile *Alkestis'i kurtardı. Troya'yı tahrip etti (*Laomedon), Argonaut'lar seferine katıldı (*Hylas). Thebai'de Megara ile evlendi, Hera'nın musallat ettiği bir delilik nöbetinde karısıyla çocuklarını öldürdü (Euripides ile Seneca'nın tragedyaları). Akheloos ile yaptığı teke tek dövüşü kazanıp Deianeira ile evlendi. Kentaur Nessos, Deianeira'ya yanaşmak isteyince, Herakles, Hydra'nın zehirli kanına batırılmış oklarından biriyle Nessos'u öldürdü. Nessos, ölürken, kötülük için, Deianeira'ya, yarasından akan kanları toplamasını söyledi. Bu kanların ilerde, kocasının sevgisini yeniden kazanabilmekte büyü olacaklarını bildirdi. Herakles, Oikhalia'yı ele geçirdikten sonra güzel İole'yi alıp gelince, Deianeira, Herakles'e kanlı bir gömlek yolladı. Herakles onu sırtına giyer giymez gömlek, derisine yapışıp Herakles'i tutuşturmaya başladı. Dayanılmaz işkenceye son vermek için Herakles, Oita Dağı'nda bir odun yığını hazırlattı, kendini alevlerin içine attı. Bu sonuncu hizmetinden dolayı, oklarını *Philoktetes'e armağan etmişti (Sophokles'in *Trakhis Kadınları*, Seneca'nın *Hercules Oetaeus* tragedyaları). Herakles ölünce Olympos'a götürüldü, Zeus ona ölümsüzlük bağışladı, onu tanrıça *Hebe ile evlendirdi.

19. Zeus'un kızkardeşi Hera, mitoslarda nasıl bir kadın olarak geçer?

Kronos ile Rheia'nın kızı olan Hera, Zeus'un kardeşi ve karısıdır. Tanrıçaların en güçlüsü de odur: Kadınları korur, ev-

lenmeleri sağlar, karı-koca bağlarının kopmamasına, törenlerin bozulmamasına dikkat ederek, evlilikleri kollar.

Hera, Olympos'un kraliçesidir. Bütün öteki tanrılar ve tanrıçalar, Zeus'a gösterdikleri saygıyı ona da gösterirler.

Fırtınalara, denizlere, bulutlara Hera'nın da sözü geçer; şimşek ve yıldırımları Hera da kullanır; Zeus, en gizli kararlarından Hera'yı haberdar eder, ona akıl danışır.

Hera'nın görünüşü de şanına uymaktadır: İri, parlak gözleri (inek gözlü) vardır; kollarının beyazlığı, uzun boyu dillere destandır. Gür seslidir, 50 adamın sesi gibi çıkar sesi.

Ara sıra Zeus'la bozuştuğu olur. Bir keresinde Poseidon'un ve Athena'nın yardımıyla Zeus'u bağlamaya kalkmıştı da Zeus'u Thetis kurtarmıştı.

Beri yanda Zeus da Hera'yı müşkül durumlarda bırakmaz değil hani: Herakles'i öldürmeye kalktığı için Hera'yı havaya asmış, ellerini bağlamış, ayaklarına iki örs takmış; Hera yalan yeminler, yakarmalar sonu, canını kurtarabilmişti.

Çok kıskançtı Hera: Kallisto'yu ayı yaptı, Artemis'i kandırıp oklarıyla ona öldürttü Kallisto'yu. İnek kılığına sokturduğu İo'ya bir atsineği musallat edip kızı deliye döndürdü. Zeus'u ayartıp Leto'nun, Alkmene'nin, Europe'nin başına dertler açtı, mahvetti onları.

Döl bereketi işareti olarak nar, Hera'yı simgeler. Elinde asa ve kurban çanağı ve gökyüzünün simgesi olarak tavuskuşu, Hera'nın alametleridir.

Homeros destanındaki betimlemesinde sonraki zamanlar için de gerçeğe uygunluklar görülür. Kocasının üstüne titreyen kıskanç Hera, erkeğin ev dışında başka sevgilileriyle istediği gibi düşüp kalktığı, Yunan şövalyelik çağının karı-koca ilişkilerini temsil eder.

Latin mitologyasında Hera ile aynı görevde bir tanrıça vardır ki, adı Iuno'dur.

IUNO — Roma tanrıçası. Altıncı ay Juni, Iuno sözcüğünden geliyor. Etrüsklerde Iuno, kent tanrıçasıydı (örneğin Veii kenti tahrip edildikten sonra Iuno Roma'ya gelmiş ve Iuno Regina [kraliçe Iuno] sıfatıyla Aventinus Tepesi'ne yerleştirilmişti). Etrüsklerin Tarquinius soyu Roma'ya kral olunca, Iupiter-Iuno-Minerva tanrı üçlüsü için Capitolium'da bir tapınak yapıldı. Sonraları Iuno, Yunanlıların Hera'sı ile bir tutuldu, dolayısıyla Iupiter'in karısı ve kızkardeşi oldu. Iuno, kadınların tanrıçasıydı. Iuno Lucina sıfatıyla doğumlarında kadınlara yardım ederdi (*Genius).

20. Zeus'un öteki kızkardeşi Hestia, mitoslarda yüceltilir mi; nasıl?

HESTİA (Lat. Vesta) — Kronos ile Rheia'nın en büyük kızları; ocak ateşi tanrıçası. Apollon ile Poseidon bu tanrıçayı istemişler, ama Hestia, Zeus'tan sonsuz bir genç kızlık dilemişti. Tanrılar hakanı, onun bu dileğini yerine getirdi.

Ocak, çok eski zamanlardan beri evin, ailenin merkezi, kült yeri sayılır, örneğin tanrılardan yardım umanlar ocağın yanına oturtulurlardı. Her yemekten önce Yunanlılar da Romalılar da ocak başında bir şey kurban ederlerdi. Yunanlılar, bir kurbandan önce, sonucun hayırlı olması için, Hestia'nın adını anarlar; Roma'da işe başlarken Ianus'un, bitirirken Vesta'nın adı söylenirdi.

Devletin de ayrı bir Hestia ocağı vardı. Tanrıçanın kızları olan kentler kendi kent ocakları için kutsal ateşlerini buradan alırlardı. — Roma'da Vesta yalnız devletin tanrıçasıydı, evlerde Vesta kültü yoktu (evlerde ocak başına tanrı Lar otururdu). Roma'nın en eski tapınağı olan Forum Romanum'da yuvarlak bir Vesta tapınağı bulunuyordu. Burada ateşi hiç sönmeyen bir ocak vardı, tanrı heykelleri yoktu. Soylu sınıftan ve bakire, altı Vesta rahibesi, tapınağın yanındaki binada otururlardı. Vesta rahibelerinin gö-

revlerini eski kült yasaları düzenliyordu. Ateşin, iki tahtanın sürtülmesiyle elde edilmesi şarttı. Rahibeler ancak pınar suyu kullanabilirlerdi. Bir Vesta rahibesine rastlayan bir mahkum affedilir, Vesta rahibesi bakire kalmak zorunluluğuna aykırı hareket ederse diri diri gömülürdü.

Giritli tanrıça Rheia'dan ayrı olarak Romalılarda da bir Rhea (Rhea Silvia ya da Ilia) vardı ki, Romalıların ilk anaları idi. Tanrı Mars'tan ikiz çocukları oldu: Romulus ile Remus. Bir Vesta rahibesi olduğu için Rhea'nın bakire kalması gerekiyordu. Din yasağına karşı geldiği için kral Amulius onu Tiber Irmağı'na attırdı, fakat ırmak tanrısı Rhea'yı kendine eş edindi. — Efsaneye son biçimini Romalı şair Ennius (İ.Ö. 239-169) vermiştir. (*Annales*, 1. kitap).

21. Zeus kızı tanrıçalar kimlerdir ve nedir öyküleri?

Üç tanrıça Aphrodite, Artemis ve Athena; Zeus'un kızlarıdır:

APHRODİTE — Yunanlıların cinsel aşk ve güzellik tanrıçası (Romalılarda: Venus). Homeros, onu Zeus ile Okeanos kızlarından Dione'nin kızı olarak gösterir; adı köpükten (aphros) çıkmış (dyte) biçiminde açıklanır. Aphrodite'nin, birçok sanatçılara esin kaynağı olan, denizden doğduğu efsanesi, bu yorumlamadan ötürüdür. Bir başka efsaneye göre Aphrodite, Uranos'un (*Kronos) üreme organının kesilmesi sırasında denize damlayan kanlardan olmuştu. Urania ek-adı buradan gelir. Aphrodite, is, duman içinde ve topal demirci Hephaistos ile evlenmişti. Hephaistos, karısını Ares ile sevişirken yakaladı (*Odysseia* VIII, 267). Aphrodite'nin ölümlülerle olan serüvenleri üzerine de öyküler anlatılır (*Ankhises, *Adonis).

Aphrodite, Yunanistan'a Mykenai çağında deniz yoluyla Doğu'dan geldi (Asur tanrıçası Astarte). Bu yüzden başlıca tapım yerleri Kypros (Kıbrıs) ve Kythera adalarıdır.

Aphrodite'ye Kypros'lu, Kythera'lı anlamlarına Kypris, Kythereia da denir. Korinthos'ta Doğu geleneklerine göre tapınak cariyeleri vardı; bu cariyelerin erkeklerle yatıp kalkmaları, tanrıçaya gelir sağlardı. Aphrodite'nin kemeri (Kestos) büyülüdür, bu kemeri takan insan, yanar tutuşur. Güvercin, Aphrodite'nin kutsal kuşudur, serçe de öyle (Sappho'nun *Aphrodite'ye Yakarış* şiiri). Aphrodite'nin oğlu, *Eros'tur. İnandırma-kandırma tanrıçası Peitho, Aphrodite'nin yanındadır hep.

ARTEMİS — Zeus ile Leto'nun kızı. Apollon ile ikiz kardeş olan Artemis, Delos Adası'nda doğdu. Artemis: 1) Hayvanların ve avlanan genç kızların koruyucusudur. Homeros'ta özellikle av tanrıçası olarak görülür. Okları, Apollon'un okları gibi, atıldı mı hemen öldürür. Geyikle ayı, Artemis için kutsaldır. 2) Artemis ağaç tanrıçasıdır. Birçok verim-bereket tapımları Artemis'e bağlanır. Artemis'in yanında Nympha'lar gezer, şenliklerinde kızlar raks eder, oynar. Sparta'da tanrıçanın bayram gününde kızlar, korolarla raks ederlerdi. Sonraları o bayram günü, Artemis sunağında oğlan çocuklarının kamçılanmaları âdet oldu. 3) Artemis, gençliğin, dokunulmamış kızlığın koruyucusudur. Kızlar, düğünden önce ona yalvarırlar, doğuran kadınlara o yardım eder. 4) Bazı bölgelerde Artemis, yerli kültlerin niteliklerine bürünür: Ephesos'ta beslenme tanrıçasıdır; oradaki ünlü tapınaktaki resminde memeleri pek çoktur. Girit'te dağ tanrıçası Diktynna olur. Tauris'te Artemis'e insan kurban edilir.

Artemis sonraları Hekate ve ay tanrıçası Selene ile bir tutulmuştur. Romalılar Artemis'e yerli bir ad taktılar, alırken adını değiştirip Diana dediler. Romalılarda ay tanrıçası olan Diana'nın Aventinus Tepesi'ndeki tapınağı, Romalıları birleştiren kutsal bir yerdi. Aricia'daki Nemi Gölü kıyısında da Diana'nın bir korusu vardı; bu koru rahibinin, selefini öldürmüş, kaçak bir köle olması şarttı. — Artemis'in

yerini Girit'te, Diktynna ve Britomartis adlı iki tanrıça tutuyordu.

ATHENA — Bir adı da Pallas (kız) Athena olan Athena, Zeus'un sevgili kızıdır, babasının başından çıktı. El sanatlarının, güzel sanatların, kentlerin koruyucusudur. Athena adı, Yunan öncesi bir addır. Tanrıça, Girit'te ikinci binyıldaki minoik kültürden alınmadır. Athena kültünün başkenti, Atina kenti idi. Tanrıça bu kent için yarışa girmişti; bu kente en yararlı armağanı veren, yarışı kazanmış olacaktı. Poseidon'un beygiri vermesine karşılık, Athena zeytin ağacını vererek yarışı kazandı.

22. Zeus'un, ölümlülerden olmuş kızları içinde en ünlüsü hangisidir?

HELENA — Zeus ile Leda'nın kızı, Dioskur'lar ile Klytaimestra'nın kardeşi, Menelaos'un karısı. Güzel Helena. Bir efsaneye göre bir yumurtadan doğdu (*Leda). Troya kralının oğlu Paris tarafından kaçırılışı (*Eris), Troya'ya karşı savaş açılmasına neden oldu. — Troya'nın düşmesinden sonra Menelaos ile Sparta'ya döndü. Homeros'taki bu versiyon yanı sıra, bir de bir Attika efsanesi vardır: Ona göre, Helena, Theseus tarafından kaçırılmış, Dioskur'lar tarafından kurtarılmıştı. (Halk inanışında Helena: *Dioskur'lar.) Daha sonraki şairler için Helena, vefasız, baştan çıkarıcı, fitne yaratıcı, çok güzel bir kadın simgesi oldu. Şair Stesikhoros'un (İ.Ö. 640-555) Helena'yı kötülediği için gözleri kör edilerek cezalandırıldığı, sonra da görüşlerinden cayıp Helena'ya bir övgü yazdığı için gözlerinin görmeye başladığı söylenir. Şiirinde Helena'nın Mısır'a götürüldüğü, Paris'in Troya'ya kaçırdığı kadının ise, sadece bir hayal olduğu yazılıdır. Euripides, *Helena* tragedyasında bu "Mısır'daki Helena" versiyonunu kullandı: "Helena'nın Paris tarafından kaçırılmadığı gibi, Troya'ya da asla gitmediği, Yu-

nanlılar bir hayal için dövüşürlerken asıl Helena'nın Mısır'da yaşadığı" üzerinde durdu.

Mitosa göre Helena'nın Paris tarafından kaçırılmasına neden olan Eris, kavga tanrıçasıdır ve Ares'in kızkardeşidir. Peleus ile Thetis'in düğününde, üzerine "en güzel kadına" diye yazdığı altın bir elmayı konukların arasına atıverdi. Hera, Athena, Aphrodite, elmayı çekişmeye başlayınca Zeus, Troya kralı Priamos'un oğlu Paris'i hakem tayin etti. Üç tanrıça, birçok şeyler vaat ederek Paris'i kandırmaya çalıştılar. Paris, elmayı, kendisine en güzel kadını vaat eden Aphrodite'ye verdi. Aphrodite, Güzel Helena'nın kaçırılmasında Paris'e yardım etti. Troya Savaşı da böylece, Eris yüzünden çıkmış oldu.

23. Zeus'un ölümlülerden olma oğulları Dionyos ile Herakles'ten yukarda sözedildi. Böyle, ölümlülerden, başka oğulları da var mı Zeus'un?

MİNOS — Girit kralı. İyi yasalar yaptığı, memleketi iyi yönettiği için çok övülen adaleti dolayısıyla Yeraltı Ülkesi'nde ölüler yargıcı oldu. Minos ve kardeşi Rhadamanthys, Zeus ile Europe'nin oğullarıdır. Minos'un çocuklarından Androgeos, Ariadne ve Phaidra'nın da mitologyada rol aldıkları görülür. — Homeros sonrası edebiyat, özellikle Attika tragedyaları, Minos'a kötü kral damgası vururlar: Minos'un karısı Pasiphae, anormal bir aşkla bir boğaya vurulmuş, yarı boğa, yarı insan Minotauros adında bir canavar doğurmuştu. Sanatçı *Daidalos, bu canavarı bin dehlizli karışık bir yapı olan Labyrinthos'a kapattı. Androgeos, Attika'da öldürülünce, Minos öç savaşına girişti. Atinalıları yedisi erkek, yedisi kız, yılda kurtulmalık olarak, on dört genç vermeye zorladı; bu gençler Minotauros'a yediriliyordu. Theseus, canavarı öldürerek bu işin arkasını aldı. Bir başka savaşta Minos, Megara'yı (*Skylla) ele geçirdi. Sonra bir sa-

vaş filosuyla, kaçak Daidalos'un teslimini istemeye Sicilya'ya gitti. Kral Kokalos, Minos'u görünüşte güleryüzle karşıladı, ama yıkanırken kaynar suda öldürdü. — Minos'un efsanesinde, Girit'te bir zamanlar kurulmuş güçlü bir krallığın anısı, tarihsel bir öz bulunduğunda kuşku yoktur. Minos, aslında Rhadamanthys gibi bir tanrı değil, bir insandır.

PERSEUS — Argos kralı Akrisios'a kahinler, torunu tarafından öldürüleceğini söylemişlerdi. Akrisios da, hiç torunu olmasın diye, güzel kızı Danae'yi demirden bir odaya kapattı. Ama kızı seven Zeus, bir altın yağmuru biçiminde, damdan girerek kıza yanaştı. Danae'nin Zeus'tan bir oğlu oldu: Perseus. Bir zaman sonra çocuğun sesini duyan Akrisios, Danae ile Perseus'u bir tekneye koydu, denize bıraktı. Dalgalar, tekneyi Seriphos Adası'na götürdüler. Orada kral Polydektes, Danae'ye âşık oldu. Ama bu arada büyümüş olan Perseus, kralın evlenme tasarımlarına engel oluyordu. Bunun için kral onu *Gorgo'lardan Medusa'nın başını getirmeye yolladı. Tanrıların yardımıyla Perseus, bu tehlikeli işi başardı. Gorgo'lar o sırada uykudaydılar. Medusa'nın bakışı, değdiği insanı taş ettiği için, Perseus, Medusa'yı parlak kalkanına vuran görüntüsünden kollayarak, yaklaştı; Hermes'in verdiği orak biçiminde bir kılıçla Medusa'nın başını kesti. Medusa'nın gövdesinden kanatlı at Pegasos çıktı. Perseus, dönüş yolunda Habeşistan'a geldi, orada bir kayaya bağlı Andromeda'yı gördü. Habeş kralı Kepheus ile karısı Kassiopeia'nın kızı olan Andromeda, bir deniz canavarına adanmıştı. Perseus, kendisine eş olarak verirlerse Andromeda'yı kurtaracağını söyledi, canavarı öldürdü. Andromeda'yı alıp Seriphos'a geldi, kral Polydektes'e istediği Gorgo'nun başını gösterdi, kral derhal taş kesildi. Perseus, sonra bu başı Athena'ya armağan etti. Athena, onu *Aigis'inin üzerine taktı. Perseus bir yarışta disk atarken kaza ile dedesi Akrisios'u yaraladı. Akrisios ölünce ülkesi

Perseus'a kaldı. Perseus, Mykenai kentini kurdu. — Perseus efsanesine ait sahneler, sanat dünyasında pek yaygındır. Perseus'un Medusa'nın başını kesişi, Medusa'nın kardeşleri tarafından kovalanışı, bir kaya üzerinde güzel Andromeda ve Perseus'un canavarla boğuşması; bu efsanenin esiniyle yapılmış tablo ve duvar resimlerine konu oldular.

24. Aşk tanrıçası olduğuna göre Aphrodite, birçok aşklar yaşamıştır; nasıl aşklardı bunlar?

Tanrıçanın kocası Hephaistos pek çirkindi; Aphrodite, savaş tanrısı Ares ile de sevişiyordu; fakat yakalandı sonunda: Ares Aphrodite ile sevişirken, güneş tanrısı Helios onları görmüş, durumu Hephaistos'a bildirmişti. Hephaistos da hemen, gidip sevişenleri kucak kucağa yakalamış, örgüleri göze görünmeyen bir ağla bağlamış, sonra bütün Olympos'luları çağırmış, toplanan tanrılar, yakalanan çiftle alay etmişlerdi (*Odysseia* VIII, 266 v.d.) En güçlü tanrı Ares ile en güzel tanrıça Aphrodite'nin, bu sevişmeden oğulları Eros doğdu, bir de kız çocukları oldu: Harmonia (kişileşmiş uygunluk). Harmonia, Thebai kralları soyunun anasıdır.

Aphrodite'nin acıklı aşkı, ölümlü Adonis'e olan aşkıdır:

ADONİS — Güzelliği dillere destan bir kral oğlu. Kıbrıs'ın ilk kralı Kinyras, kendi kızı Myrrha ile anormal bir ilişki kurdu; Aphrodite'nin kötü bir oyunuydu bu. Kral, işin farkına varınca, kızı Myrrha'yı öldürmek istedi. Kız bir mersin ağacı oldu ve Adonis dokuz ay sonra bu ağaçtan meydana geldi. Adonis avlanmaktan hoşlanıyor, Aphrodite onu bu işten bir türlü vazgeçiremiyordu. Ares, Adonis'i kıskandığı için, bir yabandomuzuna öldürttü Adonis'i. Ormanda sevgilisini ararken dikenler battı Aphrodite'ye. Aphrodite'nin damlayan kanlarından güller açtı, Adonis'in akan kanlarından da manisalaleleri. Sevgilisinin ölümüne Aphrodite o kadar yandı yakıldı ki, tanrılar, Adonis'in, yı-

lın altı ayını yeryüzünde Aphrodite'nin yanında geçirmesine izin verdiler.

Attis ve Kybele gibi bir doğa tanrısı olan Adonis, kızgın yaz sıcaklarında doğanın birdenbire sararıp solmasının simgesidir. Yazın en sıcak zamanlarında Adonis törenleri yapılırdı. Ölü Adonis'i temsil eden bir küçük tahta heykel etrafına kadınlar, saksılar içinde solup kuruyan çiçekler dizerler, ağıtlar söylerlerdi.

Aphrodite bir de kral sevmişti:

ANKHİSES — Troya'da, İda Dağı eteklerinde Dardanos kenti kralı. Tanrıça, aralarındaki sevişmeyi gizli tutmasını tembih etmişti ona. Fakat Ankhises, şarap sarhoşu, boşboğazlık etti, sırrı açığa vurdu. Kızan Zeus, bir yıldırımla kötürüm etti kralı. Ankhises'le Aphrodite'nin sevişmelerinden Aineias, yani Vergilius'un *Aeneis* destanının kahramanı doğmuştu. Troya alevler içinde kalınca, Aineias kötürüm babasını kentten çıkardı, fakat az sonra öldü Ankhises.

25. Zeus kızı Aphrodite'nin aşk tanrıçası olduğunu öğrendik. Bu tanrıça yanı sıra Yunanlılarda bir de aşk tanrısı var mıydı?

EROS (Lat. Amor, Cupido) — Aşk tanrısı. Ares ile Aphrodite'nin oğlu. Tanrılar içinde tek çocuk tanrı, Eros'tur. Hep çocuk kalır: Delişmen, afacan, fakat sözünü geçiren, aklına koyduğunu yapan bir çocuk. Altın kanatları vardır, uçar ordan oraya ve oklarını atar. Oklarının değdiği kimse aşka tutulur. Olympos ile yeryüzü arasında gidip gelen bir Daimon'dur Eros. Oynaşı Anteros'la (karşı aşk) oldu mu memnundur, onsuz olunca mahzunlaşır. Musa'lar, Kharit'ler de onun yanında olurlar çok zaman.

Eros'un simgeleri ok, yay ve meşaledir. Çiçeklerden güldür Eros'un çiçeği. İnsan ruhunun kişileştirilmiş biçimi olan Psykhe ile de ilişkisi vardır Eros'un. Hesiodos'un *Theogo-*

nia'sında ilk tanrılardan biri olarak gösterilir. Platon, *Symposion* (*Şölen*) adlı yapıtında Eros'u güzele itiliş, iyilik düşüncesine erişmeyi arzulayış olarak yorumlar.

Şiirde Eros, hırçın, daimonik bir tanrıdan oyunbaz bir küçük oğlan çocuğuna kadar, sayısız biçimlerde terennüm edilmiştir. Plastik sanatlar Eros'u, klasik devirde güzel, çıplak ve ergenlik çağlarında bir oğlan kılığında gösterir. Rönesans ve Barok tablo ve heykellerindeki kanatlı çocuk figürleri olan Putto'lar da Eros'un bir başka biçimde anlatımıdır.

26. Zeus'un karısı Hera'nın çok kıskanç olduğunu öğrendik; çok mu çapkındı Zeus?

Tanrılar tanrısı kabul edildiği halde, Zeus'un da ölümlüler gibi zaafları, tutkuları oluyordu zaman zaman. Karısı Hera'dan ne kadar çekinirse çekinsin, Zeus yasak aşklar yaşa-

maktan, serüvenlere atılmaktan da pek hoşlanıyordu. Zeus'un aşklarının bir kısmı; birtakım soyların, kral ailelerinin tanrılardan geldiğini göstermek çabasıyla yakıştırılmış öyküler olmakla birlikte, Zeus'un Olympos'lular arasındaki üstün yerini anımsattıkları için dikkate değer.

Zeus'un bazen kılık değiştirerek ilişki kurduğu, sevdiği kadınların sayısı on dördü bulur:

ALKMENE — Amphitryon, Thebai'den ayrılmış, bir savaşa gitmişti. Amphitryon kılığına giren Zeus, Amphitryon'un karısı Alkmene'ye yanaştı. Amphitryon, ertesi gece evine dönüp de Alkmene, daha dün gece birlikte yattıklarını söyleyince Amphitryon, karısının, kendisini başkasıyla aldatmış olduğu sonucuna vardı. Anlaşmazlığı Zeus, kendisi açıklamak zorunda kaldı. Alkmene ikiz oğlan doğurdu; bunlardan Herakles Zeus'un, İphikles de Amphitryon'un oğludur. — Latin şairi Plautus, *Amphitrio* komedyasının konusunu bu efsaneden aldı.

ANTİOPE — Irmak tanrısı Asopos'un kızıydı, Zeus'tan ikiz çocukları oldu.

DANAE — Zeus'un altın yağmuru biçiminde, damdan girerek yanaştığı bu kral kızından bir oğlu oldu: Perseus.

DEMETER — Bir tanrıçadır, Zeus'tan bir kızı oldu: Tanrıça Persephone.

DİA — İksion'un karısıydı, Zeus'tan Peirithoos adında bir oğlu oldu.

EUROPE (Lat. Europa) — Phoinikia (Fenike) kralı Agenor'un kızı. Bir boğa kılığına giren Zeus, onu denizin öte yakasına, Girit'e kaçırdı, Girit'te onunla evlendi. Girit'in batısına düşen kıtaya Europa (Avrupa) denildi.

İO — Zeus, bir kral kızı olan İo'yu da sevdi, fakat kıskanç Hera, kocasının aşkını önlemek üzere, kızı bir inek kılığına soktu, başına birçok dertler açtı (bkz. soru 69). Boğaziçi'nin Yunancası Bosporos sözcüğü, İnek Geçidi anlamına İo'nun serüvenlerinden geliyor.

LEDA — Thestios'un kızı, Sparta kralı Tyndareos'un karısı. Zeus, bir kuğu kılığına girerek Leda'ya yanaştı. Leda, Zeus'tan gebe kaldı, iki yumurta doğurdu; birinden Helena, ötekinden de Dioskur'lar (Kastor ile Polydeukes ikiz erkek kardeşler) çıktılar. — Bu efsane çeşitli biçimlerde anlatılır: Örneğin Polydeukes'in Zeus oğlu olduğu, Kastor'un ise Tyndareos'un oğlu olduğu için ölümsüz olmadığı da söylenir. *Klytaimestra da Leda ile Tyndareos'un kızıdır.

MAİA — Atlas'ın kızı, bir Nympha. Zeus, Kyllene Dağı'nda Maia ile yattı; bu birleşmeden tanrı Hermes doğdu.

MNEMOSYNE — Zeus'la yattı, dokuz Musa'ların annesi oldu.

PANDORA — Mitologyada yeryüzünün ilk kadını (bkz. soru 52). Zeus'a oğlu Graikos'u doğurdu.

PERSEPHONE — Bazı mitoslarda Dionysos, Zeus'la Persephone'nin oğlu olarak gösterilir (Persephone için bkz. soru 27).

SELENE — Zeus'tan Nemea adında bir kızı oldu. Nemea, Zeus onuruna Nemea Vadisi'nde düzenlenen şenlikler tanrıçasıdır.

SEMELE — Dionysos'un annesi olarak bazı mitoslarda Persephone'nin değil de, Semele'nin adı geçer. Semele, Harmonia'nın kızıdır. Zeus'un bu kızı sevdiğini öğrenince kıskanç Hera, kızın dadısı kılığına girdi, kızı kandırdı: Semele, Zeus'tan, kendisine Hera'ya yanaştığı gibi yanaşmasını isteyecekti. Zeus, Semele'nin ricasını kabul etti; gök gürültüleri ve yıldırımlarla yaklaştı kıza. Semele, kızgın sıcaktan can verirken Dionysos'u doğurdu. Zeus, oğlu Dionysos'u kendi kalçasına sakladı, kalçasında büyüttü.

27. Yanıtlarda ara sıra "Olympos'lu tanrılar" sözü geçiyor; bundan tanrıların toplu halde Olympos'ta yaşadıkları anlaşılıyor. Belli bir yer midir ve neresidir Olympos?

OLYMPOS — Birçok Yunan dağlarına verilen Olympos adı, en başta Thessalia'daki, Yunanistan'ın en yüksek dağına (2918 m.) alem olmuştur. Yunan tanrılarının bu dağda oturdukları kabul edilirdi. Hephaistos, tanrılara Olympos Dağı'nda saraylar kurmuştu. Ama Olympos'un sahici bir dağ olmayıp gökyüzünde ideal bir yer olduğu düşüncesine daha Homeros destanlarında rastlanır. Birinci derecede Olympos tanrıları 12 tane kabul edilirdi: Zeus, Hera, Poseidon, Demeter, Apollon, Artemis, Ares, Aphrodite, Hermes, Athena, Hephaistos, Hestia.

Bu 12 tanrı ve tanrıça içinde Demeter'in yerini bazen Hades alırsa da, Hades'in yeraltı tanrısı olduğu düşünülürse, listeye Zeus'un kızkardeşi Demeter'in daha yakıştığı görülür. Şimdiye kadarki sorularda yer yer Hades'li liste tanrıları ele alındı. Şimdi Demeter ile kızı Persephone'yi anlatalım:

DEMETER (Lat. Ceres) — Toprak ana; verim, bet-bereket tanrıçası. Demeter adına ekin ekme zamanında Thesmophoria şenlikleri yapılır, bu şenliklere yalnız, kadınlar katılırdı. Kutsal efsaneye göre Demeter'in kızı Persephone, tanrı Pluton (*Hades) tarafından kaçırılmıştı; Persephone, çayırda çiçek topluyordu. Birdenbire yarılan topraktan Hades yeryüzüne çıktı, Persephone'yi arabasına atarak Yeraltı Ülkesi'ne kaçırdı. Demeter, derin acılar içinde, kayıp kızını aramaya yollara düştü, bütün her tarafı dolaştı. Attika'da Eleusis kentinde çok iyi ağırlanmasına ödül olarak Triptolemos'a tarla sürüp ekin ekmeyi öğretti. Persephone, Yeraltı Ülkesi'nde bir nar tanesi yemiş, artık oranın kraliçesi olmuştu. Fakat Zeus, onun, kızgın güneş altında tarlaların boş olduğu yaz aylarını, Pluton'un karısı, Ölüler Ülkesi kraliçesi olarak yeraltında geçirmesine, yılın üçte ikisinde ise yeryüzünde annesinin yanında kalmasına izin verdi.

Demeter kültünde Persephone'ye sadece Kore (kız) denir: Demeter ile Kore de kısaca "iki tanrıça"dırlar. Atina'ya yakın Eleusis'teki tapınak, Demeter ve Persephone kültünün merkezi idi.

Demeter'in kızı ve Hades'in karısı Persephone'nin Latin mitologyasında adı Proserpina'dır.

Demeter'in oğlu ya da çevresinde bulunanlardan biri olarak, Plutos da servet tanrısıdır:

PLUTOS — Servet tanrısı. Homeros ile Hesiodos'taki bir efsaneye göre Demeter, üç kere sürülmüş yeni bir tarlada, ölümlü İasion ile evlendi, ona Plutos'u doğurdu. Ekimlik buğdaylar servet oldular. Bir Eleusis efsanesine göre Plutos, Demeter'in oğlu olarak değil, yalnız onun çevresinde bulunanlardan biri olarak gösterilir. Bir başka tasarıma Aristophanes'in *Plutos* komedyasında rastlıyoruz: Plutos, burada, gözleri görmeyen bir ihtiyardır, servetini rasgele saçıp dağıtır. Bir gün gözleri açılır, bu serveti hizmet ve gayrete göre dağıtmaya başlayınca dünyanın düzeni değişir.

28. Başlıca Roma tanrıları kimlerdir? Bu tanrılarla Yunan tanrıları arasında özleşmeler, kaynaşmalar ne zaman oldu?

CONCORDIA — Romalıların barış, anlaşma tanrıçası. Senato toplantıları onun esas tapınağında yapılırdı; bu tapınak Roma kalesi Capitolium'a çıkan yol üzerindeki Forum'un (meydan) kenarında idi.

LIBITINA — Romalılarda ölü gömme tanrıçası. Ölü gömme işlerine hemen sadece azatlılar ya da köleler bakarlar, bunların çalışma yerleri, Libitina'nın tapınakları sayılırdı.

MARS — Romalıların savaş tanrısı. Martius (Mart) ayı, Mars'tan geliyor. Daha ilk zamanlarında Roma'da Iupiter ile birlikte, savaş tanrıları Mars ve *Quirinus'a da taparlardı. Tiber ile Pincius ırmakları, Quirinale ile Capitolium arasındaki düzlükte, Campus Martius'ta (Mars meydanı) halk, ordunun dernek günleri Mars sunağı etrafında toplanırdı. Bu düzlükte beş yılda bir Suovetaurilia kurban törenleri yapılır; bir domuz, bir koyun, bir boğa kesilir; halk günahlarından temizlenirdi. Mars'ın kutsal kargıları, kalkanları Regia'da dururdu (*Ancilia). Mars'ın en eski tapınağı, kentin hemen dışında Via Appia'da idi. Mars'ın orada bir adı da Gradivus idi. İmparator Augustus, İ.Ö. II. yılda 1 Ağustos'ta, Caesar katillerinin cezalandırılmış olmasına duyduğu şükranla, Mars Ultor (öç alan Mars) için, Forum'da muazzam bir tapınak yaptırdı. Bu tapınakta Mars ile birlikte, Iulius imparator soyunun ilk anası Venus'a da tapılırdı. Kurt ve ağaçkakan, Mars için kutsaldılar. Mars, Yunanlıların *Ares'i ile bir tutuldu; sanatçılar onu, Yunan tanrısı nasılsa, öyle betimlediler.

BELLONA — Romalıların savaş tanrıçası. Senato, zafer isteyen komutanlarla yabancı elçiler arasındaki görüşmelerini, Bellona'nın kent dışındaki tapınağında yapar; elçilerin kente girmelerine izin verilmezdi.

Bellona'nın yerini Yunanlılarda tanrıça Enyo tutar.

MERCURIUS — Romalılar, Yunan tanrısı Hermes'i Etrüsklerden aldılar, ona Mercurius adını taktılar. Ticaret yapmak anlamına gelen "mercari" sözcüğüyle Mercurius arasındaki ses benzerliği dikkate değer. Her iki sözcük arasında, tanrının niteliğine uyan bir anlam benzerliği de var: Mercurius, gelir, kazanç tanrısı idi. Mercurius, sonraları Gallia'lılar ile Germenler arasında özel bir önem kazandı.

QUIRINUS — Eski Romalıların savaş tanrısı, Capitolium'a Iupiter, Iuno, Minerva üçlüsü alınıncaya kadar (İ.Ö. VI. yüzyıl sonları) Romalılar Iupiter, Mars, Quirinus üçlüsüne taparlardı: Ortak gök tanrısı Iupiter'in yanına, Palatinus Tepesi'ndeki en eski göçmenlerin savaş tanrısı olarak Mars'ı, Quirinale Tepesi'ndeki Sabin'lerin savaş tanrısı olarak da Quirinus'u katmışlardı. Quirinus'un yanan tapınağını Augustus yeniden yaptırdı.

VEIOVIS (Vediovis) — Eski Romalıların yeraltı tanrısı. Capitolium'daki tapınağında servi ağacından yapılmış bir heykeli vardı. Bu heykel, elinde öldürücü oklar, yanında bir keçi ile, bir Apollon heykeli gibi yapılmıştı (Apollon, eski Roma'da salgın hastalıklar ve ölüm yollayan korkulu bir tanrı idi, güzel sanatların mutlu tanrısı değildi). 21 Mayıs, Veiovis için kutsal bir gündü.

VENUS — Aşk cazibesi tanrıçası. En eski Roma'da henüz bir kültü yoktu. Eski Roma köylüleri ona, bahçe ekimi koruyucusu olarak taparlardı. Sonradan Yunanlıların Aphrodite'si ile aynı tanrıça oldu. Sicilyalı tanrıça Aphrodite, İ.Ö. 215'te Eryks Dağı'ndan Roma'ya girdi (Venus Erucina). Sulla, baht tanrıçasıyla birleşen Venus Felix'i kendi koruyucusu bildi, bu yüzden Venus Felix, Pompei'de kent tanrıçası oldu. Iulius soyunu Venus'un oğlu Aeneas'tan getiren Ceasar, Forum'unda İ.Ö. 46'da Venus Genetrix için bir tapınak yaptırdı. Augustus, Iulius soyunun ilk anasının kül-

tünü yaymak amacıyla Venus ile Mars Ultor için yeni bir tapınak kurdu.

VULCANUS (Volcanus) — Yunanlıların ateş tanrısı Hephaistos'un Latince adı. Vulcanus'u İtalya'ya, Etrüskler getirdiler, Romalılar onlardan aldılar. Vulcanus'un Roma Forum'u kenarında çok eski bir sunağı vardı. İ.Ö. 214'te Vulcanus'a Campus Martius'ta (Mars Meydanı) bir tapınak yapıldı. Vulcanalia bayramı, 23 Ağustos'a rastlıyordu.

29. Tanrıların yemekleri, içkileri nelerdir?

AMBROSİA — Tanrıların yemekleri olan Ambrosia, Olympos'lulara ölümsüzlük sağlar, yaraları da iyileştirirdi. Zeus, güvercinleri de Ambrosia ile besler, Akhilleus gibi gözdelerine de bu besinden yedirirdi.

NEKTAR — Tanrıların içkisidir. Zeus'a bu içkiyi Ganymedes sunar. Mitologyanın en güzel delikanlılarından biri olan Ganymedes'i (Lat. Catanitus) Zeus, bir kartalla Olympos'a getirtti, ona sonsuz bir gençlik bağışladı. Zeus'un sakisi olan Ganymedes, bazan pınar tanrılarından Nils ile özdeş kabul edilir.

Zeus ile Hera'nın kızı ve gençlik güzelliği tanrıçası Hebe de tanrılara Nektar sunar, sofralarında sakiyelik ederdi. Herakles, Olympos'a alınıp o da saki olduktan sonra Hebe, Herakles'in karısı oldu. Hebe, vazolarda, tablolarda, elinde bir testiyle görülür.

30. 13. sorunun yanıtında "ilk tanrıça Gaia ile Uranos'tan, Olympos tanrıları dışında Titan'lar, Hekatonkheir'ler ve Kyklop'lar meydana geldi" denilmişti; bunların kimliklerini açıklar mısınız?

Gaia (toprak) ile Uranos'un (gökyüzü) çocuklarından Titan'lar 12 taneydiler; altısı erkekti: 1) Kois, 2) Krios, 3) İa-

petos (bu üçü mitoslarda silik, kişiliksiz yaratıklardır), 4) Kronos (ne olduğu 13. soruda belirtildi), gelelim 5. Titan'a:

HYPERİON — Helios adıyla da anılır. Aslında Helios (Lat. Sol), Hyperion'un, kızkardeşi Theia'dan olma oğludur ve güneş tanrısıdır. Selene ile Eos'un kardeşi olan Helios'un sürüleri Trinakria Adası'nda otlarlardı. Helios'un atlar arabalarla, Doğu Denizi'nden çıkıp Batı Denizi'ne sefer ettiği söylenir, her şeyi gören Helios, yeminlerde tanık gösterilirdi.

Erkek Titan'lar arasında altıncısı, soyu sopu en zengin, en dallı budaklı olanıdır:

OKEANOS — Şair Hesiodos'un ilk Titan diye gösterdiği Okeanos, yeryüzü kabuğunu çepçevre sarmış, tanrısal akıntıdır. Okeanos, bütün akarsuların atasıdır ve saygı gören bir ihtiyar biçiminde tasarlanır. Okeanos'un kızları olan Okeanid'ler akarsu, dere, kaynak, pınar tanrıçalarıdır. Bunlardan biri, yani Okeanos'un kızlarından biri olan Doris, deniz, sessizlik ve güzelliğin tanrısı Nereus'un karısıdır. Nereus'un birbirinden güzel, alımlı 50 tane kızına Nereid'ler denir, bunlar ikinci derecede deniz tanrıçalarıdır. İçlerinde en ünlüleri Thetis ve Galateia'dır. Thetis'i Zeus kendine eş yapmak istiyordu, fakat Thetis'ten doğacak oğlanın, babasından daha güçlü olacağını öğrenince, Thetis'i ölümlü Peleus ile evlendirmeye karar verdi. Thetis, Peleus'a oğlu Akhilleus'u doğurdu, sonra gene denizlere döndü. *İlyada* destanında tanrıça Thetis, yiğit Akhilleus'un şefkatli, fedakar annesi olarak görülür.

GALATEİA — Güzel Nereid Galateia'ya çirkin, iriyarı, vahşi Kyklop Polyphemos âşık olmuştu. Kyklop'un yanık aşk türküleri, şairleri (Philoksenos, Theokritos, Ovidius) çeken konulardan biri olmuş, bu birbirinin asla dengi olmayan garip çiftin arasındaki karşıtlıktan yararlanmayı ressamlar da ihmal etmemişlerdi. [Theokritos'un şiirinin Türkçesi: *Tercüme Dergisi* 8 (1941)].

Nereus'un kardeşi Phoryks de bir deniz tanrısıdır, deniz canavarlarının atası kabul edilir.

Dişi Titan'lar da altı tanedir: 1) Theia (mitoslarda Hyperion'un karısı ya da Helios'un anası olarak geçer), 2) Rheia (kimliği 13. soruda belirtildi), 3) Themis (Zeus'un karısı; gelenek, görenek, ahlak tanrıçasıdır. Üç kızına Hora'lar denir), 4) Mnemosyne (Bellek. Zeus kızları dokuz Musa'yı o doğurdu, bkz. soru 80), 5) Phoibe (Delphoi tapınağı kahinliğini Apollon'a bu kız armağan etti. Apollon'un adlarından biri olan "Phoibos" sözcüğü, Phoibe'den geliyor), 6) Tethys (yukarda adı geçen ve *İlyada* kahramanı Akhilleus'un annesi olan Nereid Thetis ile karıştırılmaması gereken bu Titan, Okeanos'un karısıdır ve bütün akarsuların kadın-ata'sı bilinir. Okeanos ile Tethys'in üç bin oğlunun en büyüğü, ırmak tanrılarının en güçlüsü Akheloos'tur. Akheloos, sevdiği Deianeira yüzünden Herakles ile dövüştü. Bu dövüşte önce bir yılan, sonra bir boğa oldu; Herakles boğa-
50 nın bir boynuzunu kopardı. Yenilen Akheloos, Herakles'e Zeus'un keçisi Amaltheia'nın bereket boynuzu'nu vererek kendi boynuzunu geri aldı. Vazo ressamlarının pek hoşlandıkları bir konu olan bu boğuşmayı, edebiyatta Sophokles (*Trakhis Kadınları*) ile Ovidius (*Metamorphos'lar*) işlediler).

Atlas, Prometheus, ay tanrıçası Selene ve sabah kızıllığı Eos da Titan'lar soyundandırlar. İlk ikisini burada tanıtalım:

ATLAS — Titan İapetos'un oğlu, Prometheus'un kardeşi. Dünyanın batı kıyısında durur, gökkubbeyi omuzlarında tutar. *Pleiad'lar, *Hyad'lar ve dünyanın batı ucundaki tanrı bahçelerinde altın elmaları bekleyen *Hesperid'ler, Atlas'ın kızlarıdır.

PROMETHEUS — Titan İapetos'un oğlu, insanların dostu, Zeus'un hasmı. Mekone'deki kurban töreninde Prometheus, Zeus'u aldatmaya kalktı. Etlerin iyi parçalarını iş-

kembeye, kemik kısımlarını ise ince yağ zarına sardı. Zeus bile bile kötü kısımları seçti. Ceza olarak da insanların elinden ateşi aldı. Prometheus ateşi çalıp insanlara geri verdi. Bu sefer Zeus, insanları Pandora ile cezalandırdı. Prometheus ise bir kayaya bağlandı. Bir kartal karaciğerini yiyor, ciğer her gece yeniden büyüyordu. Uzun zaman sonra, kartalı öldürerek, Prometheus'u bu işkenceden Herakles kurtardı (Hesiodos, *Theogonia* 507 v.d.) — Aiskhylos'un *Prometheus* trilogyasından, günümüze *Zincire Vurulu Prometheus* kalmıştır. Atina'da zanaatkarlar, pîrleri bildikleri Prometheus ile Hephaistos'a saygı beslerlerdi.

HEKATONKHEİR'LER (Lat. Centimani) — Sözcüğün sözlük anlamı: yüz kollu. Yüzer kollu, ellişer başlı üç devdir bunlar. Aigaion, Kottos ve Gyes'tir adları. Uranos, Kyklop'lar ile Hekatonkheir'leri Tartaros'a, yani yeraltına kapatınca, anneleri Gaia'nın teşvikiyle Titan'lar, babalarına karşı isyan ettiler. Zeus'un, Olympos tanrılarının egemenliğini kurmak için giriştiği çetin savaşta Titan'lar yenilerek Tartaros'a atıldılar; onları beklemek görevi de bu defa Hekatonkheir'lere verildi.

KYKLOP'LAR — Tek gözlü, iriyarı devler ulusu. Homeros, içlerinden Polyphemos'u özellikle betimler (*Odysseia* IX). Kyklop'lar, demirci Hephaistos'un çırakları sayılırlardı. Tiryns ve Mykenai kentlerinin muazzam surlarını Kyklop'lar yapmış denirdi. Çünkü 20 metre yüksekliğinde, 8 metre kalınlığında, hiç yontulmamış, ama ustaca üstüste konmuş muazzam blok kayalardan meydana gelme bu surların yapılması, insan gücünün üstündedir.

POLYPHEMOS — Odysseus'a tehlikeli bir serüven geçirten Kyklop (*Odysseia* IX, 105 v.d.) Polyphemos, mağarasına kapattığı Yunanlıların altısını yemişti. Odysseus, devi sarhoş edip, kızgın kazıkla tek gözünü kör ederek, kalan arkadaşlarını kurtardı. — Euripides, bu olayı *Kyklops* adlı bir satyr'de dramatize etmişti. (Polyphemos'un sevgilisi Ga-

lateia idi, bu sorunun baş taraflarında ondan da söz edildi.)

31. Yunan mitologyasında soyları ilk tanrılara bağlanan başka devler de var mı?

GİGANT'LAR — Uranos'un kesilen üreme organının kanlarından meydana gelmiş bir devler soyu da Gigant'lardır. Tanrıların nefret ettikleri devlerdir bunlar. Yüzleri korkunç, saçları sakalları uzun ve karmakarışıktır. Ayakları pullu pullu ejderha kuyruklarına benzer. Tanrıların yaşadıkları Olympos Dağı'nı ele geçirebilmek için tepe bayır saldırıyorlardı boyuna. Zeus üzerlerine kayalar yuvarlıyor, fakat onlarla başa çıkabilmesi için bir ölümlünün yardımı gerekiyordu. Tanrıça Athena, Herakles'i yardıma çağırdı; Herakles pek çoğunu tek başına yenerek bu Gigant'lar savaşında tanrılara geniş ölçüde yardımcı oldu. Phlegra kırlarında (Vezüv Dağı'na yakın volkanik arazi) yapılan ve mitologya ya Gigantomakhia diye geçen bu Gigant'lar savaşı, edebiyata ve plastik sanatlara sık sık konu olmuştur.

32. Homeros'un *İlyada*'sında anlatılan Troya Savaşı da mitolojik bir savaş mıdır? Troya, bir hayal-kent mi?

Hayır, tarihsel bir kenttir Troya. Buna göre Troya Savaşı'nı anlatan *İlyada*, bir mitos değil, bir epostur, destandır yani. Ama ilk soruyu yanıtlarken değindiğimiz gibi, eposlarda bol bol mitos da bulunur; çünkü destan kişileri tarihsel kişiliklerinden önce mitik varlıklar olarak çıkarlar karşımıza.

TROYA — (İlion da denir; Homeros'ta İlias.) Küçük-Asya denen Anadolu'nun kuzeybatısındaki Troas bölgesinde bir sırtın üstünde, bugünkü Çanakkale'nin birkaç kilometre güneybatısındaki Hisarlık Tepesi'nde, dokuz kere yıkılıp yeniden kurulmuş çok eski bir kent. Troya, deniz baskınlarından korunacak kadar içerde olmasına karşın Hel-

lespontos (Çanakkale) ile Karadeniz'i bağlayan ticaret yoluna egemen olacak kadar da denize yakın bulunuyordu. Tarihteki Troya, 1868'de Schliemann tarafından Hisarlık Tepesi'nde keşfedildi. Arkeolojik araştırmalarda yeni bir devir açan Schliemann'ın kazılarına sonradan arkeolog Dörpfeld devam etti. Her yıkılışında yeniden yapılmış bu önemli ticaret kentinde dokuz tabaka meydana çıkarıldı. Bunlardan İ.Ö. XV.-XII. yüzyıla ait olan 6. tabaka, Homeros'taki Troya'dır. Homeros'taki Troya Savaşı'nda, kentin Yunanlılar tarafından tahrip ediliş tarihi olarak, ilkçağda, İ.Ö. 1184 yılı kabul ediliyordu.

Troya üzerine meydana gelen efsaneler, Troya kralların ın atası sayılan Dardanos ile başlar. Tros ile oğlu İlos, Troya kentinin kurucuları olarak anılırlar. Zeus'un kaçırdığı *Ganymedes, Tros'un oğludur. İlos'un oğlu *Laomedon'a Apollon ile Poseidon, Troya'nın surlarını yaptılar, ama Laomedon'un aldattığı Herakles, onarılmış Troya'yı tahrip etti. Homeros'un *İlyada*'sındaki kocamış Troya kralı *Priamos, Laomedon'un oğludur. Priamos'un oğlu *Paris, Sparta'lı Helena'yı kaçırmış, bu da Yunanların Troya'ya savaş açmalarına neden olmuştu (*Agamemnon, *Akhilleus). On yıl süren bir kuşatmadan, savunmacılarla (*Hektor, *Memnon, *Penthesileia) birçok çarpışmalardan sonra Troya düştü. Kentin tanrılarıyla sağ kalan Troyalıları, *Aineias İtalya'ya götürdü. — Troya'nın Homeros destanı *İlyada*'da anlatılmayan, önceki ve sonraki kaderleri, Homeros'tan sonra meydana gelmiş destanlara konu olmuştur.

33. Homeros'taki biçimiyle Troya destanı *İlyada*'da nasıl özetlenir?

Homeros'un kimliği 9. sorunun yanıtında kısaca belirtildi. Homeros'un iki destanı var: 1) *İlyada* (kendisi *İlias* diyor

bu destana; on altı bin dize), 2) *Odysseia* (*Odise* yani; on iki bin dize; özetini ilerde vereceğiz).

İLİAS DESTANI (*İlyada*) — Homeros'un bu birinci destanı, Troya Savaşı'nın destanıdır. Troya'nın düşmesine kadar, on yıl süren bu savaş, başından başlanıp sırasıyla anlatılmaz bu destanda. Giriş için en verimli etmen seçilmiş, olaylar yöneltici bir düşünce (Akhilleus'un öfkesi) etrafında toplanmıştır. Akhilleus, gözdesi Briseis için, Yunan ordularının başbuğu Agamemnon ile çatışıp da ona kızarak savaştan çekilince, Hektor'un komutası altında savaşan Troyalılar Yunan gemilerine kadar sokulurlar. Bu çok tehlikeli durumda Akhilleus yumuşar, arkadaşı Patroklos'u savaşa yollamaya razı olur. Hektor, Patroklos'u öldürür. Bunun üzerine Akhilleus, çok sevdiği dostunun öcünü almaya savaşa girer. Hektor'un ölümüyle Troya'yı bekleyen son belli olmuştur. Destan, Hektor'un ölüsünün, babası Priamos'a verilmesiyle sona erer. Sayısız episod'lar bu olayın akışını kesmekte, sonra yine canlandırmaktadır. Destanın bütün öteki kahramanları, hep değişen bir sıra içinde, yiğitliklerini göstermeye sahneye çıkar, çekilirler.

Troya Savaşı'na Yunanlılarla Troyalıların müttefiki bazı krallar ve başbuğlar da katılmışlardı; örneğin:

GLAUKOS — Lykia'lıların başbuğu Yunanlıların safında, kendisine karşı cephe almış konuksever Diomedes'e altın pusatlarını verdi, yerine Diomedes'in tunç pusatlarını aldı.

İDOMENEUS — Girit kralı Minos'un torunu, Troya önünde Yunanlıların safında çarpışan Giritlilerin başkanı. Yoldaşı Meriones ile birlikte büyük yararlıklar gösterdi.

MEMNON — Eos'un oğlu, Habeş kralı, Troyalılar safında Yunanlılara karşı dövüşüyordu, Troya'nın son savunmacısı olarak Akhilleus tarafından öldürüldü. Yiğitlikleri ve ölümü *Aithiopis* destanında anlatılır. Firavun Amenophis III'ün (İ.Ö. 1420-1375) Mısır'da Teb kenti yakınların-

da, Luksor'da diktiği kumtaşından yapılmış, yirmişer metre yüksekliğinde iki muazzam sütunu, Mısır'daki Roma egemenliği zamanında gezginler her zaman gidip görürlerdi. Sütunlardan bir deprem sonunda üst kısmı tahribe uğrayanı güneş doğarken ses verir, bu ses Memnon'un, annesi Eos'u selamlayışı diye yorumlanırdı. İ.S. 200 yılında sütun onarıldı, o günden sonra ses vermez oldu.

İlyada destanının, Troyalı gözcü Dolon'un Odysseus ile Diomedes tarafından yakalanışını, Trakya kralı Rhesos'un öldürülüşünü anlatan X. bölümüne 'Dolonie' adı verilmiştir.

34. ***İlyada*** **destanında olayların Akhilleus'un kahramanlıkları çevresinde toplandığı anlaşılıyor. Akhilleus'u daha etraflıca tanıtamaz mısınız?**

AKHİLLEUS (Lat. Achilles) — Homeros'un *İlias*'ı ile başka eposlarda, Troya Savaşı'nın en büyük Yunan kahramanı, Akhilleus, Thessalia'daki Myrmidon'lar kralı Peleus ile Nereid Thetis'in oğlu idi. Tanrılar soyundan olan annesi, onu ölümsüz kılmak istedi, doğunca tılsımlı bir ateşe tuttu; ama kocası Peleus'un ansızın gelmesi üzerine işi yarıda kaldı. Şimdi Akhilleus'un kaderinde iki yaşamdan biri vardı: Ya kısa, ama şan ve şerefi ölümsüz bir yaşam ya da uzun, fakat silik-sönük bir yaşam. — Akhilleus'u, hekimlikten anlayan Kentaur Kheiron büyüttü, yetiştirdi. Troya Savaşı patlayınca annesi, Akhilleus'a kız elbiseleri giydirerek onu Skyros Adası kralı Lykomedes'in kızları arasına salıverdi, böylece gizlemek istedi. Ama kurnaz Odysseus başka Yunan prensleriyle birlikte adaya geldi, çarşıda bir satıcıymış gibi önüne çeşitli mücevherler, silahlar koydu. Sonra da birdenbire savaş borularını öttürmeye başladı. Öteki kızlar kaçışırlarken Akhilleus, bir içgüdüyle, önünde duran silahlara el attı, kim olduğunu böylelikle belli etti. Şimdi artık o

da Troya'ya gidiyordu. Lykomedes'in kızı Deidameia'dan Pyrrhos (ya da Neoptolemos) adında bir oğlu olmuştu. Dostu Patroklos, ihtiyar silah ustası ve hocası Phoiniks, Myrmidon'lar, 50 gemiye binerek, Akhilleus'la birlikte yola çıktılar.

Homeros'un *İlyada* destanı, Troya önünde Akhilleus ile Yunan ordusu başkomutanı Agamemnon arasında çıkan bir kavga ile başlar: Agamemnon, Akhilleus'un güzel gözdesi Briseis'i, Akhilleus'un elinden almıştır. Buna fena halde kızan Akhilleus, savaştan çekilir; Thetis'in yalvarmaları üzerine Zeus da savaş talihini Troyalılardan yana çevirir. Çok sıkışık durumda Agamemnon, Akhilleus'a Odysseus, Aias, Phoiniks'ten kurulu bir ricacılar heyeti gönderir, zengin armağanlarla birlikte Briseis'i geri vermeyi vaat eder. Akhilleus, kararından dönmemektedir. Ancak Troya kahramanı Hektor, Yunan gemilerini ateşlemeye kalkışınca Akhilleus, kendi silahlarını arkadaşı Patroklos'a verir, savaşa onu gönderir. Akhilleus'un talimatına karşı gelerek Patroklos, çekilmekte olan Troyalıların peşlerine düşer, öldürülür: Akhilleus'un silahları, Hektor'un eline geçmiştir. Ölçülemez acılar içinde, Akhilleus, bu defa kendisi savaşa katılır. Annesi Thetis'in, tanrı Hephaistos'a yaptırıp getirdiği yeni silahları kuşanarak, sevgili dostunun öcünü almaya koşar. Korkunç bir boğazlaşmadan sonra, teke tek dövüştüğü Hektor'u öldürür: Ölüsünü savaş arabasına bağlayarak yerlerde sürükler; Patroklos'un ölüsüne böylece muazzam bir tören yapmış olur. Sonunda merhamete gelip Hektor'un babası, Troya kralı kocamış Priamos'a gömmesi için, oğlunun ölüsünü geri verir.

Homeros'tan sonraki destanlar, Akhilleus'un Habeş kralı Memnon ve Amazonlar kraliçesi Penthesileia ile de savaştığını yazarlar. Alınyazısı, yiğit Akhilleus'un, Troya'nın alınmasından önce ölmesini gerektiriyordu: Akhilleus, korkak Paris'in attığı bir okla öldü; Apollon okun yö-

nünü Akhilleus'tan yana çevirmişti. (Akhilleus'un ölümü üzerine bir başka efsane: *Polyksene.) Homeros, Akhilleus'u Hellenlerin ulusal kahramanı, Yunan gençliğinin parlak önderi yaptı.

Akhilleus'un hocası ve lalası Phoiniks'in öyküsü de şöyle: Phoiniks'in babası Amyntor, karısının üstüne bir başkasını sevmişti. Annesi, Phoiniks'i bu genç rakibesini baştan çıkarmaya teşvik etti; kocasıyla sevgilisi arasındaki ilişkiyi bu yoldan bozmak istiyordu. Amyntor, oğluna hiç çocuğun olmasın diye beddua etti. Phoiniks, Peleus'un yanına kaçtı; Peleus'un oğlu Akhilleus'un sadık öğütçüsü, akıl vereni oldu. Agamemnon'a çok kızmış Akhilleus, ilk defa, Phoiniks'in söylediği nutukla yatıştı (*İlyada* IX); Phoiniks, Akhilleus üzerindeki nüfuzunu böylece göstermiş oldu.

35. Yunan savaşçılarından bazıları bir tahta at içine gizlenmişler de, Yunan ordusunun Troya önünden çekildiğini gören Troyalılar atı kentten içeri almışlar. Atta saklı savaşçılar da, tetikte bekleyen yoldaşlarına kapıları açmışlar, ve Troya bu biçimde ele geçirilmiş, derler. Özette bu efsaneden sözedilmedi; niçin?

Böyle bir efsane, Homeros'ta yoktur. Troya üzerine, Homeros'tan sonra bazı efsaneler daha meydana geldiğini anımsattık; tahta at efsanesi de bu eklemelerden biridir. O tahta at içine saklanmış Yunanlılardan biri de Neoptolemos idi; öyküsü şöyle:

NEOPTOLEMOS — Bir adı da Pyrrhos (kızılsaç) olan Neoptolemos, Akhilleus ile Deidameia'nın oğludur. Akhilleus'un ölümünden sonra Odysseus, onu Skyros'tan Troya'ya getirdi. Tahta atın içine saklanıp, bu hile sayesinde Troya'ya girmeyi başaran yiğitlerden biri de Neoptolemos idi. Ele geçirilen kentteki korkunç boğazlamaya o da katıldı: Yaşlı kral *Priamos'u Zeus sunağında öldürdü; Pri-

amos'un kızı *Polyksene'yi Akhilleus'un mezarında kurban etti. Savaş ganimetlerinden onun payına *Andromakhe düşmüştü. Sonradan Menelaos'un kızı *Hermione ile evlendiyse de kızın ilk nişanlısı Orestes tarafından Delphoi'de öldürüldü. — Sophokles, *Philoktetes* adlı tragedyasında Neoptolemos'u soylu delikanlı diye gösterir.

Epeios adında bir Yunanlının yaptığı bu tahta atı, Troyalıları kandırıp kente aldıran da kurnaz Yunanlı Sinon olmuş.

36. Eski Yunanlıların *İlyada* destanı gibi, Latinlerin de bir destanı var mı; varsa nedir konusu?

Latin destanının adı *Aeneis*'tir. Bu destan Yunanlıların Aineias dedikleri Aeneas'ın serüvenlerini anlatır. Kral Ankhises ile Aphrodite'nin (Lat. Venus) oğlu olan Aeneas, Troya kahramanlarındandır. Homeros'un *İlyada*'sında, beşinci bölümde Diomedes ile teke tek dövüşmesinden başka, önemli bir rolü yoktur. Latin şairi Vergilius (İ.Ö. 70-19), *İlyada*'nın bu bölümünden aldığı esinle ve Homeros sonrası şiirin verilerini ekleyerek Aeneas'ı Latinlerin ulusal kahramanı ve imparator Augustus'un atası payesine yüceltti.

Aeneis destanının konusu şöyle özetlenebilir:

Aeneas, ele geçirilmiş, yanmakta olan Troya'dan, hasta sakat babası Ankhises'i sırtında taşıyarak, kaçar. Uzun ve dolambaçlı kaçışlardan sonra Kartaca'ya varır. Burada kraliçe *Dido, Aeneas'a gönül verir, ama Aeneas, Dido'yu bırakıp gitmek zorundadır. Zeus'un buyruğu, onu İtalya'ya, yeni bir vatan kurmaya yollamaktadır. Dido, kendini öldürür. Bu ölüm, ilerde Kartaca ile Roma arasında bir türlü önlenemez bir nefretin başlamasına yol açar. İtalya'daki kavimlerle zorlu çarpışmalardan sonra Aeneas, kral Latinus'un kızı Lavinia'yı kendine eş olarak alır. Lavinia'nın eski nişanlısı, Rutul'ler kralı Turnus, Aeneas ile yaptığı teke

tek dövüşte ölür. Aeneas, Latium bölgesinde Lavinium kentini kurar. Aeneas'ın oğlu Iulus (ya da Ascanius) da, Roma'nın temeli olan Alba Longa kentini kurarak, Alba Longa krallarının atası olur ve Caesar ile ilk Roma imparatorlarını içine alan Iulius'lar soyu, bu Ascanius'la başlar. Ascanius'tan sonra, kardeşi Silvius, Alba Longa kralı oldu. Roma kentinin sonraki asıl kurucuları *Romulus ile Remus bu kralların soyundan gelirler.

37. Mitologyada Yeraltı Ülkesi nasıl bir yer, neler var orada?

Tanrı Hades'in hüküm sürdüğü Yeraltı Ülkesi'nde Erebos denen karanlık vardır (Hades, hem Yeraltı Ülkesi'nin, hem de orayı yöneten tanrının adıdır). Şair Hesiodos, *Dünyanın Yaratılışı*'nda Erebos'u, evren yaratılmadan önceki sonsuz boşluk Khaos'un oğlu olarak gösterir.

Hades, ölüler diyarıdır. Ölülerin ruhları yeraltında, gölgeler halinde yaşayarak, yeryüzündeyken yaptıkları son işleri yapmaya devam ederler.

Yeraltı Ülkesi'nde Akheron, Kokytos, Pyriphlegeton, Styks, Lethe ırmakları akar, Akheron Gölü bulunur:

AKHERON — Birkaç ırmağın adı; özellikle Epeiros'taki (Lat. Epiros) Kokytos Irmağı'nın bir koludur. Bu ırmak, Akheron bataklığından geçerek İonia (Yunan) Denizi'ne dökülür. Yunanlılar, ölüler ülkesine bu ırmaktan girildiğine inandıkları için, Yeraltı Ülkesi'ndeki ırmak ve göllere de bu adı vermişlerdi.

KOKYTOS — Gözyaşları ırmağıdır.

PYRİPHLEGETON — (Ya da Phlegeton) Ateş ırmağıdır.

STYKS — Arkadia'da bir deredir. Issız bir dağ bölgesinde 200 metre yükseklikte bir kaya duvarından incecik serpintiler halinde dökülür. Arazinin esrarlı hali, Styks'in, Yeraltı Ülkesi'nin bir ırmağı olduğu tasarımına yol açmıştır.

Tanrılar bu ırmağın adına yemin ederler; buz gibi suyu, öldürücü bilinirdi.

LETHE — Yeraltı Ülkesi'ndeki unutma ırmağıdır. Ruhlar, yeraltına iner inmez, yeryüzündeki yaşamlarını unutmak için bu ırmağın suyundan içerler.

KHARON — Ölülerin gölge ruhlarını Styks Irmağı'ndan geçirip Yeraltı Ülkesi'ne götüren kayıkçıdır. Kayığa binme ücreti olan 1 obolos, gömülürken ölünün ağzına konurdu.

Hades'in kapısını Kerberos adlı köpek bekler. Yeraltı Ülkesi'ne gelenleri kuyruğunu sallayarak içeri alır, ama kimseyi bir daha dışarı salıvermez. Resimlerde çokluk, üç başlı, yılan kuyruklu görünür. *Herakles, onu zorla yeryüzüne çıkarmıştı.

TARTAROS — Yeraltı Ülkesi'ndeki hapishanedir. Zeus, yenilen Titan'ları oraya atardı.

Minos, Rhadamanthys (bkz. soru 23) ve Aiakos adlarında üç ölüler yargıcı, ruhlara hükmederler:

AİAKOS — Zeus ile *Aigina'nın oğlu, Peleus ile Telamon'un babasıdır. Aigina Adası'nın kralı olan Aiakos'u tanrılar severlerdi: İyi kalpli ve adaletli olduğu için, öldükten sonra onu, Yeraltı Ülkesi'ne, ölüler yargıcı yaptılar.

Gölge ruhların çoğu duygudan yoksundur. Büyük günahlar, büyük suçlar işlemiş ölüler, Tartaros'ta ya da bataklık gölde cehennemlik cezalarını çekerler. İyi insan olarak ölenlerse Elysion kırlarında sonsuz bir mutluluk içinde yaşarlar:

ELYSİON — Yeraltı Ülkesi Hades'e karşılık Elysion, dünyanın batı ucunda, Okeanos'un öte yakasında, cennet gibi bir yer, bir mutlular adasıydı. Tanrıların sevgili kulları ölmeksizin buraya yollanır; Rhadamanthys'in yanında sonsuz ve kaygısız bir yaşama erişirlerdi. Sonraları her "ahret", Yeraltı Ülkesi'nde tasarlanmaya başlandı; Elysion, orada, mutlular için ayrı bir bölge olarak düşünüldü.

Yeraltı Ülkesi'ne çeşitli yerlerden girildiği tasarlanır; özellikle ıssız, ürkütücü dağlık bölgeler (Styks), yanardağ etekleri (Avernus Gölü) bu ülkeye giriş kapısı kabul edilir; buralardan yeraltına inmiş yiğitler üzerine öyküler anlatılırdı (Orpheus, Herakles, Peirithoos).

AVERNUS GÖLÜ — Campania'daki ünlü krater gölü. Dumanları kuşları öldürürmüş; adı Yunanca "aornos" (kuşsuz) sözüne bağlanır. Vergilius, Aineias'ı Yeraltı Ülkesi'ne buradan indirmişti.

MUNDUS — Roma'da yuvarlak bir oyuğun adı. Mundus, Yeraltı Ülkesi'nin kapısı bilinir, yeraltı tanrıları için kutsal sayılırdı. Yılda yalnız üç gün (24 Ağustos, 5 Ekim, 8 Kasım) Mundus açılır, Man'lara bir kurban sunulurdu. O günlerde önemli işlere kalkışılmaz, uğursuzluk sayılırdı. *Acca Larentia ile Romulus'un "mezar"ları ve Lacius *Curtius da Mundus gibiydiler. Romalılar, ölülerin ruhlarına Man adını vermişlerdi. Roma mezar taşlarındaki DM harfleri, Dis Manibus (ölülerin tanrılarına) anlamına gelir.

Sonraki Orfizmcilere göre Titan'ların parçaladığı Dionysos olan tanrı Zagreus ve kara kanatlı ölüm tanrısı Thanatos da Hades'te yaşarlar.

Edebiyatta en ünlü yeraltı yolculukları şunlardır:

Homeros, *Odysseia* XI. bölüm; Aristophanes, *Kurbağalar*; Vergilius, *Aeneis* VI. bölüm.

Platon, *Phaidon*, *Gorgias* ve *Devlet* diyaloglarındaki yeraltı mitoslarını, bu eski tasarımları ahlaksallaştırarak meydana getirdi.

38. Yeraltı Ülkesi'ne kimler ve hangi suçlar yüzünden sürüldüler? Cezaları neler oldu?

Mitologyanın ahreti olan Hades, ölümlülerin yeryüzünde işledikleri suçların hesabının sorulduğu yerdir. Orada, baş-

ta cinayetler olmak üzere, bütün kötülüklerin öcünü, ölülerden Erinys'ler alırlar:

ERİNYS'LER (Lat. Furiae, Dirae) — Yeraltı Ülkesi'nde yaşayan Erinys'ler öç tanrıçalarıdır. Üç tanedirler: Alekto, Megaira, Teisiphone adlarını taşırlar; hiçbir şey kaçırmaz, insaf nedir bilmezler. Yılanlar, çıralar, suçluyu deliye döndüren kamçılar; onların simgeleridir. — Aiskhylos'un *Oresteia* trilogyasının son kısmında, Erinys'lerin peşini bırakmadıkları Orestes'i tanrıça Athena kurtarır. Erinys'ler, Areopagos'un doğusundaki topraklara çekilirler. İnsanların, tanrıların nefret ettikleri zalimler olmaktan çıkıp hakkın adaletli, insaflı koruyucusu olurlar, ondan sonra da Eumenid'ler (iyiliksever, dost tanrıçalar) diye anılırlar.

Şu var ki, tanrılara karşı ağır suçlar işlemiş, sonsuza dek cezalılar da vardır Hades'te. Onların cezaları çok daha başka türlüdür, işlenen suça göre değişir. Yeraltı Ülkesi'nin sonsuza dek cezalıları olarak mitologyada şu adlara rastlarız:

DANAİD'LER — Birçok ülkeler dolaşarak Mısır'a varan *İo'ya, Zeus tekrar insan kılığı vermişti. İo, orada Mısır kralı Epaphos'u doğurdu, onun soyundan Danaos'un 50 kızına Danaid'ler denir. Danaos'un erkek kardeşi Aigyptos'un 50 oğlu, bu kızları, kendileriyle evlenmeye zorlayınca, kızlar evlenmekten nefret ettikleri için, Mısır'dan tekrar ataları İo kadının eski yurdu Argos'a kaçtılar. Kral Pelasgos, kızları koruduysa da Aigyptos'un oğulları tarafından öldürüldü. Bunun üzerine düğün dernek yapıldı. Ama düğün gecesi kızlar, zorba kocalarını hançerlediler. Yalnız bir tanesi, Hypermestra, aşkla duygulanarak, kocası Lynkeus'a kıyamadı. Kızkardeşlerinin öcünden, Hypermestra'yı tanrıça Aphrodite korudu. — Bu efsane, Aiskhylos'un bir trilogyasına konu olmuş, ama yapıtın yalnız birinci kısmı *Yalvaran Kızlar* günümüze kalmıştır.

Lynkeus ile Hypermestra, yeni Argos kralları soyunu

kurdular; Argos'ta yaşayanlara bundan böyle Danao'lar denildi. Öteki Danaid'lere gelince, onlar Yeraltı Ülkesi'nde, doldurulması olanaksız, delik deşik bir fıçıya boyuna su doldurmak cezasına çarpıldılar.

İKSİON — *Lapith'ler kralı. Zeus onu bir cinayet suçundan temizledi, ölümsüz kıldı, tanrıların sofra arkadaşı yaptı. Ama nankör İkslon, gökler hatunu Hera'ya sataşmaya kalkışınca Zeus, ona tıpkı Hera biçiminde bir bulut gönderdi. İkslon'un oğulları Kentaur'lar, Nephele adındaki bu kadın buluttan doğdular. Küstah İkslon ise, Yeraltı Ülkesi'nde ateş saçarak durmadan dönen bir tekerleğe bağlandı, sonsuz cezasını çekmeye başladı.

OKNOS — Çok kararsız bir adam olduğu için, Hades'te bir ip örmeye mahkum edildi. Oknos ördükçe eşeği de öteki ucundan ipi yemeye devam eder; örgü hiçbir zaman tamamlanamayacaktır.

PEİRİTHOOS — bkz. soru 77.

PHLEGYAS — Thessalia ile Boiotia'da yaşamış bir efsane ulusu olan Phlegya'lıların atası. Oğlu *İkslon, kızı *Koronis. — Phlegya'lılar yağma için Delphoi'deki Apollon tapınağına saldırıp tapınağı yaktılar. Phlegyas, tanrıya karşı bu büyük suçundan ötürü Yeraltı Ülkesi'nde sonsuz cezaya çarpıldı.

SİSYPHOS — Hilebazlar pîri. Hileli bir başarıya zekanın zaferi gözüyle bakan, kurnazlıkla varılan sonuçları hep olumlu biçimde değerlendiren Eski Yunanlıların en popüler efsane kahramanlarından biri. Argos'ta Ephyra kenti, yurdu olarak gösterilir; zengin tüccar kenti Korinthos'un kurucusudur. Açıkgözlüğü sayesinde herkeslere, hatta ölüme oyun oynadığından ötürü, kurnaz Odysseus için de Sisyphos'un oğludur, denir: Sisyphos, yakaladığı hırsız Autolykos'un kızı Antikleia'yı baştan çıkarmış, adam da sonradan kızını Laertes ile evlendirmişti. Sisyphos, yaptığı kötülükler yüzünden Yeraltı Ülkesi'nde cezaya çarpıldı: Kocaman bir kayayı evire çevire bir tepeye çıkarmak zorundadır; ama

her seferinde tam hedefe yaklaşırken, kaya elinden kurtulup tekrar aşağı yuvarlanır. Kayaya sökmez düzenbazlık.

TANTALOS — Küçük-Asya'da Sipylos (Manisa Dağı) eteklerinde yaşamış güçlü bir kral. *Pelops ile *Niobe'nin babası. Tanrılar onu kendilerine sofra arkadaşı yapmışlardı. Ama Tantalos, *Nektar ile *Ambrosia çaldığı gibi, boşboğazlık edip sofra konuşmalarını yeryüzündeki ahbaplarına anlattı. Tanrılar ona konuk geldikleri zaman, tanrıların her şeyi bilip bilmediklerini anlamak istedi, oğlu Pelops'u kesti, yemek diye tanrıların önüne koydu. Tantalos, bu küstahlığından ötürü ağır bir cezaya çarptırıldı: Homeros'un anlattığına göre (*Odysseia* II, 582-592) Tantalos, Yeraltı Ülkesi'nde bir gölde, sular çenesi hizasında, ayaktadır; başının üstünde yemişli dallar sarkar. Ama Tantalos, burada sonsuz açlığa, susuzluğa mahkumdur, çünkü ne zaman yemişlere uzanmak istese dallar geri çekilir, ne zaman su içmeye eğilse sular yok olur. — Bir başka efsaneye göre, Tantalos yenecek içecek bir sürü nimetle çevrilidir de, başının üzerinde her an düşme tehlikesi gösteren bir kaya yüzünden bunlardan yararlanamaz, hep aç susuzdur.

TİTYOS — Topraktan çıkmış bir dev. Zeus'un sevdiği Leto'ya sataşmak istemiş, Leto'nun oğlu Apollon ile kızı Artemis, onu öldürmüşlerdi. Tityos, Yeraltı Ülkesi'nde cezasını şu biçimde çekmektedir: Tartaros'ta boylu boyunca yere yatmıştır; karaciğeri iki akbaba tarafından durmadan kemirilir, bir yandan da eski haline gelir. — Tityos'un okla öldürülüşü, vazo resimlerinde sık sık görülür. Pergamon sunağının kabartmalarında Tityos, Gigant'ların arasındadır. Leto, yüzüne tutuşmuş bir çıra fırlatır.

39. Pan kimdir?

PAN — Dağlık Arkadia'da küçükbaş hayvanların, çobanların tanrısı. Keçi ayaklı Pan, Hermes'in oğludur. Tanrıların,

çokluk, insan kılığında değil de hayvan kılığında düşünüldüğü ilk zamanlarda Pan da keçi kafalıydı; sonradan bu keçi kafasından sadece boynuzlar ve sakal alıkonarak, yüzü insan yüzü oldu. Pan çoban kavalını sever, azgın tekeler gibi güzel Nympha'ların peşine düşerdi. İnsanların, hayvanların uyuduğu kızgın, ıssız yaz öğlelerinde birdenbire, beklenmedik gürültüler koparır, dört bir yana "panik" korkular saçardı. Marathon Savaşı gecesi Persleri bu biçimde paniğe uğrattığı için, Atinalılar savaştan sonra tanrı Pan'a Akropolis eteğinde bir tapınak yaptılar. Pan sözü Yunancada "bütün" anlamına geldiğinden Mistikler, sonraları Pan'ı her şeyi yapabilir bir tanrı payesine çıkardılar. Plutharkos, Korfu'nun güneyinde sefer eden bir gemideki gemicilerin, Paksos Adası'ndan gelen bir ses duyduklarını anlatır. Gemi dümencisinin adını söyleyen bu ses, dümenciye: "Ulu Pan öldü!" haberini vermiş, dümenci aldığı bu haberi emredilen yerde karaya doğru seslenince, karadan korkunç bir inilti, bir feryat duyulmuş, Pan'ın ölümünden ötürü doğa yas tutmaya başlamıştı. Bu olay, imparator Tiberius (İ.S. 14-37) zamanında olmuştu.

Latin mitologyasında Pan'ın yerini tutan tanrı Faunus için bkz. soru 81.

40. Sağlık, hekimlik konusunda Eski Yunan ve Roma inançları, ne gibi mitosların doğmasına yol açtı?

Olympos'lu tanrıların hekimi, Paian'dır. Paian, aynı zamanda, hekimliği de olan Apollon ile Asklepios'un da sıfatlarıdır.

ASKLEPİOS (Lat. Aesculapius) — Sağlık, tedavi ve hekimlik tanrısı. Apollon ile Koronis'in oğludur; Kheiron tarafından yetiştirildi. Karısının adı Epione idi. Ustalığı sayesinde, insanları da ölümden kurtarabileceğini düşünen Zeus, onu bir yıldırımla öldürdü. Apollon da, Zeus'a yıldı-

rımları yapan Kyklop'ları öldürerek, Asklepios'un öcünü aldı.

Asklepios adına, özellikle horoz kurban edilirdi. Asklepios asası ve kutsal yılan, bugün de doktorluk simgesidir. Asklepios'un en ünlü tapınağı Epidauros'ta idi. Asklepios kültü, Roma'ya İ.Ö. 293 yılında girdi.

HYGİEİA (Lat. Valetudo) — Sağlık tanrıçasıdır. Asklepios'un kızı bilinir ve resimlerde, elindeki bir tabaktan bir yılana birşeyler içiren genç, güzel bir kadın olarak betimlenir.

İlyada'da sık sık adı geçen (örneğin XI, 54) Makhaon ile Makhaon'un kardeşi Podaleiros da hekimdiler.

SALUS — Romalılar kurtuluş ve selameti Salus olarak kişileştirmişlerdi: Tanrıça Salus, özellikle devletin selametini temsil eder. İ.Ö. 302 yılında, Samnit'ler savaşından sonra, bir tanrıça sıfatıyla Salus'a Roma'da bir tapınak yapıldı. İmparatorluk zamanında, imparatoru koruyan tanrıça (Salus Augusta) sıfatıyla saygı-tapkı gördü. Zamanla, Yunanlıların sağlık tanrıçası Hygieia ile birleştirildi, ikisi aynı tanrıça oldu.

Kadınlara, doğumlarında yardım eden tanrıçanın adı Eileithyia'dır.

41. Eski Yunan ve Romalılarda, Olympos tanrıları soyundan gelmeyip de soyut kavramların kişileştirilmiş biçimleri olan tanrılar ya da tanrısal güçler de var mı?

ATE — Doğruyu göremez olma, hataya düşme, basiret bağlanması. Homeros, Ate'nin, tanrısal bir varlık olarak insanların başları üzerinde dolaştığını söyler (*İlyada* XIX, 93).

DAİMON (Daemon) — Yunanlılar, Daimon sözüyle, etkilerini içlerinde duydukları tanrısal bir gücü kişileştirirler, Daimon'u bir kader gücü sayarlardı. Daimon'lar, ikinci derecede tanrılar, iyi ve kötü ruhlardı.

GENIUS — Roma tanrısı. Herkesin özel bir Genius'u vardır. İnsan, yaşama kendi Genius'unun gelişiyle başlar,

Genius ömrü boyunca insanla birliktedir. Doğum günü, Genius bayramıdır; gerdek yatağına "lectus genialis" denir. Neşeli bir gün geçirmek, insanın "Genius'unu memnun etmesi"dir. Evdeki uşaklar, ev sahibinin, imparatorluk memurları da imparatorun Genius'una yemin ederler. Kadınlar, erkeklerin Genius'u yerine kendi *Iuno'ları tarafından korunurlar. Yerlerin, mekanların da Genius'ları olur (Genius loci). Genius, yılan kılığında gözükür. — Romalıların Genius'ları ile Yunanlıların insandaki Daimon inançları, sonradan birbirine karıştı.

HYBRİS — İnsanlara çizili sınırın, ölçünün aşılmasına, haddini bilmezliğe "hybris" denirdi. Hybris'in cezası acılarla çekilir. Homeros'ta da rastlanan bu görüş, sonraları daha yaygınlaştı.

HYPNOS — Uyku tanrısı Hypnos ile Yeraltı Ülkesi Hades'te yaşayan tanrılardan biri olan, kara kanatlı ölüm tanrısı Thanatos, gecenin ikiz çocuklarıydılar. Sanat yapıtlarında çokluk, kanatlı birer genç biçiminde betimlenirler. Rüya tanrısı Morpheus, Hypnos'un oğludur ve uyuyan insanlara değişik kılık ve biçimlerde görünür.

MOİRA'LAR — Kader tanrıçaları. Homeros, tanrıların bile boyun eğmek zorunda kaldıkları bir Moira'dan sözeder. Hesiodos ve sonraki yazarlara göre Moira'lar üç tanedir: Klotho kader ipliğini eğirir. Lakhesis, kader dağıtır. Atropos, bildiğinden şaşmaz, ömür ipliğini keser. Yunanlıların Moira'larına karşılık Romalılarda üç tane Parcae (Parka'lar) vardı.

NEMESİS — Tanrıça Nemesis, mutluluktaki taşkınlıklara, haddini bilmezliklere, gerekli cezaları dağıtırdı. Bu tarafıyla kurtulunmaz kader tanrısı Adrasteia'ya benzerdi. Nemesis kültü, Rhamnus (Attika) ile Smyrna'da (İzmir) gelişmişti. Homeros'ta "nemesis" sözcüğü, henüz özel ad değildir; bir haksızlığa karşı isyan etmek, kızmak anlamına gelir.

NİKE (Lat. Victoria) — Zafer tanrıçası; zafer kavramı-

nın somutlaştırılışı. Homeros destanlarında henüz görülmez. Nike, resimlerde, kanatlı bir tanrılar habercisi olarak, göklerden süzülüp zaferi getirirken betimlenir. Parthenon'daki Athena'nın elinde bir Nike heykeli vardır.

PSYKHE — Ruh. Yunanlılar, ruhu kuş ya da kelebek olarak tasarlarlardı. Eros, kuş ya da kelebek kanatlı bir kız olan Psykhe'yi sevdi, ona birçok acılar çektirdi. — İ.S. II. yüzyıl ortalarında yaşamış Romalı yazar Apuleius, Psykhe'nin, sonunda kocası Eros ile birleşinceye kadar katlanmak zorunda kaldığı çileleri anlatan çok güzel bir efsane yazmıştır.

TYKHE (Lat. Fortuna) — Uygun kader, şans, umulmayan başarı tanrıçası. Homeros'un yapıtlarında görülmez, en eski şairler içinde onun en güzel betimlemesi Pindaros'tadır (*Olymp.* Od XII). Hellenizm devrinde Tykhe, bütün öteki tanrıları unutturan çok yaygın bir tanrıça oldu. Caesar'ın kendi Tykhe'sine olan güveni ünlüdür. Bu güven, onu sonunda bütün uyarıları hiçe sayarak mahvolmaya götürdü. Kılık değiştirmiş olarak, bir balıkçı kayığında Dyrrhachium'dan İtalya'ya geçmek isterken, kayıkçının fırtınadan çekinmesi üzerine, ona şöyle bağırmıştı: "Durma, sen Caesar'ı ve Caesar'ın Tykhe'sini götürüyorsun!" — Tanrıça Tykhe, resimlerde çok yer alır. Elinde bereket boynuzu ya da bir gemi dümeni ile ya da yuvarlanan bir küre üzerinde kanatlı olarak betimlenir. Yunanlılar şansın açık olsun yerine "Agathe Tykhe" (İyi Tykhe ile!) deyimini kullanırlardı.

İtalya'da Latium bölgesinde eski bir kültü olan şans, baht tanrıçası Fortuna, İ.Ö. I. yüzyıldan sonra Yunanlıların Tykhe'si ile özleştirildi, Tykhe'nin Latince adı oldu.

42. Mitologyada Yunan ve Roma tanrıları dışında yabancı tanrıların, uzak ülkelerin de sözü geçer mi?

ANUBİS — Bir Mısır tanrısı, ölüler tanrısı. Yunanlılar, onu,

ruhları Yeraltı Ülkesi'ne ileten Hermes'le bir tuttular. Anubis, köpek başlı idi.

BELOS — Yunanlılar, Asur tanrısı Baal'e bu adı vermişler, onu bir tanrı olarak değil de Danaid'ler ile Palamedes'in atası olarak, mitologyalarına almışlardı.

İSİS — Toprağa bet-bereket bağışlayan bir Mısır tanrıçası, Hellenizm devrinde kültü, Yunanistan'a da yayıldı, hele İmparatorluk devrinde Roma'da çok saygı gördü. Mısırlılar bu tanrıçayı inek başlı ve boynuzları arasında bir ay yuvarlağıyla betimlerlerdi. — Yunanlılar ve Romalılar, onu hepten insan biçimine soktular.

HYPERBORE'LİLER — Yunanlıların, uzak kuzeyde oturduklarını tasarladıkları mutlu bir ulus. Apollon, kış aylarını onların yanında geçirirdi.

43. Homeros destanlarında Eski Yunanlıların adları nedir?

HELLEN — Mitosu ilerde anlatılacak olan Deukalion'un (bkz. soru 53) oğlu Hellen, bütün Yunanlıların mitik atasıdır. Yunanlılar kendilerine Hellenler derler. Hellen'in oğulları Aiolos, Doros, Ksuthos (İon'un babası); Yunan boyları olan Aiolia'lıların, Dor'ların, İonia'lıların ataları idiler.

AKHAİOİ — Homeros destanlarında Yunanlıların genel adı. Bu sözcük Türkçe metinlerde Akhai'lar, Akhaia'lılar... gibi değişik biçimlerde geçerse de *İlyada*'nın son çevirisindeki karşılığı Akha'lardır.

DANAOİ — Argos'ta yaşayan Yunanlılara, yani Danaos soyuna bağlayarak, Homeros ile Vergilius'un, bütün Yunanlıları Danao'lar ya da Argos'lular diye andıkları da olur.

44. Mitologyada adları geçen başlıca Yunan ada ve yarımadaları hangileridir?

AİAİE — Helios'un kızı olan Kirke'nin adası. Troya'dan yur-

duna dönerken Odysseus bir yıl bu adada kalmıştı (Odysseus'un orada başına gelenler ve Kirke için bkz. soru 51).

AİGİNA — Irmak tanrısı Asopos'un kızı olan Aigina, Zeus tarafından kaçırıldı. Aigina, Zeus'un oğlu Aiakos'u Oinone Adası'nda doğurdu; bu adaya o günden sonra Aigina Adası dendi.

ATLANTİS — Platon'un *Kritias* ve *Timaios*'ta anlattığı efsaneye göre, denize gömülüp yok olmuş büyük bir ada.

ATTİKA — Atina'nın bulunduğu yarımada. Kithairon Dağı'yla Boiotia'dan ayrılır. Parnassos Dağı, Attika'nın en yüksek dağıdır.

DELOS — Eski adı: Ortygia (Bıldırcın Adası). Mitosa göre Zeus'un karısı Hera, kocasının sevdiği Leto'yu (Lat. Latona) kıskanmış, kıza rahat vermemiş, Leto da boyuna Hera'dan kaçmak zorunda kaldığı için, çocuklarını doğurmaya bir türlü bir yer bulamamıştı. Sonunda Ortygia Adası'na sığındı ve ikiz çocukları Apollon ile Artemis'i orada, Kynthos Dağı'nda doğurdu. Apollon ile Artemis doğunca ada, dört sütunla denize bağlandı, o zamana kadar yüzen bir ada idi, artık yüzmez oldu ve Delos adını aldı. — Delos Adası çok kutsal bilinir, adadaki Apollon tapınağında her yıl, tanrı Apollon için şenlikler yapılırdı.

EUBOİA — Thessalia önlerinden başlayarak Attika önlerine kadar, Yunan kıyıları boyunca uzayan büyük ada, bugünkü Eğriboz Adası. En ünlü kenti: Khalkis.

İTHAKA — Odysseus'un yurdu olan ada. Homeros'taki İthaka ile bugünkü İthake Adası'nın aynı olup olmadıkları, ya da arkeolog Dörpfeld'in (1853-1940) görüşüne göre İthaka'yı bugünkü Leukas'ta aramanın doğru olup olmadığı, henüz tartışma konusudur.

LEUKAS — Batı Yunanistan kıyıları olan Akarnania önlerinde, İthaka'nın karşısında bir ada. Arkeolog Dörpfeld, *Odysseia*'daki İthaka Adası'nı bu ada kabul eder. Leukas'ın güney kayalıkları ünlüydü. Bahtsız sevdalılar, kederlerin-

den kurtulmak için kendilerini buradan denize atarlardı. Bu kayalıklarda ilk intihar edenin Sappho olduğu söylenir.

KYTHERA — Bir efsaneye göre Aphrodite, Lakonia kıyısına karşı Kythera Adası yakınlarında deniz dalgalarının köpüklerinden doğmuş, ilk olarak Kypros (Kıbrıs) Adası'nda karaya çıkmıştı. Bunun için tanrıçaya Kypros'lu anlamına Kypris denildiği gibi Kythera'lı anlamına Kythereia da denir.

KHİOS — Bugünkü Sakız Adası'dır (bkz. Argonaut'lar); Lesbos da Midilli Adası.

LEMNOS — Troya kıyıları önünde bir ada. Adadaki Mosykhlos Dağı eski zamanlarda içten içe yanardı, bu durum burada Hephaistos kültünün kurulmasına yol açtı. Efsanesi: *Hypsipyle.

LEUKE — Ölümünden sonra Akhilleus'un Helena ile birlikte sevişerek yaşadıkları ada.

LYKİA — Güneydoğu Küçük-Asya, bugünkü Elmalı Yarımadası (*Bellerophontes).

NAKSOS — Kyklad Adaları'nın en büyüğü, toprağı çok verimli, şarabı ünlü. Adanın başlıca tanrıları, Dionysos ile karısı Ariadne idi.

OGYGİE — 1) *Kalypso'nun adası. 2) Thebai ile Boitoia'nın bir başka adı. Bu ad, Ogygos'tan geliyor. Ogygos, çok eski zamanlarda oraların kralı imiş, bir tufanda ölmüş.

PAKSOS — Yunan Denizi'nde, Korfu'nun güneyinde bir ada (*Pan).

SAMOTHRAKE — Trakya kıyıları karşısında dağlık, çorak bir ada. *Kabir'lerin Mysteria kültleri yüzünden ünlü olmuştu.

SERİPHOS — Ege Denizi'nde küçük bir ada (*Perseus).

SKHERİA — Bu adada yaşayan Phaiak'lar, konuksever, mutlu, rahat bir efsane ulusudur. Kralları Alkinoos, Troya dönüşü Odysseus'u dostça karşılamış, sarayında ağırlamıştı. Alkinoos'un kızı Nausikaa, *Odysseia* destanı-

nın en hoş, en sevimli genç kadınıdır (*Odysseia* VI, VII - XIII).

TAİNARON — Peloponnesos Adası'nın en güneydeki ucu, üç yarımadadan ortadaki, Matapan Burnu. Efsaneye göre, Herakles, Yeraltı Ülkesi'ne buradan inmiş.

TİRYNS — Argos'un güneydoğusunda, efsanelerle de ünlü bir kent (*Herakles).

TRİNAKRİA — Helios'un adası (bkz. soru 48, Lampetie maddesi).

45. Yunan mitologyasında adları geçen ünlü limanların, kentlerin, gerçek ya da hayal ülke ve bölgelerin adları, bunlarla ilgili mitoslar nelerdir?

ABAS — Efsaneye göre Phokis'te Abai kentinin kurucusu. Abas'ın kalkanında büyüleyici bir güç varmış. Ayaklanmış bir kavim, bu kalkanı daha görür görmez siner, boyun eğermiş. Akrisios, Danae, *Perseus, *Atalante; Abas soyundandırlar.

AİTOLİA — Patras ve Korinthos körfezlerinin kuzeyindeki dağlık arazi. Batıda Akheloos Irmağı, bölgeyi Akarnania'dan ayırır. Başlıca kentleri: Kalydon, Pleuron.

AKARNANİA — İthaka ile Leukas'ın karşısına düşen, Batı Yunanistan kıyıları. Doğuda Akheloos Irmağı'yla Aitolia'dan ayrılır. Alkmaion ile Kallirhoe'nin oğulları Akarnan'dır ataları.

ANTİKYRA — Korinthos Körfezi'nin kuzey koylarından birinde bir kent. Deliliğe karşı en iyi ilaç olan aksırık otu (helleboros) orada yetişirmiş. Bu sözcük, sık sık, iğneli sözlerde kullanılırdı. Antikyra adında, biri Sperkheios Irmağı üzerinde, biri Lokris'in batısında, iki küçük kasaba daha vardı. Romalı şair Horatius, *Şiir Sanatı* adlı yapıtında bir şair taslağını iyi etmeye, üç Antikyra'nın bile yeterli gelmeyeceğini söyler.

ARGOS — Peloponnesos'un kuzeydoğusuna düşen Ar-

golis bölgesinin başkenti. En eski kentler olan Tiryns, Mykenai kentleri bu bölgedeydiler.

ARKADİA — Peloponnesos Adası'nın ortalarına düşen dağlık bölge. Arkadia'lılar dağlarda çobanlık ederlerdi. Bukolik şiir, Arkadia'yı çobanlar cenneti olarak gösterir. Efsaneye göre Zeus ile Kallisto'nun oğlu avcı Arkas, Arkadia'lıların kutsal atasıdır.

ATHENAİ — Atina kenti. Çok eskiden Akropolis hisarında oturan Atinalılar, sonradan hisar kayalıklarının güney ve batı yamaçlarına doğru inerek aşağı kenti kurdular. Atina'nın ortası Agora (çarşı, pazar), *Areopagos'un kuzeyine düşüyordu.

AULİS — Euboia'daki Khalkis'in karşısında bir Boiotia limanı. Troya'ya savaşa gidecek Yunan donanması, bu limanda toplanmıştı (*Agamemnon).

BOİOTİA — Orta Yunanistan'da bir bölge.

BRAURON — Attika'nın doğu kıyısında, bir Artemis tapınağı olan eski bir kent.

DARDANOS — Troya kralları soyunun atası Dardanos'un kenti. Çanakkale Boğazı'na verilmiş Dardanelles adı buradan geliyor. Bu kent Roma çağında da vardı. Romalılar ile Pontos kralı Mithridates arasındaki barışı, Roma generali Sulla, Dardanos kentinde imzalamıştı.

ELEUSİS — Atina'nın batısında bir kıyı kenti, Demeter kültü ile ünlü (*Eumolpid'ler).

ELİS — Pelops Adası anlamına gelen Peloponnesos Adası'nın batı kıyıları; Peneios ve Alpheios ırmaklarının aktığı arazi. Elis'in sınır bölgesi Pisa'da *Olympia bulunuyordu.

KALYDON — Aitolia'da Korinthos Körfezi ağzında bir kent. Bu kentin krallarından Oineus'un çocukları Meleagros, Deianeira ve Tydeus, her biri bir mitos kahramanı olmuştur. Kent, Kalydon avı denmekle ünlü bir domuz avı dolayısıyla da anımsanır.

KOLKHİS — Karadeniz'in güneydoğu kıyısında, *Argonaut'ların varmak istedikleri memleket.

KYRENE — Kyrenaika'nın (Kuzey Afrika) başkenti. Efsaneye göre güzel, güçlü kuvvetli bir çoban kızı olan Kyrene, bir aslanla boğuşmuş, aslanı yenmişti. Kızın cesaretini hayranlıkla seyreden Apollon onu Afrika'ya kaçırdı, oraya kraliçe yaptı. Kyrene ile Apollon'dan Arestaios doğdu. — Kyrenaika'ya Yunanistan'dan en eski göçler, Mykenai devrindedir.

LAMPSAKOS — Çanakkale Boğazı'nda, bugünkü Lapseki.

LYDİA — Küçük-Asya'nın batı kıyısı ortalarında Hermos (Gediz) Irmağı düzlüğü. Güney kısmı Maiandros (Büyük Menderes) Irmağı'na kadar uzanır. Lydia başkenti Sardeis'ten geçen Paktolos Çayı'ndan altın akarmış (*Midas). Lydia, Omphale'nin yurdudur.

MAİONİA — Lydia'nın eski adı. Homeros yerine "Maionia'lı şair" deyimi de kullanılır, çünkü Homeros'un doğduğu yer Smyrna (İzmir), bir Maionia kenti idi.

MARATHON — Yunanistan'ın doğu kıyısının kuzeyinde bir Attika bucağı. Efsanede: *Theseus, Marathon boğasıyla dövüşmüştü. Tarihte: İ.Ö. 490'da Datis ve Artaphrenes yönetimindeki Persleri Miltiades, Marathon ovasında yenmiş, bu zafer haberini 40 kilometre mesafedeki Atina'ya ulaştıran koşucu, hedefe vardığı anda ölü olarak yere yıkılmıştı.

MYKENAİ — Argos kentini de içine alan Argolis bölgesinin yukarı kısmında çok eski bir kent. Efsaneye göre bu kenti *Perseus kurdu. *Pelops, *Atreus, *Agamemnon bu kentte krallık ettiler.

NEMEA — Arkadia-Korinthos yolu üzerinde bir kent. Nemea Vadisi'nde Zeus onuruna şenlikler yapılırdı. Bu şenlikler *Hypsipyle - *Opheltes efsanesine bağlanır. Herakles de Nemea aslanını öldürmüştü.

NYSA — Tanrı Dionysos'un dadısı. Dionysos'un büyütüldüğü ilk asmayı diktiği mitik yere de Nysa denir.

OLYMPİA — Elis'te Alpheios Irmağı kıyısındaki kutsal bölge. Olympia'nın ortasında, büyük tapınaklı Zeus korusu Altis ile, Pheidias'ın yaptığı, antikçağın en ünlü Zeus heykeli bulunuyordu. Olympia'nın kuzeyinde, bildiğimiz Yunan tapınaklarının en eskisi olan Hera tapınağı vardı. Altis'in etrafında Olympia oyunları için çeşitli tesisler yapılmıştı. Dört yılda bir, Zeus onuruna Olympia oyunları burada kutlanırdı.

PALLANTİON — Arkadia kentlerinden biri. Yarı tanrı kahramanı Euandros, yurdundan ayrılıp, sonradan Roma olan yerde ilk koloniyi kurdu (Vergilius, *Aeneis* VIII, 97 v.d.).

PHRYGİA — Eskiden bir Trakya kavmi olan Phrygia'lılar, İ.Ö. 1200 yıllarında Küçük-Asya'ya geçtiler. Phrygia, Lydia'nın kuzeyinde Sipylos (Manisa) dolayları ve Kybele'nin, Tantalos'un, Niobe'nin yurdudur. En parlak devrini VIII. yüzyılda Midas zamanında yaşadı. Eski başkenti Gordion kenti idi. Phrygia'lıların dinde (Kybele, Semele), müzikte Yunanlılara etkileri oldu.

PHTHİOTİS — Thessalia'da Pharsalos çevresinde bir bölge. Homeros'taki, Akhilleus'un yurdu Phthia'nın orası olduğu söyleniyor.

PİERİA — Makedonia'da bir bölge. Musa'ların yaşadıkları yer diye kabul edilir. Pieria'lı kızlar anlamına Musa'lara Pierid'ler de denirdi.

PİSA — Elis'te Olympia dolayları.

STYMPHALOS — Arkadia'da yalçın dağlarla çevrili vadideki kent. Vadinin suları, bir delikten yeraltına akar. Delik, suları çekemediği zamanlar, vadide çalkantılı bir göl, bir bataklık meydana gelir. *Herakles, bu vadide gagaları, pençeleri tunçtan, tüylerini ok gibi fırlatan Stymphalos kuşlarını öldürdü.

TEMPE — Thessalia'da, Olympos ile Ossa dağları arasında, Peneios Irmağı'nın geçtiği vadi. Bu vadiyi Poseidon, üç dişli asasıyla açmıştı. Tempe Vadisi, doğa güzelliklerinin bolluğu dolayısıyla ilkçağda çok ün salmıştı.

THEBAİ — Orta Yunanistan bölgesi Boiotia'nın başkenti. Pek çok efsanede adı geçer.

THESSALİA — Tesalya. Kuzeydoğu Yunanistan; çevresi dağlık, ortası düzlük bölge. Güneydeki Olympos ve Ossa dağları arasında *Tempe Vadisi'nden *Peneios Irmağı akar. Thessalia, birçok efsanelerin yurdu olmuştur (Tanrılar dağı *Olympos, *Lapith'ler, *Kentaur'lar, *Akhilleus, *Argonaut'lar, *Herakles).

TROİZEN — Argolis'in doğusunda bir kent; *Theseus ve *Hippolytos efsanelerinin yurdu.

46. Çanakkale ile ilgili mitoslar da vardır herhalde?

Çanakkale Boğazı'na Yunanlıların neden Dardanelles dedikleri bundan önceki sorunun yanıtında belirtildi. İlkçağda bu boğazın bir adı da Hellespontos idi; bu ad şu efsaneden geliyor:

PHRİKSOS ile HELLE — Athamas'ın çocukları. Altın postlu bir koçun sırtında Kolkhis'e kaçıp üvey anneleri *İno'dan kurtulmak istediler. Avrupa ile Asya arasında bir yerde kızkardeş Helle, uçan koçun sırtından denize düştü; boğulduğu yere "Helle Denizi" anlamına Hellespontos (Çanakkale Boğazı) denildi. Kolkhis iline varan erkek kardeş Phriksos, orada koçu Zeus'a kurban edip altın postunu bir ağaca astı (*Argonaut'lar).

Çanakkale Boğazı'nın en dar geçidi Nara Burnu'dur. İlkçağda burada Abydos kenti varmış; bu kentle ilgili efsane de şudur:

HERO ile LEANDROS — Şair Musaios'un (İ.S. VI. yüzyıl) bir küçük destanının iki kahramanı. Hellespontos'ta

(Çanakkale Boğazı) Abydos'lu bir genç olan Leandros, boğazın karşı yakasında Sestos kentinde bir Aphrodite rahibesi olan Hero'yu seviyor, her gece yüze yüze karşı yakaya geçip sevgilisiyle buluşuyordu. Hero'nun koyduğu bir ışık, Leandros'un karanlıkta yolunu bulmasını sağlıyordu. Bir gece fırtına, ışığı söndürdü. Leandros boğuldu; Hero kendini kuleden aşağı attı.

Avrupa'nınki gibi (bkz. soru 26, Europe maddesi), Asya kıtasının da adı mitologyadan geliyor. Asia, tanrı Okeanos ile Tethys'in kızı ve Prometheus'un karısıdır. İlkçağ başlarında, Asya, bütün kıtanın değil, yalnız Batı Anadolu'nun adıydı.

47. Mitologyada ünlü denizler, ırmaklar, kaynak ve pınarlar hangileri?

ALBUNEA — İtalya'da Tibur (Tivoli) yakınlarında kükürtlü bir kaynak. Bir çağlayan yaparak *Faunus koruluğundan geçer, Anio (Teverone) Irmağı'na akar. Gaipten haber veren *Sibylla için, Albunea kaynağının Nympha'sı denir.

ALPHEİOS — Peloponnesos'un en büyük ırmağı. Arkadia'dan geçer, Olympia'nın dört saat batısında denize dökülür.

ARETHUSA — Eski Syrakusa kentinin bulunduğu Ortygia Adası'nda bir pınar. Efsaneye göre Peloponnesos Irmağı Alpheios'un suları da bu pınardan yeryüzüne çıkar: Nympha Arethusa'ya âşık olan ırmak tanrısı Alpheios, Yunan Denizi altında Sicilya'ya kadar Nympha'yı izler, suyunu onun suyuna karıştırırmış. Syrakusa'lılar, maden paralarının üstüne Arethusa başı basarlardı.

HİPPUKRENE — Musa'ların Helikon Dağı'ndaki pınarı Hippukrene, uçan kanatlı at Pegasos'un attığı bir çifteden meydana gelmişti. Pegasos'a binmenin şiir yazmak anlamında oluşu, Pegasos'un şairler atı sayılışı; antik değil, mo-

dern bir tasarımdır.

İSTROS (Lat. Ister) — Tuna Nehri.

KASTALİA — Delphoi'deki kutsal kaynak, Musa'ların bulundukları kaynaklardan biri.

KHARYBDİS — *Skylla'nın karşı yakasındaki deniz akıntısı; günde üç kere suları aşağı emer, sonra da geri püskürtür.

PAKTOLOS — Lydia başkenti Sardeis'ten geçen bir ırmak, sularından altın akarmış (*Midas).

PEİRENE — Korinthos kalesinde akan bir pınar.

PENEİOS — 1) Thessalia'nın en büyük ırmağı, Olympos ile Ossa dağları arasından akar, Tempe Vadisi'nden geçerek denize dökülür. 2) Elis bölgesinde bir ırmak. Helios'un oğlu Augias, Elis kralıydı. Büyük sürülerinin gübreleri, ahırlarda koca yığınlar halinde birikiyordu. Alpheios ile Peneios nehirlerini ahırlar içinden geçirerek, Herakles onları bir günde temizledi.

PONTOS EUKSEİNOS — Konuksever deniz, Karadeniz (*Argonaut'lar).

SKAMANDROS — İda Dağı'ndan çıkıp Troya düzlüğünde akan ırmak.

THERMODON — Terme Çayı (*Amazonlar).

EGE Denizi — mitosu için bkz. soru 64, Theseus maddesi.

48. Önceki soruda, kaynak ve pınarlardan sözedilirken Nympha'lar sözü geçti; kimlerdir bu Nympha'lar?

NYMPHA'LAR — Kırların, doğa köşelerinin tanrıçaları. Homeros, onları Zeus'un kızları diye gösterir; başka kaynaklar, babalarının ırmak tanrıları olduklarını yazarlar. Bu genç, güzel kızlar, periler; korolarla raks ederler. Diri doğa güçleri, başta su, Nympha'ların kişiliğinde biçimlenir. Kaynak, pınar Nympha'larına Naiad'lar adı verilir. Tepelerde yaşayanlara Oread'lar, ormanlarda yaşayanlara ise, ağaç

perileri anlamına, Dryad'lar denir. Narkissos'a âşık olan Ekho (yankı) bir Oread idi, yani bir kır, bir dağ perisi.

DAPHNİS — Sicilya çobanlarının ideal temsilcisi. Bukolik şiiri o yarattı; güzelliği, melodileri ile Nympha'ların gönlünü büyüledi. Bahtsız bir aşkla öldü. Şair Theokritos, Daphnis adlı ünlü şiirinde onun bu aşkını terennüm eder. — Efsanenin bir başka biçimine göre Nympha Ekhenasis, vefasızlığından ötürü onu cezalandırdı, Daphnis'in gözleri görmez oldu.

KALYPSO — Ogygie Adası'nda yaşayan bir Nympha. Gemisinin parçalanması üzerine adaya sığınan Odysseus'u sevmiş, gitmesine razı olmamış, ancak Zeus emredince bırakmak zorunda kalmıştı. Homeros destanının en güzel kadınlarından biri.

LAMPETİE — Güneş tanrısı Helios'un kızları olan Nympha'lar Phaethusa ile Lampetie, Trinakria Adası'nda, her birinde ellişer hayvan bulunan yedi sığır, yedi koyun sürüsü güderlermiş. Bu hayvanların sayısı ne azalır, ne çoğalırmış: Belki bunlar başlangıçta yedişer gün, yedişer gecelik elli haftaya ayrılmış olan güneş yılının günlerini gösteriyorlardı.

EGERIA — Romalıların kaynak Nympha'sı, doğum tanrıçası. Efsaneye göre kral *Numa ile evliymiş, kral onun öğütlerine uyarak memleketi gayet güzel yönetirmiş. — Egeria, Aricia'daki Diana koruluğunda ve Roma'daki Porta Capena önünde *Camenae'lerle birlikte saygı-tapkı görüyordu.

Nympha'larla ilgili bir mitos:

HYLAS — Herakles'in gözdesi olan bu oğlan çocuğunu Nympha'lar, Argonaut'lar seferinde kaçırdılar. Herakles, onu aramaya koyulduğu için, Argonaut'ların yaptıkları yolculuktan geri kaldı. — Theokritos, XIII. eidyllion'unda bu efsaneyi anlatır.

AETNA (Yun. Aitne) — Sicilya Adası'ndaki Etna Yanardağı. Efsaneye göre Gigant'larla yaptığı savaşta Zeus, Etna Dağı'nı kaldırıp *Typhon'un (ya da Enkelados'un) üzerine fırlattı. Şair, filozof, hekim Empodokles'in (İ.Ö. 494-434) de kendini, Etna'nın ağzına atarak öldürdüğü söylenir.

AREOPAGOS (Yun. Areios Pagos: Ares Tepesi) — Atina Akropolis'inin batısındaki tepe. En büyük mahkeme, yüce divan bu tepede toplanırdı. Atinalılar, Ares'i bu mahkemenin kurucusu sayarlardı.

DİKTE — Girit'te bir dağ. Çocuk Zeus bu dağda büyütülmüştü. Bir Girit efsanesine göre, ağladığı zaman babası Kronos duyup da yerini bulmasın diye Kureta'lar denilen delikanlılar silahlarını alıp çocuk Zeus'un etrafında hora tepmeye başlarlar, çıkardıkları gürültülerle çocuğun sesini bastırırlardı. Kureta'lar, Giritli tanrıça Rheia'nın rahipleriydiler.

ERYKS — Sicilya'da Eryks kentinde Aphrodite kültü ile ünlü dağ. *Aineias, Sicilya'da ölen babasını Eryks Dağı'ndaki Aphrodite tapınağı yanına gömmüş, oradan Afrika'ya, Kartaca kraliçesi Dido'ya gitmişti.

ERYMANTHOS — Kuzeydoğu Arkadia'da bir dağ. Kallisto'nun yurdu. Herakles, Erymanthos domuzunu bu dağda yakaladı.

HELİKON — Yunanistan ortalarına düşen Boiotia'da bir dağ, Musa'ların kutsal dağı (*Hippukrene).

İDA Dağı — 1) Troya'da. Ganymedes'in kaçırıldığı, Paris'in hakemlik ettiği (*Eris), İda'lı ana Kybele'nin oturduğu yer, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde, bugünkü Kaz Dağı.

2) Girit'te, Zeus'un büyütüldüğü dağ.

KİTHAİRON — Attika ile Boiotia arasında bir dağ (*Amphion).

KOLONOS — Atina'nın 2 kilometre kadar kuzeyinde,

üzerinde bir Poseidon tapınağıyla Oidipus'un mezarı bulunan tepe. Kolonos'ta doğmuş olan Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta* tragedyasında bu tepeyi çok güzel betimler.

OİTA — Sperkheios Vadisi'nin güneyinde, Orta Yunanistan dağı. Herakles, kendini yanan odunların içine atarak, bu dağda öldürmüştü.

OLYMPOS — bkz. soru 27.

OSSA — Olympos'un güneyinde bir dağ (*Aload'lar).

PALATINUS ve AVENTINUS tepeleri — Roma'nın yedi tepesinden ikisi. Roma kentinin temeli atılmadan önce Romulus, Palatinus; Remus da Aventinus tepelerine çıkmışlardı. Kuşların uçuşundan bekledikleri kehanet, Romulus'un lehine sonuçlandı ve kenti Romulus kurmaya başladı. En eski yerleşmenin Palatinus Tepesi'nde oluşu, efsaneye uyuyor. Augustus'tan başlayarak imparatorlar, saraylarını (palatium) bu Palatinus Tepesi'nde yaptırdılar. Bugün oturulmayan bu arazide o sarayların yıkıntıları vardır.

Aventinus Tepesi'ne ilk yerleşme ise İ.Ö. 455 yılına rastlar; tepe ev bark yapmaları için o tarihte Pleb'lere verildi.

PARNASSOS — Delphoi'nin kuzeyinde, Apollon ile Musa'ların oturdukları, Orta Yunanistan dağları.

SİPYLOS — Phrygia'da bir dağ, Manisa Dağı (*Niobe).

50. Mitologyada adları geçen belli başlı tapınaklar nerelerdeydi?

Daha önce bu sorunun zaman zaman yanıtlandığı oldu. Eski Yunanlıların ve Romalıların en büyük tapınaklarına Panteon denir. Bir de "Eski Yunan Panteonu" sözünden Yunan tanrılarının tamamı anlaşılır. Burada genel olarak, en ünlü tapınakların yerlerini ve hangi tanrılar için kurulduklarını sıralayalım:

AKROPOLİS — Yunan kentlerinin şato doruklarındaki hisarlar. Atina Akropolis'inde daha İ.Ö. II. binyılda oturan-

lar vardı. Bu Akropolis'in kuzey yönünde eski Atina krallarının şatoları bulunuyor, şatonun yakınında en eski kutsal kalıntılar duruyordu: Athena'nın zeytin ağacı, kente sahip olmak için Athena ile yaptığı yarışta, Poseidon'un, üç-dişlisini vurduğu hisar kayalığındaki yarık. Atina Akropolis'inde ayrıca Pan için bir mağara tapınağı ile, yarı tanrı Atina kahramanı Erektheus'un Erekhtheion denilen bir tapınağı vardı. Bir Nike tapınağı ile Parthenon yapısı da Akropolis'te idi. Bir adı da Parthenos (genç kız) olan Athena, Parthenon tapınağında saygı görüyordu.

DELPHOİ — Phokis'te bir kent, bugünkü adı Delfi. Yunanlıların kahinlik tapınaklarının en önemlisi oradadır. Efsaneye göre Apollon, canavar Python'u öldürerek bu tapınağı ele geçirdi, buraya Girit'ten kendi rahiplerini getirtti. Tapınaktaki kutsal Omphalos (göbek) taşı, dünyanın ortası sayılıyordu. Yunanlılar ve barbarlar, kutsal kaynak Kastalia'da yıkandıktan, kurbanlarını sunduktan sonra tanrıya danışmaya gelirlerdi. Üç-ayaklısında, Pythia adındaki kadın otururdu. Apollon, babası Zeus'un dileğini bu kadının ağzından bildirirdi. Pythia, gaipten haber soranlara, Apollon'dan aldığı yanıtları manzum olarak söylerdi. Zamanla, tanrıya adanan armağanlar, tapınakta muazzam bir hazinenin birikmesine yol açtı. Her büyük kentin, adakların saklanması için, tapınakta ayrı bir hazine odası vardı. Sonraları Delphoi rahipleri, kehanetleriyle siyasal tarihin gidişine bile karışır oldular. İ.Ö. I. yüzyıldan sonra Delphoi tapınağı eski önemini kaybetti.

Efsaneye göre Delphoi'deki Apollon tapınağını Agamedes ile Trophonios yapmışlar.

PYTHO — Delphoi'nin eski adı. Bu sözcük iki kökten getiriliyor: 1) Yunanca "pythesthai" sormak, danışmak demektir (Delphoi'deki, gaipten haber veren rahibenin adı Pythia idi). 2) "Pythein" çürümeye terketmek demektir (Apollon'un öldürdüğü yılan Python orada çürümüştü).

DİDYMA — Apollon'un oğullarından Brankhos soyu olan Brankhid'lerin kahinlik tapınağı. Anadolu'da Miletos (bugünkü Yenihisar) kentinin biraz güneyindeki Didyma tapınağının rahipliğini, tanrı Apollon, Brankhid'lere vermişti.

DODONA — Epeiros'ta en eski Zeus tapınağının bulunduğu yer. Oradaki kutsal meşenin hışırtılarına bakarak kahinler gaipten haber verirler; Zeus, bu hışırtıları yorumlayan kahinler araçılığıyla, dileğini buradan bildirirdi.

EREKHTEİON — Atina Akropolis'inin kuzey yüzünde, Atinalı tanrıça Athena ile Attika ili kurucularından kahraman Erekhteus'un (*Kekrops) tapınağı. Erekhteus, Athena tapımını kurmuş, öldükten sonra bu Erekhteion tapınağında, Athena ile birlikte saygı görmüştür.

Roma tanrılarının tapınakları için bkz. soru 28.

51. Eski Yunan'da kahinlik nasıldı? Mitoslarda en ünlü kahinler, kahin kadınlar, gaipten haber veren ve büyücü kadınlar kimlerdir?

MANTİK — Kâhinlik sanatı. Kahinlik, Yunanlılara Doğu'dan geldi. Kahinler, çokluk belli yerlerde, gelecekten haber verirlerdi. Yunanistan'da *Delphoi ve *Dodona, Küçük-Asya'da Klaros ve *Didyma (*Brankhid'ler) tapınakları, bu konuda en çok rağbet gören yerlerdi. Ayrıca orda burda gelecekten haber soranlara yol gösteren kahinler de bulunurdu. Çok eskiden *Epimenides, *Melampus gibi hastalıkları günah temizleyerek iyi eden, ya da, *Kalkhas, *Teiresias gibi, hastalıkların nedenlerini bildiren hekim-kahinler de vardı. Kurban edilen hayvanların bağırlarındaki patolojik bozukluklar, kuşların uçuşu, rüyalar birer kehanet işareti sayılırdı. Bazı yerlerde, kahinlikten medet umanlar, tapınakta uykuya, bir çeşit istihareye yatarlar, tanrı ne yapacaklarını onlara rüyalarında belli ederdi. Gaipten ha-

ber verme kudretini en başta Apollon bağışlardı. Bu kudret bazen deliliğe yakın bir kendinden geçiş biçiminde belirirdi (*Kassandra). İ.Ö. V. yüzyıldan sonra kahinlik ve kahinler gözden düştüler.

ABARİS — Kafkasyalı bir kahin, mucizeler gösteren bir adam. Apollon'un oklarına binerek ilden ile dolaşırdı. İ.Ö. VI. yüzyıldaki Mistiklerden başlayarak Neo-Platonizm çağına kadar saygı-tapkı gördü.

AMPHİARAOS — Argos'lu ünlü kahin. *Kalydon avında, *Argonaut'lar savaşında bulunmuş, istemediği halde Thebai'ye karşı yediler seferine de katılmıştı (*Alkmaion).

EPİMENİDES — Giritli bir kahin. İ.Ö. 596/3'te günahlarından temizleyerek Atina'yı bir vebadan kurtarmış, çocukluğunda da 75 yıl süren bir uykuya yatmış.

HEKATE (Lat. Hecate) — En eski, khtonik tanrıçalardan biri. Her tarafta geçerdi hükmü: Göklerde, yeryüzünde, yeraltında. Demeter'in ve Persephone'nin arkadaşı bir tanrıça sıfatıyla saygı görür, halk toplantılarında ve yargıçlara akıl verir, savaşlarda barışlarda zafer ve selamet sağlardı. Hesiodos'un *Dünyanın Yaradılışı*'ndaki bir hymnos'ta her şeye kadir yardımcı diye övülürdü ve Titan Perses'in kızıydı Hekate.

Yeraltı Ülkesi'nden hortlaklar, hayaletler yollar, yanında sürü sürü ölülerin ruhları, geceleri yol kavşaklarında, mezarlıklarda görünürdü. Gelmekte olduğunu uluyan köpekler haber verirdi. Hekate'ye köpekler kurban edilir, üç yol ağızlarına yiyecekler konur, hayaletlere hortlaklara ölü sofraları donatılırdı.

Bu yüzden, büyücülerin tanrıçasıydı Hekate; büyücülerin anasıydı. Kirke ve Medeia, büyücülüğü ondan öğrendiler. Kirke ile Medeia'nın Hekate'ye yoldaşlık ettikleri tasarımı, usta-çırak ilişkilerinden geliyor.

Hekate, resimlerde üç başlı, üçerden altı elli, fakat tek gövdeli olarak görülür. Ellerinde meşale, kısa bir kılıç, hançer, kement, anahtar ve yılan vardır.

HELENOS — Priamos'un oğlu, Kassandra'nın ikiz oğlan kardeşi, Troyalıların kahini. Yunanlılara tahta atı yapmalarını söyleyerek ve daha başka öğütler vererek yurduna hainlik etti.

KALKHAS — Thestor'un oğlu, Troya Savaşı'nda Yunanlıların bakıcısı. İphigeneia'nın Aulis'te kurban edilmesi gerektiğini o söylemişti.

KASSANDRA — Priamos'un kızı. Apollon, Kassandra'yı sevdi, ona gaipten haber verme kudretini bağışladı. Ama Kassandra, sevgisini karşılıksız bırakınca Apollon, bağışını lanete çevirdi. Yani Kassandra, geleceği önceden görecek, ama sözlerine kimse inanmayacaktı. Elden gideceğini kimselere dinletemediği Troya'nın düşmesinden sonra, Kassandra, *Agamemnon'un kölesi oldu, Mykenai'de onunla birlikte öldürüldü. — Aiskhylos'un *Agamemnon* tragedyasındaki korkunç sahnede, Kassandra kendilerini bekleyen ölümü önceden görür, söyler. (*Aias).

KİRKE — Helios'un kızı, Aietes'in kızkardeşi olan bu güzel büyücü kadın, Aiaie Adası'nda yaşıyordu. Adasına geldikleri zaman Odysseus'un arkadaşlarını birer domuz yaptı. Odysseus, Hermes'in verdiği bir ot sayesinde büyüden kurtuldu, arkadaşlarının da tekrar insan kılığına dönmelerini sağladı (*Odysseia* X). Güzel büyücünün yanında bir yıl kalan Odysseus'un Kirke'den oğulları oldu: Agrios, Latinos, Telegonos. — Kirke'ye Tarracina'daki Circei Dağı'nda tanrıça diye tapılırdı. Oğullarından Telegonos, Telegonia eposunun kahramanıdır. Telegonos, babası Odysseus'u aramaya denizlere açılmıştı. Karşılaştıkları zaman, tanımadığı için, bir kedibalığı kılçığıyla babasını tehlikeli biçimde yaraladı.

LAOKOON — Troyalı rahip. Denizden çıkan iki yılan onu oğullarıyla birlikte öldürdü. — Sophokles, bir *Laokoon* tragedyası yazmıştı, yapıt kayıptır. Efsaneyi bize, klasik biçimiyle Vergilius anlatır (*Aeneis* II, 40 v.d.).

MELAMPUS — Dionysos çevresinden Yunanlı kahin; Melampid'ler soyu onunla başlar (*Proitos).

SİBYLLA — Cezbeye gelip gaipten haber veren kadın. Kahinler (*Mantik) kehanetlerini danışma üzerine bildirdikleri halde, Sibylla'lar, felaketler barındıran geleceği, kendilerine birşey sorulmadan açığa vururlardı. Bu türlü ermişlik, sonra Sibylla adı, Doğu'dan gelmedir. Sibylla'lar ölümlüydüler, ama çok yaşarlardı. Cumae'li Sibylla'nın bin yıl yaşadığı söylenir. — Cumae (Yun. Kyme), İtalya'da Campania'daki en eski Yunan kolonisidir.

TEİRESİAS — Thebai'deki kör ve yaşlı kahin. Kral Laios'a ve Laios soyuna geleceği o haber verdi (Sophokles'in *Oidipus* ve *Antigone* tragedyalarında); kahinlikteki kudretini Yeraltı Ülkesi'nde de gösterdi (*Odysseia* XI, 90-151).

THEOKLYMENOS — Homeros'un *Odysseia*'sında bir kahin.

52. Yunan mitologyasında tanrıların dünyaya gönderdikleri ilk kadın kimdir?

PANDORA — İlk kadın. Prometheus ateşi çalıp insanlara vermiş, Zeus da o ana kadar rahat, mutlu yaşayan insanları cezalandırmak için Hephaistos'a güzel bir kadın yapmasını emretmişti; bu kadın Pandora'dır. Tanrılar onu her türlü göz alıcı güzelliklerle süsleyip bezeyerek ("bütün tanrıların armağanı" anlamına Pandora adı buradan geliyor) Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a eş olarak yeryüzüne yolladılar. Tanrılar bütün acıları, kötülükleri bir fıçıya doldurmuşlar, fıçıyı Pandora'ya vermişlerdi. İçini çok merak ettiği için Pandora, fıçının kapağını açtı. Bütün felaketler, üzüntüler fıçıdan çıkarak dünyaya yayıldılar; fıçıda sadece umut kaldı (Hesiodos, *İşler ve Günler*, 53-105). / Pandora efsanesini anlatan, Hesiodos'un şiirini Azra Erhat Türkçeye çevirmiştir: *Tercüme Dergisi* 29 - 30 (1945).

53. Yunan mitologyasında Nuh tufanına benzer bir mitos var mıdır?

DEUKALİON — Zeus, gün geçtikçe daha günahkar olan insanları bir tufanla yok etmeye karar vermişti. Bu tufandan sadece Deukalion ile karısı Pyrrha kurtuldular. Çünkü Deukalion'un babası Prometheus, oğluna bir tekne yapmasını öğütlemişti. Karı koca, bindikleri bu teknede dokuzuncu gün Parnassos Dağı'na ayak bastılar. Zeus'tan yeni insanlar yaratmasını dilediler. Zeus onlara, "Ananın kemikleri"ni arkalarına atmalarını buyurdu. Prometheus'un açıklaması üzerine Deukalion ile Pyrrha, toprağın taşlarını arkalarına attılar. Böylece Deukalion'un attığı taşlardan erkekler, Pyrrha'nın attıklarından da kadınlar olmak üzere yeni bir insan soyu türedi.

Pyrrha, yeryüzünün ilk kadını Pandora'nın kızıdır.

54. Yunan mitologyasında en ünlü kral kimdir, ve nedir öyküsü?

Homeros'un *İlyada* destanında dile getirdiği Troya Savaşı'nda, Yunan orduları başkomutanı olarak, destanda Akhilleus'tan sonraki önemli yeri dolayısıyla, Agamemnon'u Yunan epos ve mitoslarının en ünlü kralı olarak gösterebiliriz:

AGAMEMNON — Pelops soyundan Atreus'un oğlu, Mykenai (Argos) kralı. Klytaimestra ile evlendi. Agamemnon'un kardeşi Menelaos da, Klytaimestra'nın kardeşi Helena'yı almıştı. Helena, Troya'ya kaçırılınca, Troya'ya karşı açılan savaşta Agamemnon, Yunan ordularına başkomutan oldu. Ordu ve donanmanın hareket için toplandığı Aulis'te avlanırken, Agamemnon, Artemis'in kutsal hayvanlarından bir dişi geyiği ölürdü. Buna kızan tanrıça rüzgar estirmez oldu. Kahin Kalkhas, Agamemnon'un, günahının

bedeli olarak, kendi kızı İphigeneia'yı kurban etmedikçe donanmanın yola çıkamayacağını haber verdi. Kızını kurban etmek gibi zor bir işe karar vermekten yana Agamemnon'un bu duraksamasını, Euripides, *İphigeneia Aulis'te* tragedyasına konu yapar. Yüce kral, bu dramda, kararsızlık içinde bocalayan bir zavallı olarak gösterilir.

Troya önlerinde Agamemnon, Homeros'un *İlyada*'da anlattığı gibi, Akhilleus ile kavgalıdır: Agamemnon, gözde cariyesi Khryseis'i, kurtulmalık karşılığı, babasına geri vermeye razı olmamıştı. Ama gözde kızın, bir Apollon rahibi olan babası, Apollon'a yalvarmış, Apollon da Yunanlıların başına bir veba salgını musallat etmiştir. Bu durum karşısında Agamemnon, gözdesi Khryseis'i geri vermek zorunda kalır. Onun yerine de Akhilleus'un gözdesi Briseis'i alır. Sevdiği Briseis'in elinden alınması üzerine Akhilleus içerler, savaştan çekilir, Yunanlıları kaderlerine terkeder. Agamemnon savaşa başlar, ordu bozguna uğrayınca cesareti kırılır, savaştan vazgeçmek ister. Odysseus ile Diomedes, onun bu kararına engel olurlar. Sonunda Akhilleus'un savaşa yeniden katılmasıyla savaşın kaderi değişir.

Troya'nın alınmasından sonra, zaferi kazanmış Agamemnon, yurduna döner. Ama orada *Thyestes'in oğlu Aigisthos, karısı Klytaimestra'yı baştan çıkarmış, Klytaimestra kocasını öldürmeye karar vermiştir. Agamemnon yıkanırken, Klytaimestra, kocasının üzerine bir ağ atar. Kendini koruyamayan Agamemnon'u balta ile öldürür. Agamemnon'un kızı Elektra, Agamemnon'un biricik oğlu, kendi erkek kardeşi Orestes'i kurtarmayı başarır. Orestes'i uzaklara kaçırıp öç almaya büyütür.

Yurduna dönen Agamemnon'un bu acıklı kaderi, Aiskhylos ile Seneca'nın *Agamemnon* tragedyalarına konu olmuştur.

55. Yunan mitos ve eposlarında öbür ünlü krallar kimlerdir ve nelerdir öyküleri?

1) Troya kralları:

LAOMEDON — Troya kralı, Priamos'un babası. Zeus'un bir ölümlü yanında bir yıl çalışmaya mahkum ettiği Apollon ile Poseidon, Laomedon'a Troya surlarını yaptılar. Laomedon, onları ödüllendirmekten kaçınınca, Poseidon bir deniz canavarı yolladı. Laomedon'un, kızı Hesione'yi bu canavara kurban etmesi gerekiyordu. Herakles, Zeus'un, bir zamanlar Ganymedes'i kaçırdığında, Laomedon'un babası Tros'a armağan ettiği atları kendisine vermeleri koşuluyla, canavarı öldürdü, Hesione'yi kurtardı. Ama Laomedon atları da vermeyince, Herakles kenti tahrip etti. Hesione, Herakles'in yoldaşlarından Telamon ile evlendirildi.

PRİAMOS — Laomedon'un oğlu, Troya'nın son ve bahtsız kralı. 50 oğlu, 50 de kızı vardı; çocuklarının en ünlüleri: Hektor, Paris, Kassandra, Polyksene. — *İlyada* destanında Priamos, kocamış halim selim bir hükümdar olarak betimlenir; 24. bölümde Akhilleus'u kendine acındırır; Akhilleus da bol armağanlar karşılığı, Hektor'un ölüsünü babası Priamos'a verir. Homeros destanı dışında kalan bir efsanede kent alınınca Priamos'un, Zeus sunağında Neoptolemos tarafından zalimce öldürülüşü anlatılır.

2) Thebai kralları:

LYKOS — bkz. soru 57, Amphion ile Zethos maddesi.

OİDİPUS — Thebai efsanesinin kahramanı. Bu efsaneyi Attika'lı şairler ünlü ettiler (Sophokles: *Kral Oidipus*, *Oidipus Kolonos'ta*, *Antigone*. — Aiskhylos'un daha eski olan trilogyasından yalnız son kısım, *Thebai'ye Karşı Yediler* bize kadar gelmiştir). — Thebai kralı Laios'a Delphoi kahinleri, erkek çocuğu olmamasını, olursa o çocuğun eliyle öldürüleceğini anımsatmışlardı. Ama karısı İokaste, Laios'a

bir oğlan doğurdu. Çocuğu, ayaklarını delerek Kithairon Dağı'na bıraktılar. Çocuğu, dağda çobanlar buldular, ona Oidipus (şiş ayaklı) adını taktılar, alıp Korinthos'a getirdiler. Kral Polybos, onu kendi oğlu gibi büyüttü. Oidipus büyüyünce kendi soyu sopu üzerine kuşkuya düştü. Delphoi tapınağına başvurdu, kahin ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini bildirdi. Bu korkunç kaderden kaçınmak için, Oidipus, babası bildiği kral Polybos'un yurdu Korinthos'a dönmedi, Thebai yoluna saptı. Phokis'te bir üç yol ağzında, Delphoi'ye gitmekte olan asıl babası Laios'la karşılaştı. Yol vermek meselesi yüzünden aralarında kavga çıktı; Oidipus, Laios'u öldürdü; onun kim olduğunu bilmiyordu. Thebai önlerine varınca *Sphinks adlı canavarın sorduğu bilmeceyi çözdü, kenti canavardan kurtardı. Ödül olarak Oidipus'u Thebai'ye kral yaptılar, kraliçe İokaste'yi de Oidipus'a verdiler. Oidipus, kendi öz annesiyle evlendiğini bilmiyordu. Annesinden Eteokles, Polyneikes adlarında iki

oğlu, Antigone ve İsmene adlarında iki kızı oldu. İşlenen bu günah yüzünden kentte bir veba salgını başgösterdi. Delphoi tapınağına kurtuluş çaresini sordular; kahinlerden, Laios'un katilinin cezalandırılması gerektiği yanıtı alındı. Kahin Teiresias durumu açıkladı. Oidipus'un araştırmaları da Teiresias'ın dediklerinin doğruluğunu ortaya koyunca İokaste kendini astı, Oidipus kahrından gözlerini kör etti. Oğulları, babalarını kovdular, o da saltanat kavgasında birbirinizi öldüresiniz diye onlara beddua etti (*Thebai'ye karşı yediler); sonra da kızı Antigone ile birlikte yollara düştü, dilene dilene sonunda Attika'daki Kolonos kentine vardı, orada barındı, orada öldü.

3) Atina kralı:

KODROS — Atina kralı. Bir efsaneye göre Delphoi kahininin, Atinalılar krallarını öldürmezlerse Sparta'lılar Atina'yı alacaklar demesi üzerine Kodros, kılık değiştirip Sparta'lıların çadırlarına girdi, bir kavga çıkardı, öldürüldü.

Ölümünden sonra tahta oğlu Medon geçti; başka söylentilere göre krallık yok oldu.

4) Phrygia kralı:

MİDAS — Phrygia kralı. Dionysos ona: "Dile benden ne dilersen?" demiş, Midas da "Dokunduğum her şey altın olsun!" yanıtını vermişti. Dilediği oldu. Ama ne birşey yiyebiliyor, ne birşey içebiliyor, çünkü ağzına ne götürse altın oluyordu. Tanrı Dionysos, Paktolos Irmağı'nda (Sart Çayı) yıkanmasını söyleyerek, sonunda Midas'ı bu işkenceli nimetten kurtardı. O gün bugün Paktolos Irmağı'ndan altın akar.

Midas, günün birinde Apollon ile Pan arasındaki bir müzik yarışında Apollon'un kazanmasını haksız bulduğu için, Apollon Midas'ın kulaklarını eşek kulağı yaptı. Midas, bu ayıbı gizlemeye çalışıyordu. Ama berberi, sırrın farkına vardı; ağzından kaçırmamak için kendini çok zorladı. İçini yakıp kavuran sırdan kurtulamayacağını anlayınca, biraz ferahlamak için, toprağa bir çukur kazdı. "Midas'ın kulakları eşek kulağı!" diye fısıldayıp çukuru tekrar kapadı. Çukurun açıldığı yerde sazlar bitti. Rüzgar, sazları kımıldattıkça fısıldanmış sözler sağa sola yayıldılar. Midas'ın sırrı, böylece duyulmuş oldu (Ovidius, *Metamorphos'lar* II, 85-193).

5) Pylos kralı:

NESTOR — Yunanistan'da Elis bölgesinde bir kaledir Pylos. Herakles, buranın kralı Nestor'un on bir kardeşini öldürmüş, Neleus oğullarından yalnız Nestor sağ kalmıştı. Troya Savaşı'na katıldığında Nestor, artık çok yaşlanmıştı. Anlatmasını pek sevdiği gençlik günlerindeki gücünden yoksun olduğu halde, bilgeliği, dürüstlüğü, güzel konuşmasıyla, Yunanlılar ona pek çok sevgi, saygı gösterdiler.

6) Trakya kralları:

LYKURGOS — Dionysos'a karşı gelen Trakya kralı. Dionysos kültünü memleketine sokmak istemediği için, tanrı

onu delirterek cezalandırdı: Lykurgos, düşman olduğu asma kütüklerini parçalıyorum sanısıyla kendi öz oğlunu öldürdü. — Aiskhylos, kaybolmuş bir tetralogyasında bu efsaneyi işlemişti.

RHESOS — Troyalılara yardıma gelen Trakya kralı. Diomedes ile Odysseus, onu gece uyurken bastırdılar; kendisini, savaşçılarını öldürüp beyaz atlarını kaçırdılar (*İlyada* X).

7) Sipylos kralı:

TANTALOS — bkz. soru 38.

8) Skyros kralı:

LYKOMEDES — bkz. soru 34, Akhilleus maddesi.

9) Pherai kralı:

ADMETOS — bkz. soru 58, Alkestis maddesi.

10) Kıbrıs kralları:

KİNYRAS — İlk Kypros (Kıbrıs) kralı; kendi kızı Myrrha'dan *Adonis adında bir oğlu oldu.

PYGMALİON — Kypros (Kıbrıs) kralı Pygmalion, fildişinden, kendi yaptığı bir genç kız heykeline âşık oldu. Aphrodite, kralın yalvarışlarını kabul ederek, heykele can verdi (Ovidius, *Metamorphos'lar*).

11) Girit kralları:

MİNOS — bkz. soru 23.

12) Megara kralı:

ALKATHOOS — Pelops ile Hippodameia'nın oğlu. Kithairon aslanını öldürmesine ödül olarak, Megara kralı Megareus, ona kızını ve tahtını verdi. Alkathoos, Apollon'un yardımıyla Megara surlarını yeniden yaptı.

13) Tauris kralı:

THOAS — Euripides'in *İphigeneia Tauris'te* tragedyasında Tauris'lilerin kralı. (Mitologyada Dionysos ile Ariadne'nin oğlu ve Hypsipyle'nin babası bir ikinci Thoas daha vardır ki bu, Lemnos kralıdır.)

14) Argos kralları:

AGAMEMNON — bkz. soru 54.

ADRASTOS — Kahin Amphiaraos, onu, yurdu Argos'tan sürdü. Adrastos, Sikyon'a kaçtı, orada kral oldu. Sonra Amphiaraos'la barıştı, kızkardeşi Eriphyle'yi Amphiaraos'a verdi, Argos'a döndü. Sonraki serüvenleri: *Thebai'ye karşı yediler.

15) İthaka kralı:

ODYSSEUS — Kurnaz lakabıyla anılan, İthaka kralı Odysseus'u sona bıraktık; çünkü Odysseus, Homeros'un ikinci büyük destanı *Odysseia*'nın kahramanıdır.

56. İthaka kralı Odysseus kimdir, Homeros'un *Odysseia* destanının konusu nedir?

ODYSSEUS — Homeros'un ikinci destanı *Odysseia*'nın kurnaz kahramanı. Latinlerde adı Ulixes'tir (Ulisses, Ülis). 24 bölüm olan *Odysseia* destanı, Odysseus'un Troya dönüşünü anlatır. *İlyada*'da olduğu gibi, bu destanda da olaylar, oluş sırasına göre anlatılmaz, yani Odysseus'un yurdundan uzakta serüvenlerle geçirdiği yirmi yılın öyküsünde kronolojik sıra gözetilmez. Destan, Nympha Kalypso'nun Ogygie Adası'nda alıkoyduğu Odysseus'un durumunu kısaca bildirdikten sonra, İthaka'da olup bitenlerin öyküsüne geçer (bölüm I-IV): Odysseus'un sadık karısı Penelope, sırnaşık taliplerden kendini güçlükle koruyarak, kocasının dönmesini beklemektedir. Oğlu Telemakhos büyümüş, kendi başına hareket edecek duruma gelmiştir: Babasını aramak için yolculuğa çıkar. Destanın V. bölümünde Odysseus, Kalypso'nun yanından ayrılır, yine denizlere açılır, gemisi kazaya uğrar, Phaiak'lar ülkesine düşer. VI. - XII. bölümlerde Odysseus'un, Phaiak'lar kralının şirin kızı Nausikaa ile karşılaşması, kral Alkinoos'un sarayında dostça karşılanıp ağırlanması anlatılır. Homeros, Odysseus'un daha önce başından geçenleri burada sıralar; Odysseus bütün serüvenle-

rini kral Alkinoos'a anlatır. XIII. - XXIV. bölümlerde Odysseus'un yurdu İthaka'ya ulaşması, sadık karısına kavuşarak karısının taliplerini öldürüşü yer alır.

Odysseia destanında Odysseus'un Yeraltı Ülkesi'ne yaptığı yolculuğu anlatan IX. bölüm, Nekyia adıyla da anılır.

Odysseus'un başından geçen mitik olayların önemlileri, kitabımızda yer yer anımsatılacaktır. Bu serüvenlerden biri de şu:

LOTOPHAG'LAR — Odysseus, Troya dönüşünde Trakya kıyılarında vahşi Kikon'larla dövüşüp yetmiş iki yoldaşını kaybetmiş, sağ kalanlar da burdan ayrıldıktan on gün sonra Lotophag'lar ülkesine düşmüşlerdi. Bu ülkede Lotos denen meyveyi yiyenler yaşıyordu. Bu meyveden yedikleri için yurtlarına dönmeyi unutan üç arkadaşını Odysseus, gemilere güçlükle bindirdi (*Odysseia* IX, 80 v.d.) — Lotophag'ların Libya'da yaşadıkları tasarımı, Homeros'tan sonralara aittir.

57. Mitoslarda ünlü ikizler kimlerdir ve nelerdir öyküleri?

İkiz tanrılar Apollon ile Artemis'ten daha önce sözedildi. Bunlardan sonra mitologyada en ünlü ikizler olarak, Roma kentini kuranlar anımsanır:

ROMULUS ile REMUS — Mars ile Ilia'nın (*Rhea Silvia) ikiz oğulları. Tiber Nehri'ne bırakıldılar, onları bir dişi kurt emzirdi. Bir kent kurmak için Romulus, Palatinus Tepesi'ne, Remus da *Aventinus'a çıktılar; tanrıların işaretini beklediler: Kim en önce en çok kuş görürse kenti o kuracaktı. Romulus, kardeşinin gördüğünün iki misli kuş gördü, bunun üzerine Palatinus Tepesi'nde, en eski Roma kentini o kurmaya başladı. Remus, alay ederek, çekili sur çizgisinden beriye geçince, Romulus onu öldürdü. Romulus'un yaptığı bir barınağa ordan burdan erkekler gelip biriktiler. Derken bir eğlentiye çağırdıkları Sabin'lerin kızları-

nı, kadınlarını bir hile ile kaçırdılar. Böylece nüfus durumu güvenceye alınmış oldu. Sabin'lerin açtıkları savaşı, kadınlar yalvarıp yakararak bir anlaşmaya bağladılar. Romulus, Sabin'ler kralı Tatius'un ölümüne kadar onunla birlikte hükümet sürdü, sonra yine tek başına kaldı. Roma, ilk devlet ve ordu düzenine Romulus zamanında kavuştu. Roma'nın ilk kralı Romulus, bir gün askeri denetlediği bir sırada, gökyüzüne alındı, tanrı Quirinus oldu. — Bu efsane (Titus Livius 1, 3 v.d.; Plutarkhos, *Romulus*), ancak İ.Ö. II. yüzyılda Roma'nın ilk büyük şairi Ennius ile gelenekteki biçimine kısmen kavuştu.

Mitologyanın başka ikizleri şunlar:

AMPHİON ile ZETHOS — Zeus ile Antiope'nin oğulları, ikiz kardeşler. Thebai kralı Lykos, Antiope'yi, köle olarak, zalim karısı Dirke'ye verdi. Issız bir yere bırakılan ikizler, Kithairon Dağı'nda büyütüldüler. Yapılan kötülüklere dayanamayıp kaçan anneleri, büyümüş çocuklarını bu dağda buldu. Oğlanlar, Thebai'ye döndüler. Lykos'u öldürüp Dirke'yi kudurmuş bir boğanın boynuzlarına bağladılar, hayvanı salıverdiler. Dirke parçalandı, cezasını buldu. İki kardeş, Thebai kentini tahkim ettiler: Amphion, Hermes'in kendisine armağan ettiği lyra'yı çalıyor, çıkardığı tatlı ezgilerden şevke gelen taşlar, kendiliklerinden üst üste dizilerek duvar oluyorlardı. Amphion, *Niobe ile evlendi.

DİOSKUR'LAR — İkiz erkek kardeşler Kastor ile Polydeukes'in (Lat. Pollux) genel adları. Anneleri *Leda, kızkardeşleri Helena idi. Kastor binicilikte, Polydeukes yumruk dövüşünde ün salmışlardı. Yiğitlik serüvenleri içinde Theseus tarafından Attika'ya kaçırılan Helena'nın kurtarılışı, *Argonaut'lar seferi, *Leukippid'ler, *İdas ve Lynkeus ile çarpışmaları, en yaygın olanlarıdır. Sonuncu kavgalarında Kastor öldürülür. Ölümsüz Polydeukes ise ölümsüzlüğünü kardeşiyle bölüşür: Zeus, iki kardeşin birlikte bir gün Yeraltı Ülkesi'nde, bir gün yeryüzünde kalmalarına izin ve-

rir. — İkiz kardeşler Dioskur'ları özellikle gemiciler, tehlikelerde yardıma çağırırlar, onlar da yıldız biçiminde ışıldarlardı. Fırtınalı havalarda gemi direklerinde ikizli bir parıltı görüldü mü, bunun kurtuluşu müjdeleyen Dioskur'lar olduğu düşünülür, sadece küçük ve tek bir parıltı Helena, yani felaket diye yorumlanırdı.

LEUKİPPİD'LER — Leukippos'un kızları Hilaira ile Phoibe'ye Leukippid'ler denir. Leukippid'ler, Dioskur'ların (Kastor ile Polydeukes kardeşler) karılarıydılar. Aphareus'un oğulları İdas ile Lynkeus; Leukippid'ler ile, babalarına "ağırlık" vermeden evlenmiş olmalarını, Dioskur'ların başlarına kakınca, Dioskur'lar, İdas ile Lynkeus'un sığırlarını çalıp Leukippos'a armağan ettiler. Bu yüzden iki erkek kardeşler çifti arasında, Dioskur'ların ölümüyle biten çetin bir çarpışma oldu. Daha sonraki bir efsaneye göre bu dövüş, Aphareus oğullarıyla nişanlı bulunan Leukippid'lerin, Dioskur'lar tarafından kaçırılmaları yüzünden çıkmıştı.

AİOLOS ile BOİTOS — Aiolos'un kızı Melanippe'nin, Poseidon'dan Aiolos ile Boitos adında ikiz oğulları oldu, çocuklar bir dağ başına bırakıldılar. — Euripides, iki tragedyasının konusunu ana ile oğulların buluşmasından aldı.

Mitologyanın öbür ikizleri Akrisios ile Proitos ve Pelias ile Neleus için 67. soruda Proitos ve Tyro maddelerine bakınız. Herakles ile İphikles de ikiz kardeştiler.

58. Kral eşlerinin mitoslarda rolleri nedir? Bu kadınların (yani kraliçelerin) en ünlüleri hangileri?

AİTHRA — Atina kralı Aigeus'un karısı. Poseidon, bu kadına yanaşmış olduğu için, oğlu Theseus'un babası diye, bazen Aigeus, bazen Poseidon gösterilir. Aithra, Dioskur'lar tarafından kaçırılmış, köle olarak Helena'ya verilmişti; Helena ile birlikte Troya'ya geldi. Kentin ele geçirilmesi üzerine, torunları Demophon ile Akamas, Aithra'yı kurtardılar.

ALKESTİS — Thessalia'da Pherai kenti kralı Admetos'un karısı. Alkestis'i elde etmekte, Apollon, Admetos'a yardım etmiş; Moira'lardan, ölme zamanı gelince, yerine bir can bulduğu takdirde, Admetos'u ölüler ülkesine götürmeyeceklerine dair söz almıştı. Kralın ölme zamanı geldi; yaşlı anne ve babası, ömürlerinin kalan sayılı günlerini oğulları uğruna feda etmeye razı olmadılar. Admetos'un genç, güzel karısı Alkestis'ten başka kimse bu fedakarlığa yanaşmadı. Alkestis tam ölmüştü ki, yaslı saraya, Admetos'un dostu Herakles geldi. Ölümün peşinden koşarak onunla boğuştu. Alkestis'i ölümün kollarından kurtarıp yeniden yaşama kavuşturdu. — Kocasını seven Alkestis'in fedakarlığı, Euripides'in *Alkestis* tragedyasına konu olmuştur.

HEKABE — Troya kralı Priamos'un karısı (bkz. soru 67).

KLYTAİMESTRA — Agamemnon'un karısı. Aigisthos onu baştan çıkardı, ikisi bir olup Troya dönüşünde Agamemnon'u öldürdüler. Sonradan Agamemnon'un oğlu Orestes de onları öldürdü. — Homeros'un kısaca değindiği bu efsane, Attika'lı tragedya şairleri tarafından sık sık kaleme alındı. Bu tragedyalarda Klytaimestra, öldürmeyi aklına koymuş, güçlü bir katil kadın olarak görünür.

LEDA — Sparta kralı Tyndareos'un karısı (bkz. soru 26).

Öyküleri mitoslara geçmiş, öbür ünlü kral eşleri için, ayrıca bkz. soru 67.

59. Kral eşleri arasında Penelope sayılmadı. İthaka kralı Odysseus'un karısı değil miydi?

Penelope'nin mitologyada özel bir yeri olduğu için, onu ayrıca tanıtmak istedik:

PENELOPE — Odysseus'un karısı. Homeros'un *Odysseia* destanıyla sadık, iffetli zevce simgesi oldu. Penelope,

kocasının yirmi yıl süren yokluğunda, talibi olan bir sürü erkeği bir hile ile kendinden uzak tuttu: Kaynatası Laertes için dokumakta olduğu kefeni bitirir bitirmez içlerinden biriyle evleneceğine söz vermişti. Ama gündüzleri dokuduğunu geceleri gizlice söküyordu. — Penelope'ye ait şu efsane, Homeros'ta yoktur: İkarios, kızı Penelope'yi Odysseus'a verdikten sonra, damadının Lakedaimon'a yerleşmesini istemişti. Odysseus'un yine de karısını alıp gitmeye kalktığını görünce peşlerinden gitti. Odysseus, karısına: "İster benimle gel, ister babanla dön; karar senin!" dedi. Penelope utanarak başını örttü. İkarios, bu hareketten, kızının, kocasını sevdiğini anladı, gitmelerine engel olmadı.

Kadınlarda vefa, sadakat duygusunu gösteren, öbür üç mitolojik öyküyü de burada özetleyebiliriz:

EUADNE — Tutsak düşen kocası Kapaneus (*Thebai'ye karşı yediler) yakılırken kocasını çok sevdiği için, odun yığınlarını saran alevlerin içine atladı.

LAODAMEİA — Troya Savaşı'nda düşman toprağına ayak basan ilk Yunanlı Protesilaos'tur; karaya çıkınca öldürüldü. Genç yaşında dul kalan karısı Laodameia, bu ölüme o kadar ağladı ki, tanrılar bir gün gidip karısının yanında kalması için Protesilaos'a izin verdiler. Protesilaos, Yeraltı Ülkesi'ne dönerken karısı da öldü, onunla birlikte gitti.

PHYLLİS — Trakyalı kral kızı. Theseus'un oğlu Demophon, Troya dönüşü Trakya'da kaldığı sırada ona evlenme vaat etmiş, ama Atina'dan uzun zaman dönmeyince Phyllis kederinden ölmüştü.

60. Yusuf Kâmil Paşa'nın, Türkçede ilk çeviri roman olan, *Terceme-i Telemak* adlı kitabının mitologya ile ilgisi nedir?

O kitap Fransız yazarlarından Fénelon'un (1651-1715) yapıtıdır. Bir rahipti Fénelon. Kızların eğitimi konusunda yaz-

dığı bir yapıt üzerine Fransa kralı XIV. Louis, onu torunlarına öğretmen yaptı. Fénelon, kral torunları için yazdı *Les aventures de Télémaque* adlı kitabını. Telemakhos'un serüvenlerinin anlatıldığı ve roman yoluyla eğitim amacı güdülen, bir yandan da kralı eleştiren bu kitap, Türkçeye ilk defa 1859'da Yusuf Kâmil Paşa tarafından çevrildi, bu çeviri 1862'de basıldı. Kitabı Ahmet Vefik Paşa'nın ikinci defa çevirip yayımlatması 1880/81 yılındadır. Kitabın yeni bir çevirisi Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarında çıktı (*Telemakhos'un Başından Geçenler*, çev. Ziya İshan, 1946). Fénelon'un bu kitabı, Yunan mitologyasını bir roman biçiminde okuyup öğrenmek isteyenler için yararlıdır.

TELEMAKHOS — Odysseus ile Penelope'nin oğlu. Homeros, genç Telemakhos'ta yiğitlik duygusunun uyanışını *Odysseia*'da (I-IV) çok güzel anlatır. Yolculuklara çıkıp uzun zaman aradığı babası yurduna dönünce Telemakhos, annesiyle evlenmek isteyenlere karşı, babasıyla birlikte çarpıştı.

61. Evlatlarda ana baba sevgisini belirten başka mitoslar, efsaneler de var mı Eski Yunan dünyasında?

ANTİGONE — *Oidipus'un kızı. Sophokles, tragedyalarında, onu, evlat ve kızkardeş sevgisinin en soylu kahramanı olarak yüceltir. *Oidipus Kolonos'ta* tragedyasında Antigone, yaşlı ve kör babasına ölünceye kadar sadık kalır. *Antigone* tragedyasında Antigone, devlet zoruna karşı insanlığın yazıya geçmemiş yasasını yılmadan savunur: "Ben dünyaya kin değil, sevgi paylaşmaya geldim" der.

Antigone'nin kardeşleri Polyneikes (*Thebai'ye karşı yediler) ile Eteokles, krallığı ele geçirmek için çarpışmışlar, teke tek dövüşte birbirlerini öldürmüşlerdi. Yeni hükümdar Kreon, babasının yurduna karşı savaşa giriştiği için, Polyneikes'in gömülmesini yasak etti. Antigone, yasağa

karşın, kardeşini gömdü, ceza olarak diri diri kayalıklara kapatıldı. Kreon'un oğlu ve Antigone'nin nişanlısı Haimon, babasına karşı gelerek, nişanlısını kurtarmaya koştu. Ama Antigone'nin kendini asmış olduğunu görünce, kederinden Haimon da kendi canına kıydı. Oğlunun sonunu öğrenen annesi de kendini öldürdü. Ölümde bile zafer, Antigone'de kalmıştı: Devlet yasağındaki kayıtsız şartsız sertliği temsil eden Kreon, artık yıkılmış, çökmüş bir adamdır.

KLEOBİS ile BİTON — Arabayı çekecek ineklerin olmadığı bir günde, Argos'taki Hera tapınağı rahibesi olan anneleri Kydippe'nin arabasını, 45 menzil uzaktaki tapınağa kadar, Kleobis ile Biton çekip götürdüler. Kydippe, tanrıçadan, oğullarına, insanlar için en iyi şeyi bağışlamasını diledi. Hera da bu dileği yerine getirerek iki oğlanı uyuttu, çocuklar öylece öldüler. Argos'lular iki kardeşin heykelini Delphoi'ye adadılar. — Bu efsanedeki karamsar yaşam görüşüne Yunan şair ve filozoflarında sık sık rastlanır (*Silenos).

İkarios'un kızı Erigone ile köpeği Maira da evlat ve hayvan sadakatinin canlı bir örneğidir (bkz. soru 88).

62. Mitologyada sadık dost temasını işleyen öyküler de yer alıyor mu?

AKHATES — Troya'dan kaçarken Aineias'ı yalnız bırakmayan dostu. "Fidus Akhates" deyimi; vefalı, sadık dost anlamına atasözü olmuştur.

EUMAİOS — İthaka'da Odysseus'un sadık domuz çobanı. Odysseus, Troya dönüşünde, oğlu Telemakhos ile, bu çobanın evinde buluştu.

MENTOR — Odysseus'un İthaka'daki dostu. Athena, Mentor kılığına girerek Telemakhos'a öğüt verdi, yol gösterdi.

PATROKLOS — Menoitios'un oğlu, Homeros'un *İlyada*'sında Akhilleus'un dostu. Vazo ressamı Sosias'ın yaptığı çok güzel bir tabakta Akhilleus'un, Patroklos'un yaralarını sarışı görülür.

PHİLOKTETES — Herakles, alevler içinde ölürken, yanından hiç ayırmadığı oklarını, yayını Philoktetes'e bağışlamıştı. Yunanlılarla birlikte Troya Savaşı'na giderken, yolda Philoktetes'i bir yılan soktu. Yaranın azıp kokması üzerine Yunanlılar onu ıssız Lemnos Adası'na bıraktılar. Philoktetes, burada oklarıyla kuş vurarak yaşamını sürdürüp duruyordu. Derken kahinler, Yunanlılara Philoktetes'in okları olmadıkça Troya'nın alınamayacağını söylediler. Kurnaz Odysseus ile soylu delikanlı Neoptolemos, elçi olup yola çıktılar. Münzevi adam, Neoptolemos'tan hoşlandı, ona güvendi, hastalık nöbetinin yaklaştığını anlayınca yayını, oklarını ona emanet etti. Odysseus, hazır yayı, okları ele geçirmişlerken, derhal kaçmalarını söylediyse de, Neoptolemos'un insanlık duygusu ağır bastı. Delikanlı, dönüp oklarını, yayını Philoktetes'e geri verdi. Tanrı Herakles göründükten sonradır ki, Philoktetes, kendisinde, onlarla Troya'ya gidecek gücü buldu, yarası iyi oldu, attığı okla Paris'i öldürdü. — Bu efsane, Sophokles'in aynı addaki tragedyasına konu olmuştur.

PYLADES — Orestes'in sadık dostu. Ayrılmaz iki arkadaş oluşları, atasözü haline gelmiştir. Babaları Agamemnon'un ölümünden sonra Elektra, küçük kardeşi Orestes'i Phokis kralı olan amcaları Strophios'un yanına götürmüştü. Orestes, orada amcasının oğlu Pylades ile birlikte büyüdü. İki delikanlı birbirlerine sıkı bir dostlukla bağlandılar. Büyüyünce Argos'a birlikte gittiler.

İOLAOS — Herakles'in ikiz kardeşi olan İphikles'in oğlu, Herakles'in araba arkadaşı ve sürücüsü. Herakles ölünce, Herakles'in çocuklarını korudu.

63. Mitoslar, alçak ruhlu, basit insanları da tanıtır mı?

AİGİSTHOS — Thyestes'in oğlu. Kral Agamemnon Troya Savaşı'nda iken, Aigisthos, Agamemnon'un karısı Klytaimestra'yı ayarttı, geri döndüğü zaman Agamemnon'u alçakça öldürdü. Yedi yıl sonra da Agamemnon'un oğlu Orestes, Aigisthos'u öldürerek babasının öcünü aldı.

Attika'lı tragedya şairleri, bu efsaneyi birçok eklemelerle zenginleştirdiler. Aiskhylos (*Oresteia*), Sophokles (*Elektra*), Euripides (*Elektra*), Seneca (*Agamemnon*); dördü de Aigisthos'u alçağın biri olarak gösterirler: Aigisthos, Klytaimestra'yı, kocası Agamemnon'u öldürmek zorunda bırakır. Babasının öcünü alacak Orestes, karşısında alçak, merhametsiz, fakat ödlek birisini bulur, Aigisthos'un işini kolayca görür.

THERSİTES — *İlyada* destanında (II, 211 v.d.) toplanan halk derneğinde Agamemnon'a karşı bağırıp çağıran, terbiyesizlik eden, çirkin, biçimsiz bir adam; soydan yiğitlerin tam zıddı bayağı bir adam. Odysseus, elindeki asayı sırtına indirerek, onu susturdu.

64. Kral oğullarının mitoslardaki öyküleri nelerdir?

GANYMEDES — Troya kralı Tros'un oğlu, insanların en güzeli. Zeus onu kaçırıp kendine saki yapmıştı. Homeros'taki bu efsaneye sonradan bazı süsler eklendi: Buna göre, Zeus, Ganymedes'i, güzel bir oğlana tutuldu diye, bir kartal olup İda Dağı'ndan kaçırmıştı.

HEKTOR — Homeros'un *İlyada*'sında Troyalıların baş kahramanı. Priamos ile Hekabe'nin oğlu, Andromakhe'nin kocası, Astyanaks'ın babası. Savaşa giderken karısıyla oğulcuğundan ayrılış sahneleri çok ünlüdür (*İlyada* VI). Zeus'un yardımıyla Yunan gemilerini ateşe verdi. (Hektor'un ölümü: *Akhilleus.)

Hektor'un oğlu Astyanaks'ı, Troya ele geçirilince Odysseus, hisar duvarından aşağı atarak öldürdü.

HİPPOLYTOS — Kral Theseus'un Amazonlar kraliçesi Antiope'den olan oğlu. Hippolytos, bir avcı olduğundan, av tanrıçası güzel Artemis'e tapıyor, Aphrodite'yi umursamıyordu. Aşk tanrıçası, onun bu küçümseyişini cezasız bırakmadı: Hippolytos'un üvey annesi Phaidra, günahkar bir aşkla delikanlıya tutuldu, onu baştan çıkarmaya çalıştı; Hippolytos, kadını nefretle kovdu. Phaidra kendini asarken kocası Theseus'a bıraktığı mektupta, Hippolytos'a iftira ederek, delikanlının kendisine tecavüz ettiğini bildirdi. Theseus, babası Poseidon'dan haini cezalandırmasını diledi. Tanrı Poseidon, Hippolytos'un atlarını ürküttü, delikanlı parçalanan arabasının altında sürüklenerek can verdi (Euripides'in *Hippolytos*, Seneca'nın *Phaedra* tragedyaları).

KADMOS — Phoiniks'in oğlu ve Thebai'lilerin atası olan Kadmos, Zeus'un kaçırdığı kızkardeşi Europe'yi aramak için Fenike'den denizlere açıldı. Delphoi tapınağındaki kahinden aldığı talimat üzerine Boiotia'da, Thebai kentinin hisarı olan Kadmeia Hisarı'nı kurdu. Bir canavar öldürdü; Athena ona, öldürdüğü canavarın dişlerini toprağa ekmesini buyurdu. Bu dişlerden silahlı adamlar türediler, bunlara Spartoi dendi. Bunlar birbirleriyle dövüştüler, içlerinden beş tanesi sağ kaldı. Bu beş kişi, Thebai kentinin soylu sınıfının ataları oldular. Kadmos, Fenike'den yazıyı getirdi. Zeus, Ares ile Aphrodite'nin kızı Harmonia'yı Kadmos'a eş olarak verdi. Düğüne bütün tanrılar geldiler. Getirdikleri düğün armağanları arasında ünlü gerdanlık da vardı (*Thebai'ye karşı yediler). İno, Semele, Agaue (*Bakkha'lar), Autonoe, Polydoros; Kadmos'un çocuklarıdır.

MELEAGROS — Aitolia'daki Kalydon kenti kralı Oineus ile Althaia'nın oğlu. Kalydon avı efsanesinin kahramanı. Doğduğu zaman Moira'lar, bu çocuk şimdi ocakta bulunan odun parçası yanıp bitinceye kadar yaşayacak, de-

mişler, Althaia da odunu hemen ocaktan çekip söndürmüş, saklamıştı. Çocuk büyüdüğü zaman Artemis, ülkelerine bir yabandomuzu musallat etti. Hayvan, Kalydon tarlalarını kasıp kavuruyordu. Meleagros, birçok Yunan yiğitleriyle bir av düzenledi, domuzu öldürüp derisini sevdiği avcı kızı *Atalante'ye armağan etti. Bu yüzden çıkan kavgada Meleagros, annesinin iki kardeşini öldürdü. Bunu duyan annesi de sakladığı odun parçasını ateşe attı. Meleagros birden yere yıkıldı, öldü. — Ovidius'un *Metamorphos'lar*'ında efsane bu son biçimiyledir. Eski biçimleri Homeros (*İlyada* IX, 528) ile *Bakkylides*'te görülür.

ORESTES — Agamemnon'un oğlu. Babasının katilleri olan annesi Klytaimestra ile Aigisthos'tan öç almayı kendine görev bildi. Cinayeti işledikten sonra, Erinys'ler Orestes'in peşine düştüler. Sonunda Atina'da Areopagos önüne çıkarıldı. Yargıçların yarısı ölümüne, yarısı beraatine karar verince, Athena'nın lehte oyu sayesinde kurtuldu. Efsanenin bir başka biçimine göre Tauris'teki Artemis resmini getirmek suretiyle kurtuldu (*İphigeneia). — Euripides, *Orestes* tragedyasında onu, vicdan azaplarıyla perişan bir hasta olarak gösterir. — Orestes daha sonra Hermione ile evlendi, uzun zaman kral oldu (*Pylades, *Elektra).

PARİS — Bir adı da Aleksandros olan ve *İlyada* destanına bu ikinci adıyla geçen Paris, Troya kralı Priamos'un oğludur. Annesi Hekabe, rüyasında Paris'in Troya'ya felaket getireceğini gördüğü için oğlunu dağ başına bıraktırmıştı. Paris, İda Dağı eteklerinde bir çoban olarak büyüdü, Nympha Oinone ile evlendi. Üç tanrıça (Hera, Athena, Aphrodite), tanrıça *Eris'in elma'sı için kavgaya tutuştukları zaman, Paris'in hakem olmasını istediler. Paris, elmanın, kendisine ödül olarak en güzel kadını vermeyi vaat eden Aphrodite'ye ait olduğunu söyledi, Aphrodite'nin yardımıyla Sparta kralı Menelaos'un karısı Güzel Helena'yı Troya'ya kaçırarak Troya Savaşı'nın çıkmasına neden oldu.

Homeros, *İlyada*'da Paris'i pısırık bir oğlan olarak betimler. Menelaos ile yaptığı teke tek dövüşte (*İlyada* III, 15 v.d.) Aphrodite, Paris'i, kaçırmak suretiyle kurtarır. Daha sonra Paris, hileli bir ok atışıyla Akhilleus'u öldürür, ama kendi de çok geçmez, Philoktetes'in attığı bir oktan ölüm yarası alır. Paris'i iyi etmek elinde olan Oinone, kendisini horgören vefasız kocasından yardımını esirger. Paris ölür, ölünce de Oinone yaptığına pişman olarak kendini öldürür.

PELEUS — Aigina kralı Aiakos'un oğlu, Akhilleus'un babası. Erkek kardeşini öldürdüğü için kaçmak zorunda kaldı. Thessalia'da Phthia kralı Eurytion onu suçundan temizledi, kızı Antigone ile evlendirdi. Avlanırlarken Peleus, bilmeden kralı öldürdü. İolkos'a kaçtı. Oranın kralı Akastos, Peleus'u tekrar suçundan temizledi. Bu sefer de Akastos'un karısı, Peleus'u baştan çıkarmak istedi. Yüz bulamayınca iftira attı. Peleus'u kocasına ve Antigone'ye şikayet etti, kötüledi. Antigone kendini astı. Kral Akastos ise, Pelion Dağı'nda uyurken Peleus'un av bıçağını sakladı. Kentaur'ların baskını karşısında Peleus, büyük bir tehlikeyle karşılaştı, Kheiron tarafından kurtarıldı. Daha sonra Peleus, zorlu bir boğuşma sırasında, kurtulmak için kılıktan kılığa giren Nereid Thetis'i yenerek kendine eş yaptı. Bütün tanrılar düğününe geldiler. Ama Akhilleus'u doğurduktan az sonra Thetis, ölümlü kocasını bırakıp gitti.

PELOPS — Sipylos (Manisa) kralı Tantalos'un oğlu. Tanrıları küstahça denemek için babası, Pelops'u kesmiş, yemek diye tanrıların önüne koymuştu. Tanrılar küstahlığı anlamışlar; sadece kızı Persephone'nin kederinden hiçbir şeyin farkında olmayan Demeter, Pelops'un omuz kısmını yemişti. Tanrılar, Pelops'u tekrar dirilttiklerinde, ona fildişinden yeni bir omuz yaptılar. Pelops büyüyünce Elis'e geldi. Oranın kralı Oinomaos, kim araba yarışında kendisini geçerse, kızı Hippodameia'yı ona vereceğini söylüyordu. Gönüllülerle arasında mesafe de bırakıyor, fakat rüzgar gi-

bi hızlı koşan atlarıyla hemen yetişerek kargısıyla gönüllüyü öldürüyordu. Bu biçimde on üç kişinin canına kıymıştı. Pelops, kralın araba sürücüsü Myrtilos'u kandırdı. Sürücü, tekerleklerdeki demir çivileri çıkarıp yerlerine balmumundan çiviler taktı. Araba tam yol giderken tekerlekler koptu, kral parçalanarak öldü. Pelops, kral kızıyla yurduna dönerken Myrtilos'u da yanına aldı, ama yarı yolda ihanetinin tanığını yok etmek için Myrtilos'u denize attı. Boğulan Myrtilos, Pelops soyuna beddua etti; bedduası Pelops'un oğulları Atreus ile *Thyestes'te, onların da evlatlarında etkisini gösterdi. — Efsanenin, ihanet ve aldatma kısmı olmayan bir başka biçimine göre: Poseidon, Pelops'u severdi, ona harika atlar koşulu bir araba armağan etti. Pelops, Hippodameia'yı bu araba ile kaçırdı. — Olimpiyat oyunlarındaki araba yarışlarının, Oinomaos ile Pelops'un Elis'te yaptıkları yarıştan çıktığı söylenir.

THYESTES — Pelops ile Hippodameia'nın oğlu. Thyestes ile kardeşi Atreus, daha çok sevilen kardeşleri Khrysippos'u öldürüp babalarının lanetine uğradılar. Sonra Argos Krallığı'nı ele geçirdiler. Ama Thyestes, hükümdarlığın simgesi olan altın kuzuyu çaldı, Atreus'un karısı Aerope'yi ayarttı. Suçu ortaya çıktı, kaçtı, kaçarken Atreus'un oğlu Pleisthenes'i de birlikte götürdü, kendi oğlu gibi büyüttü. Oğlan büyüyünce Thyestes onu Atreus'u öldürmeye yolladı. Atreus, delikanlıyı öldürdü, öldürdüğünün kendi oğlu olduğunu sonradan anladı. Krallığı bölüşmek vaadiyle ne yaptı yaptı, sefalet içinde dolaşıp duran Thyestes ile çocuklarını yanına getirtti. Thyestes'in oğullarını gizlice kestirdi, barışma şöleninde babalarının önüne yemek diye koydu. Hiçbir şeyin farkında olmayan Thyestes, oğullarını yedikten sonra, Atreus pişirilmeyen kısımları gösterdi. Thyestes, korkunç lanetler savurarak masayı devirdi. Duyduğu dehşetten, ürküntüden, güneş tanrısı Helios bile, gökteki yolunu tamamlamadan geri döndü. Thyestes'in, kendi öz kızı

Pelopeia'dan Aigisthos adında bir oğlan çocuğu oldu. Atreus, az sonra Pelopeia ile evlendiği için bu oğlanı kendi çocuğu bildi. Atreus, yetişkin Aigisthos'u, Thyestes'i öldürmeye yolladı. Aigisthos, asıl babasının Thyestes olduğunu son dakikada öğrendi. Atreus'u öldürüp onun tahtına babası Thyestes'i geçirdi. Daha sonra Atreus'un oğlu *Agamemnon kral olunca, Aigisthos, Agamemnon'un karısı Klytaimestra'yı ayartarak kadının yardımıyla bu sefer de Agamemnon'u öldürdü. — Pelops soyunun bu dehşet dolu olayları, tragedya şairlerince sık sık işlenen konular oldu. Bugüne kalan Yunan tragedyalarında bu mitosun sadece son kısmı, Agamemnon ve çocukları, anlatıldığı halde, Latin şairi Seneca, *Thyestes* tragedyasında korkunç şöleni ele alır.

THESEUS — Bir Attika efsanesi kahramanı. Atina kralı Aigeus (ya da tanrı Poseidon) ile *Aithra'nın oğulları. Troizen kenti kralı Pittheus, onu yanında büyüttü. Bir delikanlı olunca Theseus, Atina'ya gitti. Yolda *Sinis, *Skiron, *Prokrustes adlarındaki dev haydutları, Krommyon domuzunu öldürdü. Atina'da, Medeia'nın kışkırtmaları üzerine kral Aigeus, bu yiğit delikanlıyı öldürmek istedi; ama tam zamanında, kılıcından, bu delikanlının kendi oğlu olduğunu anladı, ölümünü önledi. Theseus, kudurmuş Marathon boğasını yere serdi, kurban etti. Kan vergisi olarak *Minos'un Atinalılardan almakta olduğu ve bir canavara yedirilecek yedi kız, yedi oğlan, on dört gençle birlikte Girit'e gönderildi. Minos, Theseus'un Poseidon soyundan olduğuna inanmayınca, Theseus kendisini gemiden denize attı, denizin dibinde tanrıça Amphitrite tarafından karşılandı, ağırlandı, armağanlarla geri gönderildi. Girit'te Theseus'a kral Minos'un kızı Ariadne âşık oldu. Kız, ona bir yün yumağı verdi. Theseus, girdiği Labyrinthos'un karışık, karanlık dehlizlerinde yürüdükçe bu yumağı yere sağdı. Canavar Minotauros'u öldürüp bu yumak sayesinde yolunu bularak

geri döndü, Ariadne'yi alıp kaçtı. Naksos Adası'nda kızı bırakıp gitti. Dionysos, terkedilmiş Ariadne'yi kendine eş aldı. Theseus'un gemisi Atina'ya yaklaşıyordu ki, Theseus zaferle dönerse gemiye beyaz yelkenler çekmeyi kararlaştırdıklarını unuttu. Yolunu gözleyen babası Aigeus, gemide kara yelkenler görünce, oğlunu öldü sanarak kahrından kendini denize attı. Bu denize ondan sonra Aigeus'un adı verilerek Aigae (Ege) Denizi dendi. Theseus, Amazonlar ile savaşa gitti, kraliçeleri *Antiope'yi (ya da Hippolyte) kaçırıp onunla evlendi. Amazonlar kraliçesinden *Hippolytos adında bir oğlu oldu. Bu oğlan, Phaidra ile arasındaki trajik aşk yüzünden öldü. Bir başka efsane halkası, Theseus'u *Peirithoos'a bağlar (Helena'nın kaçırılması, Hades'e gidiş geliş).

TROİLOS — Troya kralı Priamos'un oğullarından biri. Akhilleus, onu bir çeşme başında atlarını sularken bastırdı. Troilos kaçmaya yeltendi, ama Akhilleus yetişip onu öldürdü. O sırada çeşmeden su doldurmakta olan, Troilos'un kızkardeşi Polyksene ise kaçıp kurtulmayı başardı. — Homeros'ta bulunmayan, *Kypria* eposunda anlatılan bu öykü, sık sık vazo resimlerine konu olmuştur.

65. Kral kızlarının mitoslardaki öyküleri nelerdir?

CAMILLA — Volsci'ler kralı Metabus'un, Amazonlara benzeyen kızı. *Aeneas'a karşı yaptığı savaşta Arruns'un attığı bir okla öldü (Vergilius, *Aeneis* XI, 648 v.d.).

DİDO — Tyros (Fenike) kralının kızı. Erkek kardeşi Pygmalion, parasına göz dikerek Dido'nun kocasını öldürünce, Dido Afrika'ya kaçtı. Orada kral İarbas'tan bir sığır derisi tutacak yer satın aldı. Dido, sığır derisini ince ince dilerek uzun şeritler haline getirdi. Toprağı bu biçimde ölçüp arazisinin sınırlarını genişletti. Bu arazi üzerinde Kartaca hisarı olan Byrsa'yı kurdu. — Vergilius, *Aeneis*'in dördün-

cü bölümünde Dido'nun, Kartaca'ya gelen Troyalı kahraman Aineias'a olan aşkını, Aineias'ın kendisini bırakıp gitmesi üzerine acıklı intiharını anlatır.

ELEKTRA — *Agamemnon ile Klytaimestra'nın kızı. Homeros'ta adı geçmezse de Attika tragedyalarının başlıca kahramanlarından biridir. Elektra, babasının öldürülmesinden sonra, ilerde öç alacak olan kardeşi Orestes'i uzaklara kaçırır. Kendisi, utanç ve nefretten deliye dönmüş, ezilmiş bir halde, katillerin yanında kalır. Uzun bekleyişlerden sonra, Orestes en sonunda dönüp gelir. İki kardeşin dramatik bir karşılaşma sahnesinden sonra Orestes, annesiyle Aigisthos'tan öç alır. — Üç büyüklerin Elektra tragedyaları, günümüze kadar gelmiştir: Aiskhylos: *Khoephoroi*, Sophokles: *Elektra* (bu tragedyada kardeşinin öldüğünü bildiren yalan bir haber üzerine derin kederlere gömülmüş Elektra'nın kardeşiyle buluşma sahnesi, yapıttaki trajiği son haddine çıkarır), Euripides: *Elektra* (Elektra, Euripides'in yapıtında küçültülmek amacıyla bir köylü ile evlendirildiği için olay, kahramanca yüceliğinden çok şey kaybetmiştir).

HERMİONE — *Andromakhe* tragedyasında Euripides, Troya zaferiyle zenginleşmiş, sonradan görme Sparta kralı Menelaos ile Helena'nın kalpsiz ve mağrur kızı Hermione'yi, entrikalı bir olayın içinde ele alır.

HYPSİPYLE — Anadolu karşısında bir ada olan Lemnos kralı Thoas'ın kızı. Lemnos kadınları, kurbanlarını ihmal ettikleri için Aphrodite'nin gazabına uğradılar: Trakya'ya savaşa gitmiş kocaları, orada başka kadınlar almışlardı. Lemnos kadınları da dönen erkeklerini öldürmeye karar verdiler. Yalnız Hypsipyle, ihtiyar babasını gizlice kurtardı; sağ kalan tek erkek Thoas idi. Hypsipyle, kadınlar adasına kraliçe oldu. Ama daha sonra *Argonaut'lar çıkagelince Lemnos'un bu yalnız kadınları, onları güleryüzle karşıladılar. Argonaut'lar giderlerken geride yeni bir soy yetişiyordu. Hypsipyle'nin de İason'dan bir oğlu olmuştu.

Sonradan, babasını kurtardığı meydana çıkınca, Hypsipyle Lemnos'tan kovuldu, Korinthos ile Arkadia arasında bir kent olan Nemea'ya geldi, kralın küçük oğlu Opheltes'e dadı oldu. *Thebai'ye karşı yediler, Nemea'dan geçerlerken, Hypsipyle susamış yiğitlere bir pınar gösterdi. Bu aralık otların üstüne bırakmış olduğu çocuğu bir yılan öldürdü. Yediler, çocuğa Arkhemoros (ölüm öncüsü) adını verdiler (çünkü Amphiaraos, çocuğun ölümünü kendi ölümlerine de işaret saymıştı), orada Yunan ulusal bayramlarından biri olan Nemea şenliklerini kurdular. — Euripides'in *Hypsipyle* tragedyasından günümüze sadece bazı parçalar kalmıştır.

İLİONE — Troya'nın son kralı Priamos'un en büyük kızı, Trakya kralı Polymestor'un karısı. Priamos, en küçük oğlu Polydoros'u, ablası İlione'ye emanet etmişti. İlione, küçük kardeşini kendi çocuğu gibi gösterdi; kendi oğlunu ise Polydoros diye tanıttı. Zaferi kazanmış Yunanlılar, Troya dönüşünde Trakya'dan geçerlerken kral Polymestor, Priamos'un oğlu Polydoros'u öldürmeye kalkıştı. Çocukların karıştırılmış olduğunu bilmediğinden, Polydoros diye, kendi oğluna kıydı. İlione de Polydoros'un sözüne uyarak kocasını öldürdü. — Efsanenin değişik biçimi: *Hekabe.

İPHİGENEİA — Mykenai (Argos) kralı Agamemnon'un kızı. Agamemnon, kızını Aulis'te Artemis'e kurban etmek zorunda kalmıştı. İphigeneia kurban edilmek üzereyken, tanrıça Artemis, yerine bir dişi geyik koyarak kızı kaçırdı, onu Tauris'teki tapınağına rahibe yaptı. Beri yanda İphigeneia'nın erkek kardeşi *Orestes annesini öldürünce, Erinys'ler onun peşine düştüler. Apollon, Orestes'e, Tauris'teki Artemis resmini çalıp Attika'ya getirirse kurtulacağını söyledi. İphigeneia, şimdi yabancıları Artemis'e kurban etmekle görevliydi; Orestes ile arkadaşı Pylades'i de aynı son bekliyordu. Ama iki kardeş (İphigeneia, Orestes) birbirlerini tanıdılar, tanrıça Artemis'in resmini alıp yurtlarına

kaçtılar. — Euripides, *İphigeneia Aulis'te*, *İphigeneia Tauris'te* adlarında iki tragedya yazdı. Aiskhylos, *Agamemnon* tragedyasında Aulis'teki kurban sahnesini koroya anlattırır.

NAUSİKAA — Phaiak'lar kralı Alkinoos'un kızı; *Odysseia* destanının en hoş, en sevimli genç kadını (*Odysseia* VI).

POLYKSENE — Priamos'un kızı. Homeros'tan sonraki bir efsaneye göre, Akhilleus bu kızı sevmiş, onu elde etmek istemişti. Akhilleus, Troyalılarla görüşmeye geldiği zaman, pusudaki Troyalılar üzerine çullandılar, Akhilleus'u öldürdüler. Troya'nın alınmasından sonra Akhilleus'un ruhu, Polyksene'nin, mezarı başında kurban edilmesini diledi. Neoptolemos, Polyksene'yi kurban etti. Polyksene'nin cesaret ve metaneti, Yunan ordusunu duygulandırdı, ağlattı (Euripides'in *Hekabe* tragedyası).

66. Halktan kimselerin de mitoslarda yeri var mı, ne ölçüde?

Tragedyaların başlangıcı, çekirdeği olan mitoslar, tanrı ve kral soylarının yaşamöykülerini ön plana almakla birlikte, tanrı ya da tanrıçaların sempati ya da nefretlerini üzerlerine çekmeleri oranında, halktan kimselerin serüvenlerine de yer verir, onların başlarına gelenleri de anlatırlar. Örnekler:

AKONTİOS ile KYDİPPE — Genç Akontios, Keos Adası'ndan kalkmış, Delos'a Artemis şenliklerine gelmişti. Orada Kydippe adında Atinalı bir kıza âşık oldu. Kızı elde etmek için bir hileye başvurdu. Bir elmanın üzerine: "Artemis hakkı için, ben Akontios ile evleneceğim!" sözlerini kazıdı, tapınakta elmayı kızın önüne attı. İlkçağda yazılar, hep yüksek sesle okunurdu. Elmayı eline alan kız da, elmada yazılı sözleri bu biçimde okuyunca yemin etmiş oldu. Tanrıça Artemis, delikanlının bu dileğinin gerçekleşmesine yardım etti: Babası, kızını ne zaman bir başkasıyla evlendir-

mek istese, tanrıça araya bir hastalık soktu. Kydippe'yi Akontios'la evlendirmekten başka çare kalmadı. — Bu efsaneyi Kallimakhos ile Ovidius işlemişlerdir.

PHİLEMON — Philemon ile karısı Baukis, yoksul kimselerdir. Zeus ile Hermes, insanları denemek için yeryüzüne indikleri zaman barınacak bir yer bulamamışlar, yalnız Philemon ile Baukis tarafından ağırlanmışlardı. İki yoksulun, kıt kanaat yiyeceklerini kendileriyle paylaşmaları, Zeus ile Hermes'e pek dokundu. Bir tufan taş kalpli insanları yutup giderken, Philemon ile karısı, kurtarılmak suretiyle ödüllendirildiler (Ovidius, *Metamorphos'lar* 611).

PYRAMUS ile THİSBE — Babylon'lu iki sevdalı. Yan yana olan evlerinde ancak duvardaki bir delikten konuşabiliyorlardı. Efsanelerde Asur kralı Ninos'un mezarında buluşmak üzere sözleştiler. Kız, Thisbe, daha önce geldi, ama karşısına dişi bir aslan çıkınca kaçtı, kaçarken örtüsünü mezarın yanına düşürdü. Oğlan, Pyramus, gelip de paramparça edilmiş örtüyü görünce Thisbe'yi de öldürülmüş sandı, kendine kıydı. Thisbe, bir süre sonra dönünce Pyramus'u can çekişir bir halde buldu, o da kendini öldürdü (Ovidius, *Metamorphos'lar* IV, 55 v.d.).

KLEOBİS ile BİTON — bkz. soru 61.

67. Kadınların ihanet, hainlik, merak, tecessüs, böbürlenme, kıskançlık ve öç gibi türlü duygularını dile getiren; bu yüzden tanrı ya da tanrıçaların gazaplarına uğrayışlarını, yaşamlarının facialarla sona erdiğini anlatan mitoslar hangileri?

ANDROMAKHE — Troya Savaşı'nda Yunan gemilerini ateşe veren yiğit Hektor'un karısı, Astyanaks'ın annesi. Troya zaferinde *Neoptolemos, onu köle olarak Epeiros'a götürdü. Euripides'in *Andromakhe* tragedyasında Neoptolemos onunla evlenir. Ama daha sonra parası için *Hermi-

one ile de evlenince, Hermione, çocuğu olmadığı için, Andromakhe'ye karşı korkunç bir kıskançlık duyar.

HEKABE (Lat. Hecuba) — Troya kralı Priamos'un karısı; *Hektor, *Paris, *Polyksene'nin annesi. Euripides, *Hekabe* tragedyasında, Troya'nın düşmesinden sonra onun köle olarak Yunanlılar tarafından götürülüşünü anlatır. Hekabe, Trakya'da kral Polymestor ile karşılaşır. Hekabe, en küçük oğlu Polydoros'u hazineleriyle birlikte krala emanet etmiş, ama kral, servetini ele geçirmek için, çocuğu öldürmüştü. Hekabe, Polymestor'u kandırıp çadırına çeker; Troyalı kadınlarla birlikte kralın çocuklarını öldürdüğü bu çadırda Polymestor'un da gözlerini kör eder. — Efsaneye göre Hekabe sonradan bir köpek olmuştur: Hellespontos'ta (Çanakkale Boğazı) Kynossema (köpek mezarı) Dağı'nda bir yer, Hekabe'nin mezarı diye gösterilirdi.

İNO — Orkhomenos kralı Athamas'ın, ilk karısı Nephele'den iki (*Phriksos ile Helle), Kadmos'un kızı olan ikinci karısı İno'dan da iki (Learkhos ile Melikertes), dört çocuğu olmuştu. İno, tanrılar kurban edilmelerini istiyorlar diye bir fal uydurup üvey evlatlarını öldürmeye kalkıştı. Phriksos ile Helle, altın postlu koçun sırtında denizi aşıp canlarını kurtardılar. Athamas delirdi, Learkhos'u öldürdü; öldürmek için İno'yu da kovalamaya başladı. İno, korkudan, sağ kalan oğlu Melikertes ile birlikte, kendini denize attı. Ana oğul, deniz tanrısı oldular. Leukothea adını alan İno, fırtınalı havalarda denizcilere yardım eder. — Attika'lı tragedya şairleri, bu efsaneyi çeşitli biçimlerde işlemişlerdir.

KEKROPS — Efsaneye göre ilk Attika kralı. Atina'yı o kurdu, toplum yaşamı yasalarını o yaptı. Kekrops yarı yılan, yarı insan biçiminde bir yaratıktı. *Athena ile Poseidon'un Attika ili için yaptıkları yarışta Kekrops hakem olmuştu. Athena, Kekrops'un kızları Aglauros, Pandrosos ve Herse'ye kapalı bir kutu emanet etti; kutunun içinde çocuk Erikhthonios (ya da Erekhteus) vardı. Meraklarını yeneme-

yen kızlar, Athena'nın tembihini dinlemeyip kutuyu açtılar, delirdiler, kendilerini Akropolis kayalarından aşağı attılar. Bu üç kızkardeş, çiy tanrıçalarıdır, ekinlere bet-bereket saçarlar.

KEPHALOS — Tanrıça Eos, Kephalos'u seviyordu, onu kaçırdı. Bir başka efsaneye göre Kephalos, Atina'da Erekhteus'un kızı olan Prokris'in kocasıydı. Sekiz yıl yad ellerde dolaştı. Genç karısının sadakatini sınamak için kılık değiştirip döndü. Armağanlar verip Prokris'i ayartmayı başardı. Sonra da, öfke içinde, kendini tanıttı, ama yine barıştılar. Kephalos ava gitmekten çok hoşlanırdı. Kıskançlık yüzünden, Prokris kocasının peşine düştü. Kephalos, çalıların arasında bir hışırtı duyunca orada bir av hayvanı var sandı, kargısını fırlatarak Prokris'i öldürdü. — Bu efsaneyi Ovidius, *Metamorphos'lar*'ında anlatır.

KORONİS — *Phlegyas'ın kızı, Apollon'un sevgilisi. Koronis, Apollon'un oğlu *Asklepios'u henüz karnında taşırken, Apollon'u bir ölümlü ile aldattı. Koronis'in bu ihanetini tanrıya, o zamana kadar beyaz bir kuş olan karga haber verdi. Koronis, Apollon'un kardeşi Artemis'in okuyla öldürüldü; uğursuz haberi getiren karga ise o günden sonra hep kara tüylü oldu. Apollon, oğlu Asklepios'u ölü annesinin karnından kurtardı; büyütüp terbiye etmesi için Kheiron'a götürdü.

MEDEİA — Kral Aietes'in kızı. Büyücülüğü sayesinde *Argonaut'lardan İason'a, altın postu elde etmesinde yardım etti. İason'un karısı olarak Yunanistan'a geldi. İolkos'ta Pelias'ın sarayında, yaşlı bir boğayı parça parça kesip büyülü otlarla kaynatarak gençleştirdi, Pelias'ın kızlarını kandırdı; babalarını öldürtüp, sonra yine aynı yoldan gençleştirmeye kalkıştı. Ama bu defa büyücülüğünde başarılı olamadı. İason ile Medeia, Korinthos'a kaçtılar. Orada İason, bu vahşi kadından usandı, kral Kreon'un kızı Glauke (ya da Kreusa) ile evlenmek istedi. Kovulan Medeia, kor-

kunç bir öç aldı: Yeni geline bir elbise yolladı; elbiseden fışkıran alevler, kral ile Glauke'yi yakıp öldürdüler. Medeia, İason'dan olmuş iki çocuğunu öldürmek suretiyle İason'u da cezalandırdı. Sonra kanatlı arabasıyla Atina'ya, kral Aigeus'un yanına kaçtı. — Bu Korinthos efsanesi, dünya edebiyatına Euripides'in *Medeia* tragedyasındaki bu biçimiyle geçti. Seneca da bir *Medeia* tragedyası yazmıştı.

NİOBE — Tantalos'un kızı, Thebai kralı *Amphion'un karısı olan Niobe: "Benim 7 oğlum, 7 kızım var; seninse yalnız iki çocuğun: Artemis, Apollon!" diyerek Leto'ya karşı böbürlenmişti. Apollon ile Artemis, tanrısal oklarıyla Niobe'nin bütün çocuklarını öldürdüler. Niobe, duyduğu derin acıyla taş kesilip bir kaya oluverdi. Bugün Anadolu'da Sipylos (Manisa) Dağı'nda, uzaktan insana benzeyen bir kayanın, gözyaşları döken Niobe olduğu söylenir. — Homeros'ta da (*İlyada* XXIV, 602-617) bulunan bu efsaneyi şairler, ressamlar, heykeltıraşlar sık sık konu edinmişlerdir. Aiskhylos da bir *Niobe* tragedyası yazmıştı. Niobe'nin öyküsü, Ovidius'un *Metamorphos'lar*'ında da anlatılır. / Ovidius'un şiirinin Türkçesi: *Terciime Dergisi* 11 (1942).

PHİNEUS — Salmydessos kralı. İki efsanede geçer: 1) *Harpya'lar. 2) Phineus'un, Boreas kızı Kleopatra'dan iki oğlu olmuştu. Phineus, ikinci defa evlendi. İki üvey oğlunu kıskanan ikinci karısının, çocukların gözlerini çıkarmasına göz yumdu. Boreas oğulları, Argonaut'lar seferinde, Salmydessos'tan geçerlerken, zavallı yeğenlerini kayalıklardaki zindanlarından kurtardılar, ceza olarak da Phineus'un gözlerini kör ettiler.

PROİTOS — Tiryns kralı. İkiz kardeşi Akrisios ile, Argos için çekiştiler, sonunda ülkeyi aralarında bölüştüler. Proitos'un karısı, Stheneboia idi (*Bellerophontes). Proitos'un Proitid'ler diye adlandırılan üç kızı, Dionysos'un kutsallığını horgördükleri için delirtildiler. Kahin *Melampus, onları iyi edeceğini söyledi, yalnız karşılık olarak Ar-

gos ülkesinin yarısını istedi. Proitos bu öneriyi reddedince hastalık azdı, öteki kadınlara da geçti. Melampus, bu defa kendisi ve kardeşi için, Argos'un üçte ikisini istedi, aldı. Sonra da Proitid'leri dağlara sürdü. En büyük kız, bu kovalayış sırasında öldü. Melampus, ötekileri, suyundan içenleri şaraptan tiksindiren bir pınarda iyi etti. Bir başka efsanede Proitid'lerin hastalıklarına Hera'nın öfkesi neden gösterilir. Üç kız, kendi güzelliklerini Hera'nınki ile ölçmeye kalkışmışlardı.

TYRO — Salmoneus'un kızı. Çok güzel bir kız olan Tyro, ırmak tanrısı Enipeus'u seviyordu. Poseidon, Enipeus kılığına girerek Tyro'ya yaklaştı. Tyro, bu yaklaşmadan Pelias ile Neleus adındaki ikizleri doğurdu. Üvey annesi Sidero, Tyro'ya işkence ettiği için, Tyro ikizleri bir tekneye koyarak ırmağa bıraktı. Çocukları ıssız bir yerde hayvanlar emzirip büyüttüler. Büyüdükleri zaman cefa gören anneleri Tyro'yu buldular, kötü kalpli Sidero'yu öldürdüler. — Sophokles, *Tyro* adında bir tragedya yazmış, zamanında ün kazanmış olan bu yapıttan günümüze sadece bazı parçalar kalmıştır.

Ayrıca bkz. Pandora (soru 52).

68. Yeraltı Ülkesi'nde sonsuz suçluların kimlikleri 38. soruda söylenmişti. Böyle, tanrısal düzeni bozdukları için, tanrıların hışmına sağken uğrayan erkekler de var mı?

AİAS — Salamis kralı Telamon'un oğlu olan Aias'la karıştırılmaması gereken bu Aias, Lokris'li Oileus'un oğludur. Kırk gemiyle Troya'ya gitti. Telamon oğlu Aias'ın zıddına, bu Aias ufak tefek bir adamdı. Troya'daki Yunan kahramanlarının, Akhilleus'tan sonra en hızlı koşanı idi. Troya alınınca, Aias Athena tapınağına sığınmış olan tanrı sözcüsü Kassandra'yı orada yakaladı, tapınaktan çıkardı, tecavüz etti. İşlenen bu suç, Athena'yı kızdırdı. Aias yurduna dönerken, Athena onun gemisini parçalattı. Poseidon'un

yardımıyla Aias, bir kayaya çıkıp canını kurtardı. Ama bu sefer de tanrılara inat ölümden kurtulduğunu söyleyince, Poseidon gazaba geldi, üç dişli asasıyla kayayı parçaladı. Dalgalar, Aias'ı yuttular.

AKTAİON — bkz. soru 69.

BELLEROPHONTES — Korinthos'un kurucusu Glaukos ile Eurymede'nin oğlu; Sisyphos'un torunu. İşlediği bir cinayet yüzünden yurdundan kaçıp Tiryns kralı Proitos'un yanına sığındığı sırada kralın karısı Anteia (ya da Stheneboia) delikanlıya âşık oldu. Oğlandan yüz bulamayınca, peşime düşüyor diyerek, onu kocası Proitos'a şikayet etti, iftira attı. Kral Proitos, Bellerophontes'e bir mektup verdi; Bellerophontes'i kaynatası, Lykia'lılar kralı İobates'e yolladı. Mektupta Bellerophontes'in öldürülmesi yazılıydı. Bunun üzerine İobates, Bellerophontes'i canavar *Khimaira ile savaşmaya gönderdi. Bellerophontes, uçan atı *Pegasos'a binerek canavarı öldürdü. İobates de fikrinden cayarak Bellerophontes'i kendisine damat ve veliaht yaptı. Ama Bellerophontes küstahlığa kalkıştı: Pegasos'un sırtında göklere uçmak istedi. Zeus onu atından düşürdü. Tanrıların lanetine uğrayan Bellerophontes, delirdi, öldü.

ERYSİKHTON — Trakya kralı Triopas'ın oğlu. Tanrıça Demeter'in kutsal korularından birinin ağaçlarını kesmeye kalkıştığı için, asla giderilemeyen bir açlıkla cezalandırıldı. Varını yoğunu bu oburluk uğruna yiyip bitirmişti ki, kızı imdadına yetişti. Poseidon, bu kıza kılıktan kılığa girme yeteneği vermişti. Kız, bu yetenekten yararlandı, boyuna yeni yeni yiyecekler oldu babasına. Adam, kızını da yedi yuttu. Erişebildiği kadarınca kendi kollarını bacaklarını bile yedi. — Mecaz anlamı toprağın suyunu, nemini emip kurutan kızgın güneş olan bu mitosu Kallimakhos, *Demeterhymnos* adlı şiirinde anlatır.

PANDAREOS — Tantalos'un hırsızlıklarına katılarak, Girit'teki Zeus tapınağını bekleyen altın köpeği çalıp Sicilya'ya

kaçtıysa da cezasını buldu: Taş kesildi, bir kaya oldu. Üç kızı vardı; onları da Harpya'lar kaçırıp öç tanrıçaları Erinys'lere teslim ettiler. Kızlar da Erinys'lerin kulları köleleri oldular.

69. Mitologyada hayvana, bitkiye, çiçeğe ve başka şeylere dönüşen insanlar, periler kimlerdir ve nelerdir öyküleri?

AEDON — Bülbül. Bir Attika efsanesine göre Aedon (ya da Prokne), Atina kralı Pandion'un kızıydı. Trakya kralı Tereus ile evlendi. İtys adında bir çocuğu oldu. Tereus, karısının kızkardeşi Philomela'ya sataştı, kızı kirletti, suçu anlatamasın diye de kızın dilini kopardı. Ama suç gizli kalmadı. İntikam almak için iki kızkardeş, İtys'i kestiler, babası Tereus'un önüne, yemek diye koydular. Tereus, cinayeti öğrenince deliye döndü, kaçan katil kadınların peşine düştü. Tam yetiştiği sırada Zeus, daha büyük felaketleri önlemek için üçünü de birer kuş yaptı. Tereus hüthüt, Philomela kırlangıç, Aedon da bir bülbül oldu; bülbül olup ondan sonra da durmadan İtys, İtys diye acı acı ötmeye koyuldu.

Kaybolmuş *Tereus* tragedyasında Sophokles, bu efsaneyi işlemişti. Başka Yunan soylarında bu masal, değişik bir biçimde anlatılır: İtys'in bir adı da İtylos idi. Annesi onu yanlışlıkla öldürdü. Kadın, çok çocuklu diye kıskandığı, eltisinin en büyük oğlunu öldürmek istemiş, ama karanlıkta bilmeyerek kendi oğluna kıymıştı.

ARAKHNE — Lydia'lı bir kadın. Athena'yı dokumacılıkta yarışa davet etti. Dokumalarında kusursuz bir işçilikle tanrıların aşklarını betimliyordu. Dokuma tezgahının bulucusu olan Athena, bu meydan okumaya çok kızdı. Arakhne'yi örümcek yaparak cezalandırdı.

AKTAİON — Boiotia'lı bir avcı. Bir gün Nympha'larıyla birlikte yıkanan tanrıça Artemis'i gözetledi. Buna çok kızan genç tanrıça, Aktaion'u bir geyik yaptı. Aktaion'u, kendi köpekleri parçaladılar.

ASTERİE — Titan Koios ile Phoibe'nin kızı; Leto'nun kızkardeşi. Asterie, kendisini seven Zeus'tan kaçtığı için, Zeus onu bir bıldırcın (ortyks) yaptı; bıldırcın kendini denize attı; yüzen bir ada, Ortygia Adası oldu (*Delos).

ATTİS — Phrygia tanrısı. Tanrıça Kybele, Attis'i çılgınca seviyordu. Attis, onun sevgisine önce karşılıkta bulundu, sonra ölümlü bir kızla evlendi. Hakarete uğrayan tanrıça, düğünde konuklar arasında görünerek onları korkudan delirtti. Attis, dağlara kaçıp kendini öldürdü. Attis'in kanından menekşeler bitip çiçek açtılar.

BYBLİS — Miletos'un kızı. Erkek kardeşi Kaunos'u sevdi, bu günahkar aşk yüzünden bir pınar oldu (Ovidius, *Metamorphos'lar* IX, 450 v.d.).

DAPHNE — Apollon, güzel Nympha Daphne'ye âşık oldu, Nympha'nın peşine düştü. Tam yakalayacağı sırada peri kızı dua etti, bir defne ağacı (Yun. daphne) oluverdi.

HYAKİNTHOS — Yunan öncesi tanrılardan; kızgın yaz aylarında doğanın ölüp, yeniden canlanmasını temsil eder, Hyakinthia adı verilen törenlerini Dor'lar, özellikle Amyklai'de (Peloponnesos) kutlarlar, ama bu şenlikler Apollon onuruna yapılırdı. Efsaneye göre Hyakinthos, Apollon'un sevgilisiydi. Apollon, disk atarken onu kaza ile öldürdü; delikanlının kanından açan çiçeğe Yunanlılar "hyakinthos" (sümbül) dediler.

İO — Argos krallarından İnakhos'un kızı. Zeus bu kızı sevdi. Ama Zeus'un kıskanç karısı Hera, İo'yu bir inek yaparak yüz gözlü dev Argos'u başına bekçi koydu. Zeus'un emriyle Hermes, Argos'u öldürdü. Hera da bir atsineği yolladı, sinek iğnesiyle İo'yu kovalamaya başladı. Çıldıran İo, birçok yerler dolaşarak Bosporos'tan (İnek Geçidi - Boğaziçi) Asya'ya geçti, en sonunda Mısır'da rahata kavuştu. İo Mısır'da, Zeus'a, oğlu Epaphos'u doğurdu. — Aiskhylos bu efsaneyi *Hiketides* (Yalvaran Kızlar) tragedyasında kullanılır. *Prometheus* tragedyasında ise İo, dolambaçlı yolcu-

luğu sırasında zincire vurulu Titan'ın yanına gelir, Prometheus ona gelecekteki kaderini önceden haber verir.

KALLİSTO — Artemis'in yanında Arkadia'lı bir Nympha; Zeus'tan gebe kalınca, bakire Artemis, onu bir dişi ayı yaparak cezalandırdı. Kallisto'nun doğurduğu Arkas, Arkadia'lıların atası oldu. Zeus, Kallisto'yu yıldızların arasına koydu (Büyükayı).

KEYKS ve ALKYONE — Keyks, Trakhis kralıydı, denizde boğuldu. Karısı Alkyone'nin ağlayışlarının sonu gelmiyordu. Kadına acıyan tanrılar, ikisini de birer yelkovankuşu (alkyone) yaptılar. Yelkovankuşlarının kuluçka zamanında deniz durgun, hava güzel olurmuş; böyle günlere Alkyone günleri denir (Ovidius, *Metamorphos'lar* II, 410 v.d.).

LAMİA — Yunan halk inanışında bir hayalet; çocukları çalan, kanlarını emen bir vampir. Lamia, eskiden çok güzel bir kraliçe imiş. Zeus'tan aslan gibi oğulları, kızları olmuş. Fakat kıskanç Hera, onun çocuklarını öldürerek elinden almış. Bunun üzerine Lamia, karanlık bir mağarada oturan, kıskançlık ve umutsuzluktan mutlu annelerin çocuklarını alıp kaçıran, yiyen, çirkin bir canavar olmuş.

MİNY'LER — Sonradan Boiotia'nın bir parçası olan Orkhomenos'ta, Mykenai çağında güçlü bir soy. *Argonaut'lar seferine en çok onların katıldıkları söylenir. Orkhomenos'taki bir kubbeli mezarda, Yunanlılar kral Minyas'ın hazinelerinin bulunduğunu kabul ederlerdi. Arkeolojik keşifler, üçüncü binyılda Mykenai öncesi eski bir kültürün varlığını gösteriyor. Kral Minyas'ın kızları Minyad'lar üzerine şöyle bir efsane var: Bu kızlar Dionysos şenliklerine katılmak istememişler, evlerinde kalıp yün eğirmiş, örgü örmüşler. Tanrı da onları deli ederek cezalandırmış, sonra da birer gece kuşu yapmış.

NARKİSSOS (Lat. Narcissus) — Irmak tanrısı Kephissos'un güzel oğlu Narkissos, kendisine âşık olan, dağ Nympha'larından Ekho'yu (yankı) horgördüğü, aşkına

karşılık vermediği için cezalandırıldı: Bir pınara eğilmişti, suda kendi yüzünü gördü, kendi hayaline vuruldu, dindirilemez bir özlem içinde oracıkta eridi, yerinde bir nergis açtı. / Ovidius'un, *Metamorphos'lar*'ında bu efsaneyi anlatan şiiri Türkçeye çevrilmiştir: *Tercüme Dergisi* 25 (1944).

PROTEUS — Denizler hakanı Poseidon'un gelecekten haber veren yaşlı çobanı. Menelaos, Pharos Adası'nda fok balıkları arasında dinlenmekte olan Proteus ile çekişti. Menelaos, ondan, Troya dönüşünde yolda başına gelecekleri öğrenmek istiyordu, sonunda öğrendi. Boğuşmaları sırasında Proteus boyuna kılık değiştirmiş; aslan, yılan, kaplan, domuz, su ve ağaç olmuştu (*Odysseia* IV, 3643 v.d.).

SYRİNKS — Yan yana bağlanmış, çeşitli uzunlukta kamış sapı parçalarından yapılan çoban kavalı. Efsaneye göre Syrinks, bir Nymipha idi. Pan, bu periye tutuldu, peşine düştü, tanı yakalayacağı sırada Nymipha bir kamış oldu. Pan, bu kamıştan bir kaval yaptı, aşk şarkılarını bu kavalla çaldı (Ovidius, *Metamorphos'lar* I, 690 v.d.).

TALOS — Yunan mitologyasında iki Talos vardır, biri Giritli bir dev (bkz. soru 91). Şimdi sözünü edeceğimiz Talos ise, mitologyanın ilk uçan adamı olan Atinalı Daidalos'un yeğeni ve çömezidir; testereyi, pergeli, çömlekçi çarkını o icat etmişti. Daidalos bu yüzden onu kıskandı, Akropolis'ten aşağı attı. Talos düşerken bir keklik oldu; cana kıyan Daidalos Girit'e kaçtı.

THEOPHANE — Bisaltes'in güzel kızı. Tanrı Poseidon, onu bir koyun yaptı ve yaklaştı ona. Phriksos'u Kolkhis'e götüren altın postlu koç, bu Koyun Theophane'den doğmuştu.

70. Mitologya bir yanıyla savaşlar, çekişmeler olduğuna göre en ünlü silahlar, kimlerin hangi silahlarıdır?

En büyük silah, Zeus'un kalkanıdır:

AİGİS — Hephaistos'un *Amaltheia adlı keçinin derisinden yaptığı bu kalkanı Zeus, Athena'ya bağışladı. Kenarlarında yüz tane saçağı, ortasında *Gorgo başı olan Aigis'i görenler, müthiş bir korkuyla donup kalırlardı. Yunanlılar Aigis'i bazen büyük bir göğüslük, bir zırh, bazen korunmak için sol kola takılan bir post, bazen de bir kalkan olarak betimlemişlerdir. Aigis'in üzerinde Athena'nın resimleri görülür.

Akhilleus'un, Telamon oğlu Aias ile öteki Aias'ın kalkan, miğfer ve kargıları da, uzun uzadıya anlatılır Homeros'ta. Akhilleus'un pusatlarıyla aşk tanrısı Eros'un oklarını da tanrı Hephaistos yapmıştı. Herakles'in kalkanı, okları ve yayları, Akhilleuş'un mızrağı da Yunan mitologyasının ünlü silahları arasındadır. Hesiodos, *Herakles'in Kalkanı* şiirinde Herakles'in, bu silah sayesinde Ares'in oğlu Kyknos'u nasıl yendiğini anlatır. Akhilleus'un mızrağıyla ilgili bir mitosu da yeri gelmişken burada özetleyelim:

TELEPHOS — Euripides'in ünlü, ama kaybolmuş bir tragedyasının kahramanı. Athena rahibesi Auge, Tegea tapınağında Herakles'e oğlu Telephos'u doğurdu. Ana oğul ceza olarak bir tekneye konup denize bırakıldılar. Mysia kralı Teuthras, onları kurtardı. Troya Savaşı'na giderlerken Yunanlılar, Troya ile Lydia arasındaki Mysia'ya uğradılar. Telephos onlara karşı çıktı, Akhilleus tarafından yaralandı. Yarası gittikçe ağırlaşıyordu. Kahinler, onu ancak yaralayanın iyi edebileceğini bildirdiler. Telephos, bir dilenci kılığına girerek Yunan ordugahına gitti, kendisini Telephos'un düşmanı gibi gösterdi. Ondan nefret eder görünerek, parlak sözlerle, Telephos'un çarpışmasında haklı olduğunu, onun yerinde herkesin böyle yapacağını söyledi. Yunanlılar, bu dilencinin Telephos olduğunu anladılar. Tehlike karşısında Telephos, Agamemnon'un küçük oğlu Orestes'i yakalayıp sunağa kaçırdı, çocuğu kılıçla öldüreceğini bildirdi. Yunanlılar, dileğini yapmak zorunda kaldılar. Telephos, kendisini

yaralayan Akhilleus'un mızrağının pasını alıp yarasına koyarak iyileşti. — Pergamon'da (Bergama) Telephos, Mysia kahramanı olarak tapkı görürdü. Efsanesi Zeus sunağındaki ufak kabartmaya geçirilmişti.

Latin mitologyasında da önemli bir kalkan vardır ve şöyledir öyküsü:

ANCILIA — Bir Roma efsanesine göre Roma'nın ikinci kralı *Numa zamanında gökten bir kalkan (ancile) düştü. Bu kutsal silahın çalınmasını önlemek üzere, ona tıpatıp benzeyen on bir kalkan yaptırıldı; sahicisini ayırdetmek olanağı kalmamıştı. Bu kalkanlar, *Mars için kutsal kargılarla birlikte, Forum'daki Regia binasında korundular. Savaşa giden ordu komutanları bu silahları kımıldatırlar, savaş tanrısına: "Mars, uyan!" diye seslenirlerdi.

71. Mitos ve eposlarda başka ünlü eşyalar nelerdir?

İlyada'daki savaş arabalarının, evlerin, ev, giyim ve süs eşyalarının neler olduğunu ve tanımlarını etrafıyla öğrenmek için *İlyada*'nın son çevirisindeki (1967), Azra Erhat'ın Önsöz'ünde ilgili bölümlere bakınız (sayfa 42-47). Mitoslarda en çok sözü edilen eşyalar Aphrodite'nin kemeri, Harmonia'nın Peplos'u ile gerdanlığı ve Thyrsos'tur.

PEPLOS — Omuzlardan tutturulan, kolsuz, uzun, kadın elbisesi, entari (Harmonia'nın peplos'u: *Thebai'ye karşı yediler).

THYRSOS — Sapı sarmaşık ya da asma yaprağından uzun bir sopa. Dionysos ile *Bakkha'lar ellerinde birer Thyrsos taşırlardı.

Harmonia'nın gerdanlığına ilişkin mitos şöyle:

ALKMAİON — Argos'lu kahin Amphiaraos ile Eriphyle'nin oğlu. Epigon'ların Thebai seferine katıldı. Harmonia'nın gerdanlığı ile Peplos'una aldanarak kocasını ele veren annesinden, babasının öcünü aldı (*Thebai'ye karşı ye-

diler). Erinys'lerin peşine düştükleri anne katili Alkmaion, Psophis'te Phegeus'un kızı Arsinoe (ya da Alphesiboia) ile evlendi; gerdanlıkla Peplos'u bu kıza verdi. Ama lanetli olduğu için buradan da kaçmak zorunda kaldı. Irmak tanrısı Akheloos, onu suçundan temizledi, ona kendi kızı Kallirhoe'yi verdi. Uğursuz gerdanlığı, şimdi de Kallirhoe istiyordu. Alkmaion, bir hile ile gerdanlığı Phegeus'tan geri aldı; fakat Phegeus hileyi anlayınca iki oğluna Alkmaion'u öldürmelerini emretti. Kallirhoe'nin yalvarışları üzerine Zeus, Alkmaion'un oğulları Amphoteros ile Akarnan'ı yetişkin birer yiğit yaptı. Bunlar, Phegeus ile oğullarından öçlerini aldılar; uğursuz gerdanlığı da, Apollon'a adak olarak, Delphoi tapınağına verdiler.

72. Damokles'in kılıcı diye bir söz vardır; Damokles de bir mitos kahramanı mı?

DAMOKLES — Mitik değil, gerçek bir insan olabilir diyor kitaplar. Söylentilere göre Syrakusa tiranı Dionysios (İ.Ö. 405-367), mutluluğunu öven Damokles'e bu mutluluktan onun da kâm alabileceğini bildirdi. Damokles kabul etti. Dionysios, Damokles'i binbir görkemin ortasına oturttu, ama başının üzerine de keskin bir kılıç astı. Kılıç ince bir kıla bağlı olarak Damokles'in tepesinde, havada duruyordu. Damokles, tehlikeyi görünce böyle mutluluktan, böyle görkemden azat edilmesini diledi.

"Damokles'in kılıcı" sözü, bu yüzden, tehlikeler ortasında korkularla yaşanan tedirgin mutlulukları anlatmada kullanılır bir deyimdir.

İlyada ve *Odysseia* ile antik tragedyalarda da sonradan belli bir kavramın anlatımında yaygın bir kullanılışa erişmiş pek çok kanatlı sözler bulunur. Bir tanesini yazalım:

STENTOR — Bu adam, elli kişi bir ağızdan bağırıyormuşçasına, çok gür bir sesle bağırırdı. Homeros, bir yerde

ondan sözeder (*İlyada* V, 785). "Stentor sesi", bu yüzden atasözü haline gelmiştir.

73. Mitoslarda hayvanların da yeri var mı, ne dereceye kadar? Hangi hayvanların öyküleri mitoslara geçmiştir?

Mitoslar bazı hayvanları insanların dönüşmesinden meydana geldi gösterir (bkz. soru 69). Bu gibiler dışında epos ve mitoslarda başlıca şu hayvanlara rastlıyoruz:

At — Zeus, Troya krallarının atası Tros'a ölümsüz atlar armağan etmişti. Herakles, bir canavarı öldürmesi önerisine karşı, bu atların kendisine verilmesini istedi. — Akhilleus'un atının adı Ksanthos'tur. Bu at, Hektor'u öldürünce, kendisinin de öleceğini söyledi Akhilleus'a (*İlyada* XIX, 404 v.d.).

Mitologyada insan eti yiyen atlara da rastlanır. Üç Glaukos'tan biri olan, hilebazlar pîri Sisyphos'un oğlu Glaukos, Korinthos'ta kendisinin etobur atları tarafından parçalanmıştı. Mitologyadaki iki Diomedes'ten biri olan, Trakya kralı Diomedes'in atları da insan eti yerlerdi.

Atsineği — bkz. soru 69, İo mitosu.

AMALTHEİA — Çocuk Zeus'u Girit'te sütüyle besleyen keçi. Daha sonraki efsanelere göre Amaltheia, Giritli bir Nympha idi; çocuk Zeus'u keçi sütüyle büyüttü. Keçinin kırık boynuzuna Zeus, her zaman için çeşitli nimetlerle dolu bulunmak gücünü bağışladı. Böylelikle Amaltheia'nın boynuzu, Romalılarda Cornu Copiae adını alarak, bet-bereket kaynağı, bolluk-servet simgesi oldu.

Karga — bkz. soru 67, Koronis mitosu.

Serçe ve güvercin — Aphrodite'nin kutsal kuşları.

Mitoslarda bunlardan başka insan eti yiyen atlar, altın postlu bir koç (bkz. soru 69, Theophane maddesi), Pegasos adlı uçan bir at (bkz. soru 47, Hippukrene maddesi), Yeraltı Ülkesi'nin kapısını bekleyen köpek Kerberos (bkz. soru 37), beş yüz yıl yaşadıktan sonra kendi kendini yakarak,

külünden tekrar doğan Phoiniks kuşu, gagaları pençeleri tunçtan Stymphalos kuşları (bkz. soru 45)... gibi gerçek ya da hayal başka hayvanlar da görülür.

Romalılarda memeli hayvanları koruyan bir tanrıça vardır:

RUMINA — Bu tanrıça, Roma'nın yedi tepesinden biri olan Palatinus'ta saygı-tapkı görürdü. Romulus ile Remus'u, bir incir ağacı altında bir dişi kurt emzirmişti. Bu yüzden, incirin Latincesinde Rumina'nın adı da bulunmaktadır: ficus ruminalis.

74. İnsanların hayvana dönüştüklerini gördük (soru 69), hayvanların da insana dönüşmesi var mı mitologyada?

MYRMİDON'LAR — Öldükten sonra Yeraltı Ülkesi'ne ölüler yargıcı olan kral Aiakos'un ıssız adasını, Zeus, "myrmikes" yani karıncalar'ı insan yaparak canlandırdı. Çalışkan ve iyi tüccar olan Myrmidon'lar böylece doğdular. Myrmidon'lar, Akhilleus'un adamlarıydılar. Akhilleus, Troya Savaşı'na onlarla birlikte gitti.

75. Hayvanlardan insana, insanlardan hayvana dönüşmeler oluyor; mitologyada yarı insan, yarı hayvan yaratıklar da vardır şu halde?

HARPYA'LAR — Kadın başlı kuşlar olan Harpya'lar, gemicileri korkuturlar, insanları kapıp kaçırırlardı. Kral Phineus'a hiç rahat vermiyorlar, yiyeceklerinin bir kısmını çalıyor, kalanını da pisliyorlardı. Argonaut'lar seferinde Boreas oğulları Kalais ile Zetes, kralı bu ifritlerden kurtardılar.

SİREN'LER — Bu kötü ruhlar, gemiciler için büyük tehlikeydiler. Harpya'lara benzerler; mezar taşlarında, vazolarda kuş vücutlu kızlar biçiminde resimleri görülür. Odysseus, Siren'lerle bir serüven geçirmişti: Siren'ler bir adada

oturuyorlar, söyledikleri tatlı şarkılarla, büyüleyip parçalamak için gemicileri yanlarına çağırıyorlarmış; şarkıya kapılmamak çok zormuş. Odysseus, arkadaşlarının kulaklarını balmumu ile tıkamış, kendini de gemi direğine sımsıkı bağlatmış. Siren'lerin felaket getirici çağrılarına kapılmak tehlikesini böylece önledikten sonra, şarkılarını dinlemiş (*Odysseia* XII, 39 v.d.).

SATYR'LER — Dionysos'un yanında gezip dolaşan, taşkın, atak, sarkıntıdan hoşlanır, at kulaklı, at kuyruklu, at ayaklı yarı insanlar. Yaşlılarına *Silen'ler adı verilir. Silenos, Satyr'lerin babaları sayılır.

SİLENOS — Dionysos'un yoldaşı olan, çok kere Silen'ler diye adlandırılan Satyr'lere benzer, yarı hayvan yarı insan bir yaratık. Aralarında bir fark, Silenos yaşlıdır, Satyr'lerin babası sayılır. Silenos bir gün yakalanmış, kral *Midas'ın huzuruna çıkarılmış. Kral, Silenos'a: "İnsan için en iyi şey nedir?" diye sormuş, o da: "Doğmamak!" yanıtını vermiş. "İkinci iyi şey?" sorusunu da, "Olabildiğince çabuk ölmek!" diye yanıtlamış. Bu efsane Yunan karamsarlığı için önemli bir kanıt diye gösterilir (*Kleobis).

SPHİNKS — İsfenks. Thebai önlerinde oturan bu canavar, yoldan geçenlere: "Önce dört, sonra iki, sonra da üç ayakla yürüyen nedir?" bilmecesini sorar, bilemeyenleri uçuruma fırlatırdı. Oidipus, bilmeceyi çözdü: "İnsandır!" dedi. "Küçükken, büyüdüğü zaman, kocayınca elinde değneğiyle!" Büyüsü bozulduğu için canavar, uçuruma atlayarak kendisini öldürdü. — Sphinks, resim ve heykellerinde kadın başlı, oturmakta olan dişi aslan kılığında görülür; onun bu biçimi Doğu'dan gelmiştir.

TRİTON — Poseidon ile Amphitrite'nin oğlu. Belinden yukarısı insan, belinden aşağısı çatal kuyruklu bir balık biçiminde, ayakları at ayağına benzer bir deniz tanrısı. Hellenizm devrinden sonra Triton'ların sayısı çoğalır: Ressamlar, şairler, denizlere bol bol Triton koymaktan hoşlanırlardı.

76. Bazı Eski Yunan vazolarında atla insan karışımı yaratıklar görülüyor; onların adları nedir?

KENTAUR'LAR — *İksion'un oğulları; Thessalia'da yaşayan, gövdelerinin üst kısmı insana, altı ata benzeyen efsane yaratıkları, at-insanlar. Vahşi yaradılışlı olduklarını *Lapith'ler ile yaptıkları kavgada göstermişlerdi (*Herakles). İçlerinden Kheiron ile Pholos, yumuşakbaşlıdırlar.

KHEİRON — Hekimlik bilir, bilge bir Kentaur. Akhilleus'u, İason'u, daha başka birçok yiğitleri hep o yetiştirdi. Ölümsüzdü, ama Herakles, onu zehirli oklarından biriyle yanlışlıkla yaralayınca, iyileşmeyen bu yara, Kheiron için bir azap oldu. Kheiron da ölümsüzlüğünü Prometheus'a bıraktı.

PHOLOS — Bir Kentaur. Herakles'i mağarasında ağırlıyordu. Sarhoşluk yüzünden, Herakles ile Kentaur'lar arasında kavga çıktı. Herakles'in oklarından biri bir Kentaur'a saplandı. Pholos, bu oku çıkarmak isterken, okun zehirli ucuyla yaralanıp öldü.

Yunan mitologyasında hünsa yaratıklara da rastlanır:

HERMAPHRODİTOS — Hem erkekliği, hem dişiliği olan tanrısal yaratık. İ.Ö. V. yüzyılın sonralarından başlayarak Atina'da tapkı görürlerdi. Hermaphroditos'lar, Doğuludurlar (Kıbrıs). Fazla eski olmayan bir efsaneye göre Hermaphroditos, Hermes ile Aphrodite'nin oğludur. Pınar Nympha'larından Salmakis'i sevmiş, Salmakis'e sarılmış olarak büyüdüğünden, hem oğlan hem de kız vücutlu, hünsa bir yaratık olmuş.

77. Kentaur'ların savaştıkları Lapith'ler kimler?

LAPİTH'LER — Kuzey Thessalia halkı, dev yapılı yiğitler. Lapith'ler kralı Peirithoos'un düğününde Kentaur'lar da bulunmuşlar, sarhoş olup Lapith'lerin kadınlarını kaçırma-

ya kalkışmışlar, iki taraf arasında çıkan korkunç bir kavgada zaferi Lapith'ler kazanmışlardı.

KAİNEUS — Bir Lapith. Kentaur'lar ile Lapith'ler arasındaki kavgada hasım taraf, yaralanması olanaksız Kaineus'u çam kütükleri altına gömdü. Bir başka efsaneye göre Kaineus bir kızdı. Poseidon, aşkına ödül olarak, onun erkek olmak dileğini yerine getirdi.

PEİRİTHOOS — Lapith'ler kralı İksion (ya da Zeus) ile Dia'nın oğlu. Peirithoos, yiğitliği dillere destan Theseus ile tanışmak için, Attika'ya gitti. Aralarından su sızmaz iki dost oldular. Lapith'ler ile Kentaur'lar arasındaki yaman kavga, Peirithoos ile Hippodameia'nın düğünlerinde çıkmıştı. Sonradan Peirithoos ile Theseus sözleşip, Zeus'un kızlarından ikisini kendilerine eş olarak almaya kalkıştılar. Önce Theseus için Helena'yı kaçırdılar. Haddini bilmez Peirithoos, kendisine Persephone'yi kaçırmak istedi; Theseus da söz vermiş olduğu için ona uydu; birlikte Yeraltı Ülkesi'ne indiler. Yakalandılar, bir kayaya oturtulup bağlandılar. Herakles geldiğinde Theseus, yalvarıp yakararak kurtarılmasını sağladı. Asıl suçlu Peirithoos ise bağlandığı büyülü kayada sonsuz cezasını çekmeye mahkum edildi.

78. Mitoslarda hangi çalgılar var; bu çalgılarla söylenen şarkılara ne gibi adlar verilirdi?

LYRA — Mahmut R. Gazimihal'in *Musiki Sözlüğü*'ndeki (1961) açıklamaya göre: "telli antik çalgı. Tanrı ve kahramanları yücelten şarkılara yüzyıllarca eşliği ve hizmeti oldu. Yunan lyra'sı iki koç boynuzu biçimindedir. Teller, boynuzların arasında yukardan aşağı gerilidir. Ses veren gövdesi bir kaplumbağa kabuğuna benzer. Lir ve kitara sazlarının, ünlü adlarıyla şair eserlerinde nice zamanlar yaşadığı görülür. Lyrique (lirik), lyra eşliğiyle söylenmeye mahsus şiir demekti."

KİTHARA (Kitharis) — Apollon'un çalgısı. Çok eskiden 7, sonradan 11 telli idi, mızrabına "plektron" denirdi. Bu çalgıyı, bir kaplumbağanın kabuğunu gövde diye kullanarak, Hermes'in icat ettiği söylenir. Şarkısını kithara çalarak söyleyen şarkıcıya Kitharodos (Lat. Citharoedus) denirdi.

LİNOS — Kithara ile söylenen bir şarkı. Ahenginin yaslı oluşu dolayısıyla sonradan yaslı şarkılara alem oldu. Bu şarkıdan, şarkıcı Linos efsanesi doğdu: Linos, Apollon'un oğluydu, Herakles'e müzik hocası oldu. Herakles'in müziğe hiç yeteneği yoktu. Linos bu yüzden Herakles'e bir ceza verince, Herakles de hocası Linos'u öldürdü.

HYMENAİOS — Hem düğün tanrısı; hem de düğün şarkısı anlamına gelir. Düğünlerde söylenen şarkılarda "Hymen, ey Hymenaia!" nakaratı tekrarlanırdı.

MARSYAS — Phrygia kenti Kelainai'de kutsal bilinen bir Silen. Flütü Athena icat etmişti; ama flüt çalarken yüzünün çirkinleştiğini görünce çalgıyı fırlatıp attı. Marsyas bu flütü buldu, öyle usta flütçü oldu ki kithara çalan Apollon'a meydan okudu, onu yarışa davet etti. Kazanan, yenilene istediğini yapacaktı. Marsyas yenildi. Apollon, onun diri diri derisini yüzdü, Marsyas'ın akan kanından Marsyas Irmağı meydana geldi. — Atina'daki Akropolis'te Myron'un (İ.Ö. V. yüzyıl) yaptığı bir heykelde Silen kılıklı Marsyas'ın, Athena'nın attığı flütü yerden kaldırışı görülür.

PAİAN — Apollon onuruna söylenen şarkı. Yardıma koşucu, sağlık tanrısı olarak Apollon, Paian ek-adını da taşıyor, şarkıdaki "ié Paian" nakaratıyla ona hitap ediyordu. Paian, özellikle savaşlardan önce ve zaferden sonra söylenirdi. Bu sözcük, sonraları başka tanrılar için hazırlanmış koro hymnos'ları için de kullanıldı. Başlangıçta Paian'dan tamamıyla ayrı olan, Dionysos şarkıları dithyrambos'lara bile Paian denildi. İnsanlar için yazılmış hymnos'lara da Paian dendiği oldu.

SYRİNKS — Çoban kavalı (bkz. soru 69).

79. Ünlü şarkıcılar, ozanlar var mı mitoslarda?

ORPHEUS — Yunanlıların en eski şarkıcı-şair'leri, ilk ozanları. Troya Savaşı'ndan önce yaşadı. Çokluk, babasının Oiagros, annesinin de Musa'lardan Kalliope olduğu söylenir. Trakyalı idi, Argonaut'lar seferine katıldı. Apollon, ona bir lyra vermişti: Lyra'yı çaldıkça bütün doğa kendinden geçer, vahşi hayvanlar kulak kesilir, ağaçlar kayalar çalgının büyüsüyle yürümeye başlardı. Karısı Eurydike bir yılan sokmasından ölünce, Orpheus Yeraltı Ülkesi'ne indi; sazının ezgileri gölge ruhlara bile dokundu. Ölüler ülkesinin merhametsiz tanrıçası Persephone, şaire acıdı, Eurydike'yi geri vermeye razı oldu. Yalnız, yeryüzüne çıkana kadar Orpheus, arkasına bakmayacaktı. Orpheus yolda dayanamadı, Eurydike'nin sahiden gelip gelmediğini anlamak üzere arkasına baktı, bakınca da karısı tekrar geri alındı. Yeryüzüne eli boş dönen Orpheus, bütün kadınlardan nefret etti. Vahşi yaradılışlı Trakya kadınları da onu parça parça ederek cezalandırdılar; başını ve lyra'sını denize attılar. Akıntılar, şarkılar söyleyen, çalan baş ile lyra'yı Lesbos (Midilli) Adası'na götürdü. — Orpheus, Trakya'dan doğru VI. yüzyılda Yunanistan'a ve İtalya'ya yayılan Orfik dinin kurucusu sayılır.

MUSAİOS — Orpheus'un talebesi, Attika'lı şairlerin mitik pîri.

DEMODOKOS — Phaiak'lar kralı Alkinoos'un sarayındaki kör şarkıcı. Konuk Odysseus'un huzurunda Ares ile Aphrodite'nin sevişmesini anlatmıştı (*Odysseia* VIII, 266 v.d.).

THAMYRİS — Makedonia'lı şarkıcı. Musa'lar ile kithara çalma yarışına girdi, yenildi, gözleri kör edilerek cezalandırıldı.

80. Musa'lar kimlerdir; şarkı ile, çalgı ile ilgileri nedir?

MUSA'LAR — Şarkı, müzik, oyun, şiir ve bilimden anlayan bu tanrısal Nympha'lar, Zeus'un kızlarıydılar. Pieria'da ya da *Helikon Dağı'nda otururlar, Olympos'taki tanrı sofralarında şarkı söylerlerdi. Önceleri sayıları belli değildi; Kharit'ler, Hora'lar gibi üç tane oldukları söylenirdi. Sayıları sonradan dokuza çıktı. Hesiodos'a göre şu adları taşıyorlar: Kleio, Euterpe, Thalia (Thaleia), Melpomene, Terpsikhore, Erato, Polyhymnia (Polymnia), Urania, Kalliope. Yunanlıların her Musa'yı belli bir işin temsilcisi olarak göstermeleri, sonraki zamanlarda oldu: Şair Aratos'un (İ.Ö. 310-245) didaktik bir şiirinin kazandığı başarı sonunda, içlerinden ilk olarak Urania, astronomi Musa'sı diye ayrıldı. Bir hayranlığın anlatımı olarak, şair Sappho'ya da onuncu Musa dendi.

KLEİO (Lat. Clio) — Kahramanlık destanı (epos) ve tarih Musa'sı.

EUTERPE — Flüt çalmasını öğretir, şiir Musa'sı.

THALİA — 1) Üç Kharit'lerden biri, 2) Komedya Musa'sı.

MELPOMENE — Tragedya Musa'sı.

TERPSİKHORE — Kithara çalmasını öğretir, raks Musa'sı.

ERATO — Aşk şiiri Musa'sı.

POLYHYMNİA (Polymnia) — Tanrı şölen ve törenlerinde söylenen şarkılar, şiirler Musa'sı.

URANİA — Astronomi Musa'sı.

KALLİOPE — Ağıt şiiri Musa'sı.

CAMENAE — Eski Roma pınar tanrıçaları. Adları da carmen'den (şiir) geliyora benzediği için, Yunanlılardaki Musa'ların yerini tutarlar.

KHARİT'LER (Lat. Gratia'lar) — Güzel, sevimli şeylerin, şarkıların şenliklerin tanrıçaları olan Kharit'ler, Mu-

sa'larla birlikte Aphrodite ve Apollon'un yanında gezerlerdi. Hesiodos, üç tanesinin adını veriyor: Aglaie, Euphrosyne, Thalia.

81. Eski Yunanlıların, Romalıların tanrılar, tanrıçalar için düzenledikleri şenlikler, törenler var mıydı; nelerdi bunlar?

ACCA LARENTI(N)A — Sabin'lerin toprak tanrıçası. 23 Aralık'ta kutlanan Larentalia törenlerinde, tanrıçanın, *Palatinus Tepesi'nin kuzeybatısına düşen Velabrum'daki mezarına (*Mundus) kurbanlar sunulurdu. Efsanede bu tanrıça, Hercules'in sevgilisi, ya da *Romulus ile Remus'u emziren anne olarak görülür.

AMBARVALIA — Eski Roma'da *Mars için yapılan bir tören; sonraları *Ceres onuruna kutlandı. Arval denen rahipler, Mayıs ayında, kurbanlık hayvanları (domuz, koç, boğa), günahlardan temizlenecek alanda iki defa dolaştırırlardı.

BAKKHA'LAR — (Bakkhant'lar, Mainad'lar, Thyad'lar da denir.) Şarap tanrısı Dionysos'un Thiasos şenliklerinde tanrının yanında dolaşan kadınlar. Bakkha'lar, sonbaharda dağlara çıkarlar, geceleri meşalelerin ışığında, coşmuş, azgın, çalgı çalar, oyun oynar, bağrışırlardı. Elbiselerinin üstünde, omuzlarından bir ceylan postu (Nebris) sarkar, ellerinde *Thyrsos sopaları olurdu. Öldürdükleri ceylanların üzerine atılır, etlerini dişleyip çiğ çiğ yerlerdi. Euripides, *Bakkha'lar* tragedyasında Pentheus'un nasıl öldüğünü anlatır: Pentheus, bu Dionysos bayramının yapılmasına engel olmak istemişti. Tanrı onu cezalandırdı: Pentheus, erkeklerin alınmadığı bu şenlikte Bakkha'ları gizlice dinlemek isterken, aralarında annesi Agaue de bulunan kudurmuş kadınlar tarafından parçalandı.

FAUNUS — Latinlerin ıssız doğa tanrısı. Sürülerin, tar-

laların koruyucusu olarak sonradan Yunanlıların Pan'ı ile bir tutuldu. Faunus, ormanlarda gaipten haber verirdi. Sözcük, kurt anlamına gelir, Faunus rahiplerine Luperci (kurda bağlılar) denir. Faunus bayramı olan Lupercalia bayramında (15 Şubat) bu rahipler, sadece daha önce kurban edilen koçların postuna bürünmüş olarak, Roma'da Palatinus tepesinde dolaşırlardı. Bu tepe, en eski Roma'nın kurulduğu yerdi. Tepenin eteğinde dişi kurdun Romulus ile Remus'u emzirdiği Lupercal mağarası vardı. Bu tören, toprağın verimliliğini sağlamak, bir yandan da halkı kötü güçlerden, ruhlardan temizlemek amacını güdüyordu. Faunus bayramı, ölüler bayramı olan Parentalia'nın dokuz gününden birine rastlıyordu.

Faunus'un babası Picus (Ağaçkakan), efsanelerde İtalya kralıdır ve Saturnus'un oğludur. Önceleri Mars'ın maiyetinde, hayvan biçimli bir tanrı olan Picus'un kutsal kuşu, ağaçkakan idi. Picus, Picent'ler soyunun atası bilinir.

BONA DEA — Romalılar, Faunus'un kızı ya da karısı bildikleri bu tanrıçaya da taparlardı. Faunus erkeklere, bir adı da Fauna olan Bona Dea (iyi tanrıça) da kadınlara gelecekten haber verirdi. Her yıl, Aralık başlarında, Roma'da devlet reisi olan iki consul'dan birinin, ya da yüksek memurlardan bir praetor'un evinde, Bona Dea için bir tören yapılır, bu tören sırasında evde hiç erkek bulundurulmazdı. İ.Ö. 62'de praetor Caesar'ın evinde Bona Dea töreni yapılırken, macera düşkünü Clodius kadın kılığında eve girdi, yakalandı. Bir skandala neden olan bu olay yüzünden Caesar, karısından boşandı.

CARMENTA — Romalılarda doğum tanrıçası, Roma'da Porta Carmentalis önünde bir tapınağı vardı. Carmentalia denen bayramları, 11 ve 15 Ocak'ta kutlanırdı.

CERES — Roma tanrıçası, Toprak Ana; bitkileri büyüten, ölüler ülkesine hükmeden tanrıça. Romalılar onu daha ilk zamanlarında Yunanlılardan aldılar (*Demeter). İ.Ö.

469'da Ceres kültü, aşağı İtalya'dan doğru tekrar yayıldı, Roma'nın yedi Tepesi'nden biri olan Aventinus Tepesi'nde Ceres, Liber ve Libera tapınakları kuruldu. Ceres bayramı (Cerealia), 19 Nisan'da kutlanırdı.

CONSUS — Eski Roma tanrısı. Adı, "condere"den (gizlemek, örtmek) geliyor. Tahılların, üzerleri örtülü çukurlarda saklanması gibi, Consus'un sunağı da Roma'da Palatinus, Aventinus tepeleri arasındaki vadide yeraltında durur, üzeri toprakla örtülürdü. Consulia bayramında (21 Ağustos) orada yarışlar olurdu. Circus Maximus, o alana yapılmıştı. Consulia bayramı, yıl sonu dolayısıyla 15 Aralık'ta da kutlanırdı.

DAİDALA — Boiotia'da Hera onuruna yapılan bir şenlik. Tanrıça Hera, bir ara Zeus'la bozuşmuş, Kithairon Dağı'na çekilmişti. Zeus başka bir eş alıyormuş kendine, diye bir söylenti çıktı. Zeus, kendisi çıkarmıştı bu söylentiyi. Hera'nın kulağına da gitti bu. Ve Zeus, meşe ağacından bir kadın heykeli yaptırdı, düğün elbiseleri giydirdi heykele ve bir arabaya koydu taklit kadını. Düğün şarkıları söyleye söyleye, koca bir düğün alayı Kithairon Dağı yamaçlarından geçiyordu ki, duyduğu kıskançlıkla Hera, yerinden fırlayıp hayali rakibesinin üzerine saldırdı. Fakat sahici bir kuma ile değil de, ağaçtan bir mankenle karşılaşınca, bütün öfkesini unuttu, başladı gülmeye ve Zeus'la barışarak, arabaya kendisi bindi. Ve Hera, o günün anısına kurdu bu Daidala şenliğini.

İAKKHOS — Eleusis Mysteria'larının coşkun tanrısı. Zeus ile Demeter'in oğlu, Kore'nin nişanlısı. Adı, şenliklere katılanların sevinç bağrışmalarından (iakhe) geliyor. İakkhos, Dionysos (Bakkhos) ile bir tutulur.

İSTHMİA — Bu şenlikler için bkz. soru 15, Poseidon maddesi.

LECTISTERNIUM — Roma kültünde bayram günlerinde tanrıların ağırlanması. Yunan geleneklerine göre şö-

len masasının yanına bir yatak (lectus) hazırlanır, üzeri yastıklar, minderler (pulvinar) ile döşenirdi. Sonra da bu yatağa şölene katılan insanlar gibi çelenklerle süslenmiş tanrı heykelleri oturtulurdu. İlk Lectisternium, 339'da yapıldı. Üç çift tanrı, 8 gün süreyle ağırlandı. Etrüsklerde bu âdet, İ.Ö. V. yüzyıla kadar çıkar.

LIBER ve LIBERA — En eski Latin dininde bir tanrı-tanrıça çifti. Liber, Dionysos'un Latince adıdır. İ.Ö. 493'te üç tanrı: Ceres, Liber, Libera için Roma'da Aventinus Tepesi'nde bir tapınak yapılınca Cumae'den Yunanlıların Demeter, Dionysos, Kore kültü alındı. Liberia bayramı, 17 Mart'ta kutlanırdı.

LUCINA — Romalıların doğum tanrıçası. Kadınlar tanrıçası *Iuno'nun bir görünüşü olarak, Iuno Lucina koruluğunda saygı-tapkı görür, bayramı 1 Mart'ta kutlanırdı (Matronalia). Şairler, onu Yunanlıların Artemis *Eileithyia'sı ile birleştirdiler, ona Diana Lucina adını taktılar.

MATER MATUTA — Eski Romalıların gün ışığı, doğum, kadın tanrıçası. Sonraları Yunanlıların Leukothea'sı (*İno) ile bir tutuldu, dolayısıyla deniz yolculukları tanrıçası da oldu. Evli, yaşlı kadınlar, 11 Haziran'da Mater Matuta'nın Matralia bayramını kutlarlardı. Tanrıçanın en ünlü tapınağı, Satricum kentinde idi.

MINERVA — Roma Capitolium'unda Iupiter ve Iuno ile birlikte Minerva'ya da taparlardı. Minerva, Yunanlıların *Athena'sı idi. Romalılar onu, öteki iki tanrı ile birlikte bir üçleme olarak Etrüsklerden almışlardı. Aventinus Tepesi'nde bir Minerva tapınağı vardı. Öğretmenler, hekimler, sanat ve zanaat erbabı, mesleklerinde Minerva'nın koruyuculuğundan güç alırlar, Minerva bayramı Quinquatrus, 19-23 Mart arasında onlar tarafından kutlanırdı.

NEMEA — Bu şenlikler için bkz. soru 65, Hypsipyle maddesi.

NEPTUNUS — Eski Roma'da sular, denizler tanrısı; Yu-

nanlılardaki Poseidon. Neptunalia bayramı, 23 Haziran'da kameriyelerde neşe içinde kutlanırdı.

NUMA POMPILIUS — Roma'nın, Romulus'tan sonraki, ikinci kralı. En eski dinsel törenleri onun kurduğu söylenir. Cures'li bir Sabin olan Numa'yı Roma halkı kendilerine hükümdar seçmişti. Roma yazarları, Numa'yı barışsever, filozof bir kral olarak gösterir, Pythagoras'ın talebesi olduğunu söylerler. Numa tasarımına bir yarı tanrılık karışmıştır (*Egeria).

PALES — Eski Roma tanrılarından olan Pales, 21 Nisan'da Parilia bayramında kutlanırdı. Bu bayramda çobanlar ve sürüler arınırlar, şenlikler yemek, içmek, eğlenmekle sona ererdi. Bu sırada, yanmakta olan bir saman yığını üzerinden atlamak âdet olmuştu. Parilia'lar, Roma'nın kuruluşunu kutlama yerine de geçerlerdi.

PANATHENAİ'LER — Atina'da tanrıça Athena için yapılan şenlikler. Bu bayram dört yılda bir Ağustos başında gençliğin spor, müzik yarışmaları ve başka oyunlarla kutlanır; *Erekhteion tapınağındaki tanrıçaya soylular sınıfından kızların dokuyup işledikleri bir Peplos ile başka armağanlar sunulurdu.

PANİONİA — Bu şenlikler için bkz. soru 15, Poseidon maddesi.

PROSERPINA — İ.Ö. 249'da Sibylla, Romalılara, Dis Pater ile Proserpina için bir Saecular bayramı yapılmasını emretti. Yunanlıların Pluton'u (Hades) ile *Persephone'si olan bu tanrı ile tanrıçayı, Roma dini daha önce bilmiyordu. Kültleri, yalnız Saecular törenleriyle sınırlı kaldı.

ROBIGO — Romalıların buğdaypası tanrısı. Buğdaypasını önlemek, tanrı ile uzlaşmak için kutlanan Robigalia bayramı, 25 Mart'a rastlardı.

SATURNUS — Eski Roma tanrısı, Romalıların *Kronos'u. Çok eski Saturnus sunaklarından biri, Capitolium eteğinde idi, İ.Ö. 97'de buraya bir tapınak yapıldı. Devlet

hazinesi, bu tapınağın mahzeninde korunurdu. Tapınakta Saturnus'a Kronos'un resminden tapılırdı. Efsane, Saturnus'u İtalya'nın en eski kralı yapmış, Kronos devri gibi Saturnus devri de bir altın çağ olmuştu. Saturnus bayramları, Saturnalia'lar, yılın en popüler bayramlarıydılar. Bayramı 17 Aralık'ta kutlanırdı, ama o günden sonra daha bir hafta, neşeli bir karnaval havası devam ederdi. Saturnalia'da efendi-köle ikiliği kalkardı. Köleler delidolu bir özgürlüğe sahip olurlar, efendileriyle aynı sofrada yiyip içerler, hatta çok kere kölelere efendiler hizmet ederlerdi. Türlü armağanlar dağıtılır, zenginler çok yüklü bahşişler verirlerdi. Şölen sofrasına bir Saturnalia kralı seçilir, eğlenenler bu krala tabi olurlardı.

SEMO SANCUS — Eski Roma'da yemin tanrısı, *Iupiter'in görünüş biçimlerinden biri. Roma'daki esas tapınağı Quirinale Tepesi'nde idi, tapınağın damında bir delik vardı, yemin tanrısına ancak açık yerde yalvarılırdı. Tapınakta tekerlek biçiminde levhalar bulunur, bunlar sağlam bağlılığı temsil ederlerdi.

SILVANUS — Romalıların orman ve kır yaşamı tanrısı. Kentlerde kültü yoktu. Çiftliklerde, yazlıklarda kutlanır, törenlerine kadınlar katılamazlardı.

TERMINUS — Romalıların sınır taşı tanrısı. Terminalia bayramları, 23 Şubat'ta, sınır komşuları tarafından eğlencelerle kutlanırdı.

THALYSİA — Hasat kaldırma bayramı. Homeros'un anlattığı tek bayram budur (*İlyada* IX, 534). Theokritos, bu bayram üzerine çok hoş bir eidyllion (idil) yazmıştı. / Theokritos'un bu şiirini Suat Sinanoğlu Türkçeye çevirmiştir: *Tercüme Dergisi* 20-21 (1943).

(Ayrıca bkz. soru 87.)

82. Orfizm nedir, Mysteria nedir?

ORFİK — Bir din hareketi olan Orfizm; şarkıcı, kahin, büyücü Orpheus'a bağlanır: Orpheus, Orfik dinin kurucusu sayılır. Trakya'da doğan bu hareket, oradan VI. yüzyılda Yunanistan'a ve aşağı İtalya'ya geçti. Orfizm, dioniziakmistik bir kurtuluş dinidir. Homeros'taki tanrıların dindiremedikleri bir ruh gereksinimini karşılar, giderir. Orfik dinin mitosu şöyledir: Başlangıçta Khronos (zaman) evreni yarattı. Evrenden tanrı Phanes doğdu. Hem erkek, hem dişi olan Phanes, Nyks'i (gece) doğurdu; onunla birleşerek Gaia (toprak), Uranos (gök) ve Kronos'u dünyaya getirdi. Kronos'un oğlu Zeus, Phanes'i yutarak dünya egemenliğini ele geçirdi. Zeus, kızı Persephone-Demeter ile birleşip Dionysos-Zagreus'u yarattı. Dionysos-Zagreus, Titan'lar tarafından parçalandı, yutuldu. Bunun üzerine Zeus, yıldırımlarının alevleriyle Titan'ları mahvetti. Ama Titan'ların külünden insan soyu meydana geldi. İnsan soyunda Titan'ların kötü, yutulmuş Dionysos çocuğun tanrısal-iyi huyları birleşti. Athena, parçalanan çocuğun yüreğini kurtarmıştı, Zeus bu yüreği yedi, sonra da Dionysos-Lyseus'u (kurtarıcı) yarattı. — İnsandaki tanrısal ruh, bedende (soma) bir mezarda (sema) gibi hapistir, öte dünyaya kavuşmaya çabalar. Dioniziak taraf, titanik unsurlardan temizlenmek ister. Bunun için de ruh, günahından temizlenmek üzere, birçok vücutlarda dolaşır. Arınma, dürüst bir yaşayış, canlıların verdikleri besinlerden (et, yumurta) elçekiş sayesinde olacaktır. İyileri mutlu bir öte dünya bekler, kötüler ise ölüler yargıcının karşısına çıkacaklar, Tartaros bataklığına götürüleceklerdir. — Orfistlerin öğretileri, filozof Pythagoras'ın (İ.Ö. VI. yüzyıl) felsefesine derin bir etki yaptı.

PHANES — Orfizm dininde ilk tanrı.

MYSTERİA'LAR — İman edenlere günahlardan arınma, öte dünyada mutluluk içinde yaşama sağlayan gizli

kültler (dinler). Mensupları, törenleri gizli tutmayı kutsal bir ödev sayarlardı. Klasik çağın en önemli Mysteria'ları şunlardır: 1) Eleusis'teki Demeter Mysteria'ları (Demeter, orada Kore ve İakkhos-Dionysos ile birlikte tapım görürdü). 2) Samothrake'deki Kabir'lerin Mysteria'ları. 3) Belli yerleri olmayan Orfik dinin Mysteria'ları. Hellenizm devrinde Yunanistan'a Doğu'dan bir hayli Mysteria daha geldi (*Kybele, *İsis, Mithra).

Efsane, Demeter Mysteria'larını, Poseidon'un oğullarından Eumolpos'un kurduğunu söyler. Eleusis rahipleri olan Attika'lı kibar sınıfa Eumolpid'ler denmesi bundandır.

KYBELE — Phrygia tanrıçası. Ulu ana (Yun. Megale Meter, Lat. Magna Mater) olarak dağlık yerlerde tapkı görür, Giritli tanrıça Rheia ile bir tutulurdu. Kybele, toprak bereketi tanrıçasıydı. Kültü, Küçük-Asya'dan bütün dünyaya yayıldı. Kybele, aslanlar ve rahipleri olan Korybant'lar ile dolaşır; coşkun rakslar, ziller, borular, flütler, teflerle kutlanırdı. Attis kültü de Kybele'ye bağlanır. Kybele'nin adlarından biri de Berekynthia'dır.

DAKTYL'LER — Phrygia'da ve Girit'te, halk inanışındaki cinlerin, cücelerin yerini tutan Daktyl'ler İda Dağı'nda otururlar, madenleri ustaca işleyip öteberi yapmasını bilirler, Kybele'ye yoldaşlık ederlerdi.

KORYBANT'LAR — Phrygia'lı tanrıça Kybele'nin rahipleri. Ayinlerini çalgılar, rakslar, bağrışmalarla kutlarlardı.

SYRIA DEA — Siryani tanrıçası Atargatis. Kybele ve İsis kültlerine benzeyen kültü, İ.Ö. I. yüzyılda Roma'ya geldi. Hadım edilmiş rahipleri, vecd içinde raks ederek, kendilerini yaralayarak, etraflarına seyre düşkün bir kalabalık toplarlardı.

KABİR'LER — Çok eski Phrygia tanrıları. Kabir'lerin kültü, Samothrake adasındaki, Hellenizm devrinde çok ünlü Mysteria'larda gelişmişti. Thebai'de de bir Kabir'ler tapınağı vardı.

83. Epos ve mitosların Akhilleus, Herakles gibi ünlü kahramanlarını tanıdık. Başka yiğit savaşçılar yok mu?

Daha önce sözkonusu edilmemiş birkaçını da burada anımsatalım:

AİAS — Salamis ve Aigina kralı Telamon'un oğlu. Kardeşi Teukros ile Troya Savaşı'na katıldı. Homeros, Akhilleus'tan sonra onu, Troya önündeki Yunan yiğitlerinin en güçlüsü, en cesuru, yaman cenkçi diye betimler. Patroklos'un ölüsünü Troyalılardan o geri almıştı. Akhilleus'un silahlarının, Aias ile Odysseus'tan hangisinin olacağı çekişmesinde, Troyalı kadınlar, kurnaz Odysseus'un, vatanlarına daha çok zarar verdiği hükmüne vardılar. Silahlar Odysseus'a verildi. Bu haksızlığa fena halde alınan Aias, bütün Yunan başbuğlarını öldürmeye kalkıştı. Fakat Athena, onu delirtti: Aias, hayvan sürülerini düşmanları sandı, hayvanları kılıçtan geçirdi. Aklı başına gelince, bu ayıbından sonra yaşamak ona çok ağır geldi. Oğlancığı Eurysakes'in anası olan, cariye ve gözdesi Tekmessa'nın yalvarışları da onu fikrinden caydıramadı. Aias, kılıcının üzerine kapanarak kendini öldürdü. Odysseus ile Yeraltı Ülkesi'nde bile barışmadı, orada da onun baş düşmanı oldu. Aias'ın ölümü, Sophokles'in *Aias* tragedyasına konu olmuştur.

(Bu Aias'la, öyküsü 68. soruda anlatılan Lokris'li küçük Aias'ı birbirine karıştırmamak gerekir.)

TYDEUS — Kalydon kenti kralı Oineus'un oğlu, gözüpek bir dövüşçü. İşlediği bir cinayet yüzünden, yurdu Aitolia'dan kaçmış, Argos'a Polyneikes ile aynı zamanda gelmişti. İkisi bir yer meselesi yüzünden yabandomuzuyla aslan gibi dövüşmeye başladılar. Kahinler, kral Adrastos'a, kızlarını bir domuzla bir aslana vereceğini söyledikleri için kral, bu ikisini kendine damat edindi. Thebai'ye karşı yediler seferine Tydeus da katıldı; önce kente elçi gönderildi. 50 Thebai'linin kendisine pusu kurduklarını görünce bunlar-

dan 49'unu öldürdü; haberi Thebai'ye ulaştırması için birini serbest bıraktı. Tydeus, Thebai seferinde öldü (*Thebai'ye karşı yediler). Diomedes, onun oğludur.

DİOMEDES — Tydeus'un oğlu. Homeros'un *İlyada*'sında (özellikle V) Troya'yı kuşatan Yunanlıların en yiğitlerinden biri. Sonradan İtalya'da birçok Yunan kenti kurdu.

İDAS ile LYNKEUS — İki kardeş. İdas, Apollon'un da elde etmek istediği Marpessa'yı kaçırdı. İki âşık arasında çıkan kavgayı, Zeus yatıştırdı. Marpessa, tanrı Apollon'un kısa bir sevgiden sonra kendisini bırakıp gitmesinden korkarak, kocalığa İdas'ı seçti. İdas ile Lynkeus, Argonaut'lar seferine, Kalydon avına katıldılar. Dioskur'lar ile yaptıkları savaşta öldüler (*Leukippid'ler).

SARPEDON — Zeus'un oğlu. *İlyada* destanında Lykia'lıların komutanı olarak dövüşür. Yunanlılara karşı çarpışan yiğitlerin en büyüklerinden biridir. Zeus, Sarpedon'un Patroklos ile dövüşürken öleceği kaderini değiştiremedi. Ama ölüsünü, Hypnos ve Thanatos aracılığıyla, gömülmek üzere, yurduna, Lykia'ya getirtti (*İlyada* XVI, 419 v.d.).

STHENELOS — *Thebai'ye karşı yediler'den biri olan Kapaneus'un oğlu: *İlyada* destanında Diomedes'in dostu ve araba sürücüsü; Argos'lu önder.

MENELAOS — Atreus'un oğlu, Agamemnon'un kardeşi, Helena'nın kocası. Homeros'un *İlyada* destanı, Troya Savaşı'nda onun, Helena'yı kaçırmış Paris ile yaptığı teke tek dövüşü (*İlyada* III), sonra da Troyalıların elinden Patroklos'un ölüsünü kurtarışını özellikle anlatır. Menelaos, Troya dönüşünde uzun, dolambaçlı yollardan Mısır'a kadar gitti (*Helena). *Odysseia*'da yurdu Sparta'ya dönmüş, kızı Hermione'yi Neoptolemos ile evlendirmekte olan Menelaos'un Telemakhos tarafından ziyareti betimlenir. Euripides, düşman Sparta'lıların kralı Menelaos'u adi bir korkak olarak gösterir.

TURNUS — Rutul'ler kralı. Latium için yaptıkları savaşta Aeneas'ın cesur düşmanı (Vergilius, *Aeneis* VII-XII).

Yiğitlikleriyle tanınmış okçular da vardır mitologyada. Bunlardan üçü:

PANDAROS — Homeros'un *İlyada*'sında (IV, 105 v.d.) Lykia'lı okçu. Menelaos'a attığı okla, Yunanlılar ile Troyalılar arasındaki antlaşmayı bozmuş oldu.

TEUKROS — Telamon ile Troyalı savaş tutsağı Hesione'nin oğulları. Aias'ın kardeşi. Okçu olarak Aias'ın yanında çarpıştı (*İlyada* XIII, 170 v.d., XV, 437 v.d.). Troya dönüşünde ölen kardeşi Aias'a yapılan haksızlığın öcünü Yunanlılardan almadı diye, babası Telamon, onu kovdu. Teukros da Kıbrıs'a gitti, orada Salamis kentini kurdu.

EURYTOS — Ok atmada kendisini ve oğullarını geçecek olana güzel kızı İole'yi vereceğini söylemişti. Herakles ustalığını gösterdiyse de adamı sözünde durmadı, Herakles de öldürdü onu.

84. Mitosların şanlı, ünlü savaşçıları yanında fedakar, sessiz delikanlıları da vardır herhalde?

İki örnek:

PHILAENI — Kartacalılar ile Kyrene'liler, sürüp giden bir sınır anlaşmazlığını gidermeye karar verdiler: Her iki kentten elçiler, aynı anda yola çıkacaklar, karşı karşıya geldikleri yer sınır olacaktı (çok yaygın bir efsane motifi). Kartacalı iki kardeş Philaeni'ler, hızlı yürümüşlerdi; ama Kyrene'liler onların, zamanından önce yola çıktıklarını iddia ettiler. Sonunda şöyle bir anlaşmaya varıldı: Philaeni'lerin, ya da onlar istemedikleri takdirde Kyrene'lilerin diri diri gömülmeye razı olacakları yer, sınır olacaktı. Philaeni kardeşler, vatanları için kendilerini feda ettiler. Tunus yakınlarında küçük Syrte Körfezi'nin güneydoğu ucundaki, mezarlarının bulunduğu tepe (Arae Phillaenorum), o günden sonra

sınırı oluşturdu. — Bu efsaneyi, Roma tarihçisi Sallustius (İ.Ö. 86-34), *Iugurtha Savaşı* adlı yapıtında anlatır.

CURTIUS — İ.Ö. 362'de Roma Forum'unda büyük bir yer yarılması oldu. Bu yarığın Roma'nın en yüce serveti feda edildiği takdirde kapanacağı söyleniyordu. Genç Curtius, bu servetin silahlar ve yiğitlik olduğunu anlamıştı, bütün silahlarını kuşandı, atına binip yarıktan aşağı atladı, yarık kapandı. Yarığın yeri bir Mundus oldu (Lacus Curtius).

85. Erkeklerle birlikte ya da onlara karşı çarpışan savaşçı kadınlar da var mı, kimler?

AMAZONLAR — Kappadokia'da Thermodon (Terme Çayı) Irmağı kenarındaki başkent Themiskyra çevresinde (Kuzeydoğu Anadolu) yaşayan savaşçı kadınlar ulusu. "Memesizler" anlamına gelen sözcük, bu kadınların savaşta yayı daha iyi gerebilmek için sağ memelerini kesmeleri âdetine bağlanıyor. Herakles ile Theseus onlarla savaşmışlar, Amazonlar öç almak için Attika'ya sefer etmekten yine de yılmamışlardı. Troya Savaşı'nda Amazonlar, Troyalıların yardımına koştular; kraliçeleri Penthesileia, Akhilleus tarafından öldürüldü. Bir efsaneye göre Amazonların kraliçelerinden Thalestris, Büyük İskender'i ziyaret etmiş, İskender'den çocukları olsun istemiş.

PENTHESİLEİA — Amazonlar kraliçesi. Troya Savaşı çıkınca ordusunu alıp Yunanlılara karşı savaşa gidişi, *Aithiopis* destanında anlatılır. Penthesileia birçok yiğitleri hakladıktan sonra, teke tek dövüşte Akhilleus tarafından öldürüldü. Hellenizm devri şairleri, bu olaya şu motifi de eklediler: Akhilleus, can çekişen kraliçenin tolgasını çıkarınca güzelliğini görüp ona âşık olmuş, ama artık hayatını kurtaramamıştı.

86. Mitoslarda, Troya Savaşı gibi büyük savaşlar dışında, küçük ölçüde toplu seferleri anlatanlar da var mı, hangileri?

THEBAİ'YE KARŞI YEDİLER — Yedi kahramanın Thebai'ye karşı açtıkları savaş efsanesi, kayıp bir eposa konu olmuştu. Bugüne gelen yapıtlar arasında Aiskhylos'un *Thebai'ye Karşı Yediler*, Euripides'in *Phoinissai* tragedyaları ile Romalı şair Statius'un *Thebais* eposunda bu efsaneye rastlıyoruz. — Talihsiz ihtiyar Oidipus, oğulları Eteokles ile Polyneikes'e lanet etmiş, hükümdarlığı kılıçlarıyla bölüşeceklerini söylemişti. Krallığı Eteokles ele geçirdi. Kaçmak zorunda kalan Polyneikes, babasının yurduna karşı silahlanıp dönmek üzere yardım araştırmaya koyuldu. Argos kralı Adrastos, Polyneikes'e kızını verdi, Thebai'ye karşı bir ordu hazırlattı. Böyle bir seferin uğursuzlukla biteceğini bilen kahin Amphiaraos sefere katılmak istemeyince, Polyneikes, kahinin karısı Eriphyle'ye, Harmonia'nın gerdanlığı ile Peplos'unu vererek, kadını kandırdı. Eriphyle, kocasının saklandığı yeri söyledi, kahinin de ister istemez savaşa katılması gerekti. Adrastos'un başbuğluğu altında birleşen yedi yiğit (Aitolia'lı *Tydeus, Kapaneus, Eteoklos, Hippomedon, Atalante'nin oğlu Parthenopaios, Amphiaraos ve Polyneikes) yola çıktılar. Yolda Nemea şenliklerini kurdular (*Hypsipyle). Thebai'ye yaptıkları hücumda kahramanların yedisi de öldü; yalnız komutanları olan Adrastos, karayağız atı Arion tarafından kurtarıldı. Gözüpek Tydeus, ölürken bile, öldürdüğü düşmanın beynini emiyordu. Dev yapılı Kapaneus'u, ip merdivenden surlara tırmandığı sırada, Zeus'un bir yıldırımı yere sermişti. Yer yarılmış, toprak atlarıyla, arabasıyla Amphiaraos'u yutuvermişti. Eteokles ile Polyneikes kardeşler, teke tek dövüşte birbirlerini öldürerek, babalarının lanetini gerçekleştirmişlerdi. — Aradan on yıl geçince, ölenlerin oğul-

ları Thebai'ye karşı yeni bir sefer açtılar, Thebai'yi bu defa ele geçirdiler. Bu ikinci savaş da *Epigonoi* adında bir başka eposa konu oldu.

EPİGON'LAR — Thebai'ye karşı yediler'in oğullarına Epigon'lar denir. Bunlar, babalarının yenilgiyle biten Thebai seferini on yıl sonra tekrarlayıp kenti ele geçirdiler.

ARGONAUT'LAR — Kolkhis'teki altın postu getirmek üzere, Argo gemisine binip yola çıkan elli kahramana Argonaut'lar denir. Pelias, yeğeni İason'un elinden İolkos Krallığı'nı almıştı. Kheiron'un terbiye ettiği İason büyüyüp de babasının mirası olan krallığı geri isteyince, Pelias onu bu tehlikeli serüvene, altın postu getirmeye yolladı. İason'a bu yolculukta, en önemlileri Herakles, Orpheus, Kastor, Polydeukes, Amphiaraos olan 50 yiğit yoldaşlık ediyordu. Gemi, Lemnos Adası'na uğradı. Adada kocalarını öldürüp bir kadın devleti kurmuş, erkeksiz kadınlar yaşıyordu (kraliçe *Hypsipyle). Argonaut'lar bu kadınlara tutuldukları için, az daha yollarından kalıyorlardı. Kios'ta Nympha'lar, Herakles'in sevdiği güzel çocuk *Hylas'ı kaçırdılar. Polydeukes, yumruk dövüşçüsü *Amykos'u yendi. Argonaut'lar, kral *Phineus'u *Harpya'lardan kurtardılar. Symplegad'ların arasından geçtiler: Bu iki kaya, aralarına canlı birşey girdi mi gürültüyle birleşir, Pontos Eukseinos (Karadeniz) yolunu kaparlardı. Tanrıça Athena'nın önderliğiyle yapılmış, ortasına Dodona tapınağındaki konuşan meşeden alınma, tehlikeli durumlarda gemicilere yol gösteren bir tahta konmuş, 50 kürekli Argo gemisinin çabukluğu sayesinde bu tehlikeyi atlattılar. Kayalar, o günden sonra artık birleşemez, yerlerinden kımıldamaz oldular. Kolkhis'te İason, kral Aietes tarafından, ateş püsküren boğaları çifte koşup tarla sürmek, tarlaya ekilen ejderha dişlerinden bitecek silahlı adamlarla çarpışmakla görevlendirildi. İason, Aietes'in kızı, büyücü *Medeia'nın gönlünü kazandı. Büyücü kızın yardımıyla, bekçisi olan yüz gözlü ejderhayı büyüle-

yip uyutarak altın postu ele geçirdi. Argonaut'lar, Medeia'yı da alıp kaçtılar. Aietes, gemilerle peşlerine düştü. Medeia, beraberindeki erkek kardeşi Apsyrtos'u öldürdü, ölüsünü parça parça edip denize attı. Aietes, oğlunun parçalarını toplamak yüzünden onlara yetişemedi. Argo gemisi, dünyanın sınırlarından geçerek geri döndü. İason ile Medeia'nın düğünleri, Phaiak'lar kralı Alkinoos'un sarayında yapıldı.

Rodoslu Apollonios (İ.Ö. 295-215) *Argonautika* destanının konusunu bu efsaneden aldı.

87. Eski Yunan ve Romalılarda bitkiler, bağlar bahçeler, toprağın yeşermesi, bahar üzerine ne gibi mitik inançlar vardır?

ANNA PERENNA — Etrüsklerin bahar tanrıçası, yaşlıların gençlerin simgesi. 15 Mart'ta Roma'da çardaklar, şarkılar ve eğlencelerle kutlanır ve tanrıça, içtiği kadeh sayısınca yıl bağışlardı içenin ömrüne. Sonradan efsanelerde Dido'nun kardeşi olan ve Kartaca'dan Aeneas'ın yanına, Latium'a kaçan Anna ile birleştirildi.

FLORA — Sabin'lerin yeşeren bitkiler âlemi tanrıçası. Flora bayramları (Floralia) Nisan sonlarına doğru başlar, Mayıs başında biter, büyük bir coşkunlukla kutlanırdı.

HORA'LAR — Hesiodos'a göre Zeus ile Themis'in üç kızı olan Eunomia, Dike, Eirene'ye Hora'lar denir. Homeros'un göğün kapıcıları diye nitelediği Hora'lar da bet-bereket saçan, bahar ve bitki tanrıçalarıdır.

DİKE — Kişileşmiş adaleti de temsil eder. Aiskhylos'un tragedyalarında Dike, bütün oluşların temel güçlerinden biri diye gösterilir.

POMONA — Roma tanrıçalarından; bahçelerin, meyve ağaçlarının koruyucusu. Elinde bir bahçıvan makası, yaban otlarını, arsız sürgünleri keser, ağaçları aşılar, kış soğukla-

rından korumak için onları sıcak kılıflara sarardı. Özellikle köylerde saygı-tapkı görürdü Pomona.

PRİAPOS — Kuzeydoğu Anadolu'dan, özellikle Lampsakos kentinden gelme, bolluk-bereket tanrısı. En eski Yunan dininde yoktu. Dionysos ile Aphrodite'nin oğlu ve bağların bahçelerin koruyucusu bilindi. Doğadaki bet-bereketin Daimon'u olarak görülür. Keçi ve koyun, asma ve üzüm yetiştirme, arıcılık, balıkçılık, onun koruması ve bakımı altında bulunuyordu. Zamanla şehvet tanrısı oldu. Priapos'a eşek kurban edilir, bahçe ve tarla ürünlerinin ilk turfandaları ona sunulurdu. Priapos'un bolluk-bereket simgesi, erkek üreme organı idi. Yunanlılar, tahtadan yaptıkları bu organı, bir korkuluk gibi, fidanlık ağaçlık yerlere koyarlardı.

FERONIA — Roma tanrıçası. "Çiçeksever" sıfatıyla, Proserpina ile bir tutuldu, bahar ve toprak tanrıçası diye değerlendirildi. Socrate Dağı'nda kutsal bir korusu vardı; Feronia kültü Roma'ya buradan yayıldı. Şenliklerinde ona çiçekler, turfanda yemişler sunulurdu. Bir yandan da azatlılar tanrıçasıydı Feronia. Özellikle köleler ve azatlılar ona taparlar ve köleler Ferracina'daki Feronia tapınağında azat edilirlerdi.

SEMELE — Trakya-Phrygia'lı toprak tanrıçası ve Dionysos'un annesi.

88. Çiftçiliğin, tarımın başlangıcını, uygarlığa doğru ilerleme aşamalarını anlatan mitoslardan en ünlüleri hangileridir?

TRİPTOLEMOS — Eleusis kahramanı Triptolemos'a ilk buğday başaklarını Demeter armağan etmişti. Çorak topraklara bereketli buğdayı Triptolemos ekti; hasadını o yaptı. Tanrıçanın söylemesi üzerine arabasına binerek dünyayı dolaştı, bütün insanlara çift sürmesini, ekin ekmesini Triptolemos öğretti. — Sophokles, tiyatrodaki ilk başarısını 30 yaşında iken, kayıp *Triptolemos* tragedyasıyla kazanmıştı.

PALAMEDES — Nauplios ile Klymene'nin oğlu. Homeros'ta sözü geçmez, daha sonraki efsanelerde bir kahraman olarak yer alır: Düşmanı Odysseus, zekasını kötülüklere de kullandığı halde, Palamedes, Troya Savaşı'nda aklını hep iyi işlerde kullandı. Odysseus, deli taklidi yaparak Troya Savaşı'na katılmak istememiş, Palamedes de onun sahtekarlığını meydana çıkarmıştı. Odysseus, öcünü şöyle aldı: Palamedes'in çadırına gizlice, sözde Priamos'un yazdığı uydurma bir mektupla altın koydu; sonra da Palamedes'i casusluk ve ihanetle suçlandırdı. Yunan ordu kurulu, Palamedes'in taşlanarak öldürülmesine karar verdi, Palamedes öldürüldü. — Palamedes büyük bir kaşif olarak bilinir; harfli yazıyı, sayıları, ölçü sistemini, zar ve dama oyununu, savaş taktiğini onun bulduğu söylenir.

Palamedes'in babası da mitoslara oğlunun öcünü alan bir ihtiyar olarak geçmiştir:

NAUPLİOS — Bir Argos efsanesi kahramanı. Amymone ile Poseidon'un oğlu, Palamedes'in babası. Yunanlıların Palamedes'i Troya önünde taşa tutup öldürmeleri üzerine, öç almayı düşündü. Yurtlarına dönen Yunanlılara, Kapheureus Dağı'nda yanlış yerde ateş yakarak, yanlış işaret verdiği için, birçok geminin kayalara bindirip batmasına neden oldu; pek çok Yunanlı öldü.

İKARİOS — Atinalı. Attika'ya onun adıyla İkaria da denirdi. Konukseverliğine bir karşılık olarak Dionysos, İkarios'a asmalar armağan etmişti. Tanrının bu armağanını dağıtmak üzere köyleri dolaşırken, sarhoş köylüler, İkarios'u öldürdüler. Sadık köpeği Maira'nın öne düşmesiyle, İkarios'un kızı Erigone, babasının ölüsünü buldu, acısından kendini astı. Günahlarının bedeli olmak üzere Atinalılar salıncak törenlerini (Aiora) kurdular. Bu törenlerde ağaçlara asılı heykelleri sallarlardı. (Penelope'nin babası İkarios ile bu İkarios başka başka kişilerdir.)

ZAMOLKSİS — Trakyalı bir tanrı ya da mucizeler gös-

teren bir adam. Yunan efsanesine göre Pythagoras'ın kölesi imiş. Azat edildikten sonra, efendisinden öğrendiği uygarlığı ve ruhun ölümsüzlüğü öğretisini Trakyalılara götürmüş. Sonra bir yeraltı mağarasına girip üç yıl ortalarda görünmemiş. Dördüncü yılda tekrar meydana çıkınca Trakyalılar onun tanrılığına inanmışlar.

89. Mitologyada uçmayı deneyen ilk adam kimdir ve nedir öyküsü?

DAİDALOS — Atina zanaatkarlığının pîri. *Talos'u öldürdüğü için Girit'e, kral *Minos'a kaçtı. Girit'te birçok güzel yapılar kurdu. Minotauros'un öldürülmesine yardım ettiğinden kral onu hapsetti. Daidalos, tüylerden, balmumundan kanatlar yaparak, oğlu İkaros ile birlikte uçtu, kaçtı. İkaros, güneşe çok yaklaştığı için balmumu eridi, kanatlar koptu, İkaros denize düştü. İkaros'un adı, denizin de adı oldu (Ovidius, *Metamorphos'lar* VIII, 183 v.d.).

90. Yunan mitoslarında *Tevrat*'taki Samson ve Dalila efsanesini andıran bir öykü var mı, hangisi?

SKYLLA — Megara kralı Nisos'un kızı. Skylla, babasının kentini kuşatan kral *Minos'a âşık oldu. Başındaki erguvan rengi saçı durdukça, kral Nisos ölümsüz olacaktı. Kandırılan kız, babası uyurken, babasının bu tılsımlı saçını kesti. Kral Nisos öldü, kent ele geçirildi. Ama kral Minos, babasına ihanet eden Skylla'yı ödüllendirmedi; tersine, kızı gemisinin dışına bağlayarak denizlerde sürüdü.

(Bir Skylla daha vardır mitologyada; deniz canavarıdır, bkz. soru 91.)

91. Mitoslarda öyküleri anlatılan devler, canavarlar, canavar kadınlar, ifrit ve haydutlar kimlerdir?

ALOAD'LAR — Aloeus'un, Otos ve Ephialtes adlarında, dev-güçlü iki oğluna verilen ad. Bunlar, savaş tanrısı Ares'i on üç ay tutsak aldılar. Ossa Dağı'nı Olympos Dağı'na, Pelion Dağı'nı da Ossa üzerine koyarak gökyüzüne saldırmak istedilerse de Apollon, ikisini de öldürdü.

ANTAİOS — Poseidon ile Gaia'nın (toprak) oğlu, Libyalı dev. Herakles ile boğuştu. Herakles yere vurdukça Antaios, annesi toprakla temastan yeni yeni güçler alıyordu. Bunun üzerine Herakles, onu havaya kaldırdı, ancak o biçimde, havada boğdu.

ARGOS — Her şeyi gören yüz gözlü dev. Hera, onu İo'nun başına bekçi koymuştu. Zeus'un emriyle Hermes, Argos'u öldürdü.

CACUS — Herakles, Geryoneus'un sığırlarını çalmış gelirken, yolda, sonradan Roma olan yerde konaklamıştı. Dev Cacus, sürünün bir kısmını aşırdı. Cacus, hayvanları kuyruklarından kavrayıp havaya kaldırıyordu, geride iz miz bırakmadığı için arayanları şaşırtıyordu. Kaçırılan sığırların böğürmeleri üzerine Herakles, hırsızın farkına vardı; burnundan ateşler püskürerek savunmasına karşın devi öldürdü. Roma'da Herakles kültünün kurulması, bu efsaneye dayanır. (Vergilius, *Aeneis* VIII, 185-272).

EMPUSA — Hekate'nin, insanları korkutmak için yarattığı bir canavar. Kılıktan kılığa girermiş; bir ayağı tunçtan, öbür ayağı eşek pisliğindenmiş.

GORGO'LAR — Phoryks'in kızları olan bu üç kadın canavardan yalnız Medusa adlısı ölümlü idi. Medusa, yılan saçlı idi, bakışlarının değdiği kimse taş olurdu. Medusa'nın başını Perseus kesti. Bu başı Athena, *Aigis'inin üzerine taktı. Çok kere, düşmanları korkutsun diye, kalkanların üzerine Medusa başı yaparlardı.

KHİMAİRA — Ağzından ateş püsküren canavar. Baş tarafı aslan, ortası keçi, arkası yılan biçimindeki bu canavarı *Bellerophontes öldürmüştü.

LAİSTRYGON'LAR — Efsaneleri *Odysseia*'da yazılı bir ulus. İnsan eti yiyen bu devlerin ülkesinde geceler o kadar kısa imiş ki, akşam evine dönen bir çoban, sabahleyin evinden çıkmakta olan çobanla karşılaşır, selamlaşırlarmış. Laistrygon'lar ülkesinin kayalık kıyılarında Odysseus'un gemileri parça parça olmuştu. Odysseus buradan kurtularak, *Kirke'nin oturduğu Aiaie Adası'na geldi.

PROKRUSTES — Damastes ya da Polypemon da denen bu yolkesici, yakaladığı yolcuları bir yatağa yatırır; yolcular yataktan kısa ise ayaklarını çekip uzatır, yataktan uzunsalar keser, kısaltırdı. Theseus, onu kendi yöntemiyle öldürdü.

SİNİS — İsthmos'ta (Korinthos Kıstağı) Pityokampes (çambüken) adıyla anılan bir yolkesici. Yakaladığı yolcuyu, yere eğdiği iki çamın arasına gerip bağlar, çamları bırakıverince zavallı yolcu, paramparça olurdu. Theseus, Sinis'i yendi; yolculara yaptığı işkenceyi kendisine uygulayarak, haydudu öldürdü.

SKİRON — Megara'lı yolkesici. Peloponnesos ile Atina arasında, deniz kenarında çok sarp bir kayadan geçen dar yolda, Skiron yolcuları durdurur, onlara ayaklarını yıkatırdı. Sonra da bir tekme vurarak yolcuları uçurumdan aşağı yuvarlar, dipte bir dev kaplumbağa cesetleri yerdi. Haydudu uçuruma Theseus fırlattı.

SKYLLA — Skylla ile Kharybdis, *Odysseia*'da iki deniz canavarıdır. Boğazların birinde Skylla pusudadır; altı tane uzun boynu vardır; her boyunda korkunç bir kafa, her kafada öldürücü dişlerle dolu bir ağız. Boğazdan bir gemi geçecek olsa Skylla, altı uzun boynunu uzatarak altı adam alır, adamları yer, yutar. Skylla'ya bir ok atımı uzakta, boğazın karşı yakasında ise Kharybdis durur, günde üç kere

denizin sularını hortum gibi emer, içer, korkunç gürültülerle içtiklerini dışarı püskürtür (*Odysseia* XII, 73 v.d.). Skylla ile Kharybdis bu yüzden, birinden kurtulunsa bile ötekinden kurtulması olanaksız çifte belanın anlatımında atasözü haline gelmişlerdir.

TALOS — Girit'te kral Minos'un hizmetinde tunç dev. Bir yabancı geldi mi, Talos ateşin içine atlar, kızıl kor haline gelir, sonra koşar, yabancıyı kucaklardı; zavallının ölümkalım savaşında yüzünü kırıştırarak acı ve azapla nasıl güldüğünü görmeye bayılırdı. Talos'un ayak bileğinde kapaklı tek damarı vardı. Medeia, Talos'a büyü yaptı, Talos ayağını bir taşa çarptı, damarın kapağı açıldı, Talos öldü.

TELKHİN'LER — Çok eskiden, özellikle Rodos'ta oturan ifritler. Bunlar usta demirciydiler, büyücülük yaparlardı, kıskanç, kötü yaratıklardı. Yeni Yunan tanrıları onları sürmüşler, yok etmişlerdi.

TYPHON (Typheus) — Çok güçlü bir ifrit. Fırtınanın, kırıp geçiren önlenemez doğa güçlerinin kişileşmiş simgesi olan Typhon, Gaia'nın en büyük oğlu, Kerberos ile başka canavarların babasıdır. Yüz başlı, yılan ayaklı idi. Titan'ların yenilmesinden sonra bütün doğanın korkunç ayaklanması biçiminde, Zeus'a karşı isyan etti. Çetin bir boğuşma sonunda Zeus, bu ifriti bir yıldırımla vurup Etna Dağı'nı göğsüne fırlattı. Bu yüzden Typhon, şimdi Sicilya ve Campania kayalıkları altında yatmaktadır; ama zaman zaman deprenir, deprenince de yer sarsılır, ateş püsküren solukları Etna Yanardağı'ndan dışarı saçılır. — Herodotos, Typhon'u Mısır tanrılarının rakibi Set ile bir tutmuştu.

92. Eski Yunan, Roma inancında gece, ay, güneş ve yıldızlarla ilgili astronomi kavram ve mitosları nelerdir?

NYKS — Gece. Hesiodos'ta Khaos'un kızı olarak gösterilen kozmik tanrıça.

HELİOS — (Lat. Sol) — Güneş-tanrı. Titan Hyperion ile Theia'nın oğlu, ay tanrıçası Selene'nin ve Eos'un kardeşi. Altın arabasına biner, okyanusu aşıp annesinin, karısının ve çocuklarının oldukları yere gider, burada Ambrosia yiyerek güç toplar, koşumlarını Nereid'lerin, Hora'ların çözdükleri atlarını ölümsüzler adasının otlarıyla beslerdi. Dünyanın batı ucundaki tanrı bahçelerinde Atlas'ın kızları olan Hesperid'ler, bir yandan altın elmaları beklerlerken bir yandan da Helios'un ne çoğalan, ne de azalan sığır sürülerine gözcülük ederlerdi. Helios her şeyi görür, yeminlerde tanık olarak gösterilirdi.

EOS (Lat. Aurora) — Sabah kızartısı, şafak; Hyperion'un kızı; *Memnon'un annesi. Eos, çok güzel bir genç olan Troya kralı Tithonos'u kaçırıp kendine koca yaptı, Tithonos için Zeus'tan ölümsüzlük diledi, dileği yerine geldi. Ama ölümsüzlükle birlikte sonsuz gençlik de dilemeyi unuttuğu için, Tithonos kocadı, küçüldü, zamanla sadece bir ses olarak kaldı, cırcırböceği oldu. — Gül parmaklı Eos, sabahları arabasına biner, Okeanos'tan hareketle gökyüzüne çıkar.

PHAETHON — Işık-saçan. Güneş tanrısı Helios'un oğlu Phaethon, babasından, güneş arabasını bir gün de kendisinin sürmesini istedi. Helios, oğlunu bu dilediğinden vazgeçirmeye uğraştıysa da Phaethon ısrar edince razı oldu. Azgın atlar, dizginlerin güçsüz bir elde olduğunu anlayınca gemi azıya alıp yoldan çıktılar. Güneş arabası toprağa o kadar yaklaştı ki yeryüzünde korkunç bir yangın başladı. Zeus, daha büyük felaketleri önlemek için bir yıldırım yollayıp Phaethon'u arabadan düşürdü, Phaethon öldü. — Ovidius, *Metamorphos'lar*'ında, Nonnos, *Dionysiaka*'da bu efsaneyi anlatırlar. Euripides'in *Phaethon* tragedyasının bir parçası günümüze gelmiştir.

SELENE (Lat. Luna) — Ay tanrıçası. Hyperion'la Theia'nın kızı; Helios'la Eos'un kardeşi; sonraları Artemis'le

özleştirildi. Selene, güzel delikanlı Endymion'u sevmişti. Latmos Dağı'ndaki bir mağarada sonsuz bir uykuya dalan Endymion'a, Selene sessiz saatlerde gizlice yaklaşır. Selene'nin Endymion'dan 50 kızı oldu; Olimpiyat oyunları arasındaki 50 ayın simgesidir bu kızlar. Selene resimlerde, vazolarda, başı sisler içinde, alnında yarımay, elinde bir meşale, yürüyen bir at ya da inek üstünde betimlenir. Gök cisimlerine birer tanrı olarak tapmak, Yunanistan'a çok sonra Doğu'dan geldiği için, Selene'nin de eski bir kültü yoktur. Ama Hellenizm devrinde Artemis (Diana) ve Hekate ile bir tutuldu. Selene, en çok, büyücü kadınların büyü sözlerinde büyük bir rol oynardı. Yunanlıların sonradan aldıkları bir ay tanrıçası da Bendis'tir ki, Perikles (İ.Ö. 429) zamanında kültü Atina'ya yayılmıştı.

PHOSPHOROS (Lat. Lucifer) — Sabah yıldızı. Aphrodite, güzelliğine vurulup kaçırdığı delikanlı Phosphoros'u sabah yıldızı yaptı.

HESPEROS (Lat. Vesper) — Akşam yıldızı. Aphrodite'nin yanından eksik olmaz, tanrıçanın buyruğuna uyarak insanların düğün alayları yanı sıra yürür.

ORİON — Boiotia'lı dev avcı. Khios'ta Oinopion'un karısı (ya da kızı) olan Merope'yi sevdiği için Oinopion, onu gözlerini kör ederek cezalandırdı. Orion Lemnos'a gelince, Hephaistos, uşağı Kedalion'u Orion'un yanına verdi. Kedalion, Orion'u yederek Helios'a götürdü. Helios, Orion'un gözlerini açtı. — Orion'un ölümü: Homeros'un anlattığına göre Orion, Eos'u sevdi, kaçırdı. Bunu iyi karşılamayan Zeus, Artemis'e Orion'u okuyla öldürmesini emretti. Başka efsanelere göre Artemis'in Orion'u vurmasına neden; Orion'un Artemis'e ya da Artemis'in yanındaki kızlardan birine sataşmak isteyişi, ya da haddini bilmez avcının, bütün hayvanları öldüreceğini söyleyip övünerek Artemis'i kızdırması olmuştu. Avcı Orion, gökte takımyıldız oldu. Efsaneye ek olarak, Orion'un bir akrep sokmasıyla öldüğü

söylentisi; akrep burcunun Orion yıldızı batınca parlaması olayından doğmuştur.

· PLEİAD'LAR — Ülker yıldızı, "Yedi kandilli Süreyya". Atlas'ın yedi kızı (Alkyone, Merope, Kelaino, Elektra, Sterope, Taygete, *Maia). Orion bu yedi kızın peşine düşmüştü. Zeus, onları bir güvercin sürüsü yaptı, Orion ile birlikte, takımyıldızlar halinde gökyüzüne yerleştirdi.

Pleiad'lardan Maia, Kyllene Dağı'nda Zeus'la yatmış ve Zeus'a tanrı Hermes'i doğurmuştu.

HYAD'LAR — Atlas'ın öbür iki kızı. Dionysos'a dadılık, sütanalık etmişlerdi. Zeus da buna ödül olarak, onları gökyüzünde birer yıldız yaptı, boğa burcunun yanına koydu. Gökte görünmeleri fırtına ve yağmura işarettir.

İRİS — Tanrıça ebemkuşağı İris, ayağına çabuk, kanatlı bir habercidir. Gökle yeri birbirine bağlar, dünyanın bir ucundan ötekine fırtına gibi yetişir, deniz diplerine bile iner. Onu bu işle Zeus ve Hera görevlendirdi. Tanrılar elçisi Hermes'in asası, İris'te de görülür.

KALLİSTO — Büyükayı takımyıldızıyla ilgili mitos için bkz. soru 69. Denizcilere önemli astronomik bir görüntü için bkz. soru 57, Dioskur'lar maddesi.

93. Mitologyada rüzgarların adları nelerdir, rüzgarlarla ilgili mitoslar hangileridir?

Titan Koios ile Eurybie'nin oğlu Astraios'un Eos'tan dört oğlu oldu; bunların adları Zephyros (batı rüzgarı), Euros (doğu, güneydoğu rüzgarı), Boreas (kuzey rüzgarı, poyraz) ve Notos'tur (güney rüzgarı, lodos). Notos'a Latinler Auster derler, Bunlardan:

BOREAS — Trakya'da otururdu. Atina kralı Erekhteus'un kızı Oreithyia'yı Trakya'ya kaçırdı. Atinalılar, İ.Ö. 492'de İran donanmasına verdiği zarardan sonra Boreas'ı daha da yücelttiler.

Boreas'ın oğulları Kalais ile Zetes de rüzgar tanrılarıdır. Argonaut'lar seferine katıldılar (*Phineus).

Mitoslarda rüzgarlar kralı bir de Aiolos vardır ki, şöyledir öyküsü:

AİOLOS — 6 oğlu, 6 kızı ile, rüzgarlar kralı olarak, efsane adası Aiolia'da oturuyordu. En tehlikeli rüzgarları bir tuluma kapatarak Odysseus'a armağan etmişti. Ama meraklarını yenemeyen yol arkadaşları, tam yurtlarına yaklaşırlarken, tulumu açtılar. Boşanan rüzgarlar, Odysseus'u tekrar Aiolia Adası'na sürüklediler. Bu ikinci gelişinde Aiolos, Odysseus'u tersledi, adasından kovdu.

94. Eski Yunan ve Romalılar, kentleri, evleri koruyan tanrıların varlığına da inanırlar mıydı?

PALLADİON — Bir kentin koruyucu tanrısının heykeli. Kentlerin kaderi bu heykellerin korunmasına bağlıydı. Girit Mykenai devrinde bile Palladion'lara inanılıyordu. Troya efsanesi, Odysseus'un Diomedes ile birlikte gizlice Troya'ya girip Palladion'u çaldıklarını yazar.

IANUS — Roma tanrısı. Evlerin kapılarını bekleyen tanrı. Başlangıç ve bitiş tanrısı (*Hestia). Ianus bayramı (Agonium), 9 Ocak'ta kutlanırdı. En küçük Roma parası olan 1 As'lık altın sikkeler üzerinde Ianus resmi bulunur, burada Ianus'un tek başlı, biri sağa, biri sola bakan iki çehreli bir profili görünürdü. Roma Forum'unda kral Numa tarafından yapıldığı söylenen bir Ianus kapısı vardı. Bu kapı yalnız barış zamanlarında kapalı durabilirdi. Ianus kapısı, imparator Augustus'tan önce yalnız bir kere (İ.Ö. 237), Augustus devrinde ise üç defa kapalı kalmıştı.

LAR — Romalıların ev tanrısı; bütün ev halkı onun koruyuculuğu altındaydı. Lar'ın resimleri hücre gibi bir dolaba konur, bayram günlerinde çelenkler, ufak tefek sunularla saygı-tapkı görürdü. 23 Aralık'ta kutlanan Larentalia'lar

ile (*Acca Larentia), tarihi kesin olmayan Compitalia'lar, tanrı Lar'ın belli başlı bayramları idi.

PENAT'LAR — Romalıların ev tanrıları; evlerde Lar ile birlikte saygı ve tapkı görürlerdi. Lar, evin mekan bakımından tanrısıydı, Penat'lar ise evin atalardan kalan tanrılarıydılar. Bu yüzdendir ki köleler yalnız Lar'a dua ederler, yad ellere giden evin oğlu ise hem Lar, hem de Penat'lar ile vedalaşırdı. Aeneas, tahrip edilen Troya'dan kaçarken Penat'ları da almış, Lavinium'a onları da getirmişti. Penat tanrıları kültü, Roma'da Vesta tapınağında devam etti.

LEMUR'LAR — Romalılarda kötü ruhlar. 9, 11, 13 Mayıs'ta onlar için Lemuria bayramı kutlanırdı. Bayramın son günü, geceyarısı, aile reisi kapıdan dışarı kara baklalar atar, ruhlardan evi terketmelerini isterdi.

Yunanlılar için bkz. soru 16, Apollon maddesi.

95. Hayvanlar tarafından emzirilerek büyüyen mitos kahramanları var mı?

Tanrı Zeus bir keçinin sütüyle (bkz. soru 73), Romulus ile Remus bir dişi kurt tarafından emzirilerek (bkz. soru 57) büyümüşlerdi. Bir ayının emzirdiği Atalante'nin öyküsü de şudur:

ATALANTE — Arkadia'lı avcı kız. İasos ile Klymene'nin kızı. Doğunca bir dağ başına bırakıldı, onu bir dişi ayı emzirdi. Büyüdüğü zaman Kalydon avına katıldı (*Meleagros). Gönüllüleri onunla koşu yarışı yapmak zorundaydılar, kazanamayanları öldürüyordu. Melanion, bir hileye başvurup yarışı kazandı: Koşarken yere üç tane altın elma düşürmüş, Atalante bu elmaları alacağım diye zaman kaybettiği, arayı açtığı için Melanion'a yetişememişti. Atalante'nin oğlu Parthenopaios, katıldığı *Thebai'ye karşı yediler seferinde öldü.

96. Yunan ve Roma mitologyaları konusunda, Tanzimat'tan günümüze kadar, edebiyatımızda derleme, çeviri başlıca kitaplar nelerdir?

Tanzimat döneminde iki kitap, biri Nabizâde Nâzım'ın (bas. 1893), öteki de Şemsettin Sami'nin (bas. 1895) *Esâtîr* adlı yapıtlarıdır. Meşrutiyet döneminde Mustafa Nuri *Târih-i Esâtîr* ve Mehmet Tevfik *Esâtîr-i Yunâniyân* adlı kitapları çıkardılar; ikisinin de basılış yılı 1913. 762 sayfalık hacmiyle sonuncu kitap, bu alanda, Cumhuriyet'ten önce yayımlanmış mitologya kitaplarının en ayrıntılısıdır.

Cumhuriyet döneminde çıkmış mitologya kitaplarının başlıcaları şunlar:

Nurullah Ataç: *Mitoloji* (1933), Eckart Peterich: *Küçük Yunan Mitologyası* (çev. Suat Yakup Baydur, 1946), Behçet Necatigil: *Küçük Mitologya Sözlüğü* (1957), Cemal Tollu: *Mitoloji* (1957), Emel Dilman: *Mitologyada Ünlü Kişiler* (1961), Nurullah Barıman: *Yunan Mitolojisi* (1961), Edith Hamilton: *Mitologya* (çev. Ülkü Tamer, 1964, 1968), Cahit Beğenç: *Anadolu Mitolojisi* (1967).

İsmail Habip Sevük de *Avrupa Edebiyatı ve Biz* kitabında (1940), Yunan ve Latin edebiyatları bölümünde ilk mitologya yazarları yanı sıra Yunan ve Latin tanrılarından bir kısmını tanıtmış, bazı mitosları özetlemişti.

97. Birçok mitosların özetinde Latin şairi Ovidius'un *Metamorphos'lar* adlı yapıtı kaynak diye gösterildi; bu kitap dilimize çevrildi mi?

Salih Zeki Aktay, Ovidius'un, mitologyanın en eski yazılı kaynaklarından olan ve manzum *Metamorphos'lar*'ını düzyazı diliyle ve *Değişişler* adıyla çevirmiş, yayımlamıştı (1935). Şu var ki 284 sayfalık bu çeviri, yapıtın tamamı değildir; ortalara kadar gelir, kesilir.

98. Yunan ve Latin mitologyaları bizim şair ve yazarlarımızdan hangilerini ne derecede ilgilendirdi; kimler bu mitoslardan yararlandılar?

Tevfik Fikret'in *Promete* şiirini bilirsiniz. Servetifünun topluluğunda olmamakla birlikte gene o dönem yazarlarından Mehmet Celâl'in iki öyküsünün adları *Veniis* ve *Aurora*'dır. Yahya Kemal, Paris'teyken Fransız Parnas şairlerini okumuş, sevmiş, onların etkisinde *Biblos Kadınları*, *Sicilya Kızları* gibi, esinini mitologyadan alan şiirlerle başlamıştı şairliğine. 1912'de kısa bir süre, Yunan ve Latin kaynaklarına da yönelmek gayretleri, edebiyatımıza böyle bazı örnekler daha ekledi (Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin bu konudaki görüşleri ve ilgili tartışmalar için bkz. Hasan-Âli Yücel, *Edebiyat Tarihimizden I*, 1957, s. 251-299).

Cumhuriyet döneminde Salih Zeki Aktay, Eski Yunan mitologya ve dünyasını yansıtan pek çok şiir yazdı. *Persefon* (1930), *Asya Şarkıları* (1933), *Pınar* (1936) kitaplarındaki şiirleri mitoslara anıştırmalarla doludur. Bu yüzden Hellenistik şair dendi Salih Zeki'ye. Gene örneğin Hasan İzzettin Dinamo'nun ilk kitabı *Deniz Feneri* (1937), şairin mitologyadan çok geniş ölçüde yararlandığını gösterir.

1940 yılından başlayarak Yunan-Latin klasiklerinin Milli Eğitim Bakanlığı'nca sistemli, yöntemli bir biçimde çevirtilip yayımlanmaya başlaması, bu mitologyaların etki alanlarını daha da genişletti. 1940 sonrası edebiyatımızda, özellikle Yunan mitologyasına yaslanmalar, o mitosları hareket noktası olarak kullanmalar çoğaldı:

Orhan Hançerlioğlu'nun *Oyun* (1953) romanının kahramanı Halim bir küçük memur, gerçeklerden bunaldıkça hayal iklimlerine yelken açarak, Argos kralı olur, mitologya dünyasında yaşamaya başlar. Güngör Dilmen Kalyoncu'nun bir oyunu mitologyadır: *Midas'ın Kulakları* (1959).

Selâhattin Batu'nun *İphigenia Tauris'te* (1942), *Güzel Helena* (1954), Munis Faik Ozansoy'un *Medea* (1963), Kemal Demirel'in *Antigone* (1966) adlı yapıtları birer tragedyadır; yani Yunan mitoslarından almışlardır konularını.

Şairlerimizden Edip Cansever'in bir kitabı *Nerde Antigone* (1961), Melih Cevdet Anday'ın bir kitabı *Kolları Bağlı Odysseus* (1963) adını taşıyor.

Latin Ozanlarından Çeviriler (1963) ve *Yunan Antologyası*'nda (1964) Eski Latin ve Yunan şairlerinden çevirdiği şiirleri derlemiş olan Oktay Rifat'ın ayrıca mitolojik şiirleri de vardır. Zeki Ömer Defne, Mustafa Seyit Sutüven, Behçet Necatigil vb. adları da eklersek, mitologyadan yararlanmış şairlerimizin listesi daha da kabaracaktır.

99. Yunan klasiklerinden çeviriler yapmış olan Azra Erhat ile öykü ve romanlarının konularını daha çok Ege kıyılarından, Akdeniz'den alan Halikarnas Balıkçısı'nın mitologya ile ilgili telif yapıtları yok mu?

Var. Mitologya bilginizin kökleşmesi için özellikle okunması gerekli yapıtları var. Bayan Azra Erhat'ın iki kitabı (*Mavi Anadolu*, 1960; *Mavi Yolculuk*, 1962) gezi türünde yapıtlardır. Bu kitapları okurken yazarla birlikte bir yandan Batı Anadolu kıyılarını gezer, Eski Yunan yapıt ve mitoslarını "yerinde" görüp tanır, bir yandan da mitologyanın birçok figür ve kişilerinin açıklanmasını, öyküsünü yetkili bir kalemden dinlersiniz. Erhat, 1972 yılında bir de mükemmel bir *Mitoloji Sözlüğü* yayımlamıştır.

Uzun yıllar yaşadığı, çok sevdiği Bodrum'u Hellenler çağındaki adıyla anarak, edebiyattaki adını Halikarnas Balıkçısı yapmış olan Cevat Şakir'in *Anadolu Efsaneleri* (1954, 1957) ve *Anadolu Tanrıları* (1955, 1962) adlı yapıtları da mitologya ile tarihi, dünle bugüne el ele yürüten canlı yapıtlardır. Halikarnas Balıkçısı'nın geniş mitologya kültürünü

Mavi Sürgün (1961) kitabında derlediği anılarında da zevkle izleyebilirsiniz.

Bizim, bu iki yazarımızın bu yapıtlarını bundan önceki sorunun yanıtında sözkonusu etmeyişimizin nedeni; öncekilerin mitologyayı bir araç olarak bir işte kullanmaları yanında, Erhat'la Balıkçı'nın mitologyayı çevre bilgilerle bir bütün halinde benimseyişleri, onunla dolu oluşlarıdır.

100. Hiç değilse şiirlerden bazı örnekler üzerinde uygulama yapsak?

Bu son soru; kitabı kapamak zorundayız. İsterdik, fakat şair ve yazar adları verdik; elinizde bu maymuncuk, artık kendiniz bulup açmaya çalışın o kapıları. İlk sorularınızdan biri Yunan-Latin mitologyası neden gerekli sorusuydu. Ben gene o soruya dönüyor, çemberi Konur Ertop'un "Sanatımızda bereketli bir kaynak: Mitologya" başlıklı incelemesinden (*Soyut* dergisi, 2/1965) aldığım cümlelerle kapatmak istiyorum:

"André Gide, Hellen masalını, hiçbir susuzluğun, içindeki sütü tüketmediği, Philemon'un testisine benzetiyor. Hellen uygarlığı nasıl Batı uygarlığının temeli olmuşsa, Hellen masalı, mitologyası da Batı sanatını öyle etkilemiştir. Müzik, tiyatro, şiir, hatta roman yaratışları, Batı'da durmadan mitologya ile beslenir. Sanatçılar Homeros'la, Sophokles'le, Euripides'le hesaplaşırlar. Onların ikliminden aldıkları öğeleri kendi dünyalarının anlatım aracı olarak kullanırlar.

Batı insanının öğreniminde mitologyanın belli başlı bir yeri vardı. Bundan dolayıdır ki, sinema sanatı bile zaman zaman mitosları kullanıyor. Batılı sanatçı Hellen dünyasında gözlenmiş psikolojik gerçekleri, insanın kaderle ya da kendi benliğiyle savaşı üzerindeki çözümleri defalarca ele alıyor, çağının damgasını vurarak her kuşakta yeniden yorumluyor...

Son yıllarda çeviri çalışmaları yanında antik tragedya yazarlarının yapıtları da sahnemizde büyük ilgi gördüler. Bundan başka Anouilh, Sartre gibi çağdaş yazarların mitologyaya uyguladıkları yorumlar da sanat çevrelerimizde yankılar bıraktı...

Son zamanlarda şiirimizde gördüğümüz kullanılışlarıyla Hellen mitologyası, bizim sanatçılarımıza da kişisel yaratışlar için belli başlı bir olanak olmaktadır. Bir kültürün çıkış noktasından işaretler getiren, özlemleri, korkuları, çatışmaları, ruhsal gerilimleri maya olarak taşıyan mitoslar, meydan verdikleri yorumlar ölçüsünde klişelikten, katılıktan, tekrardan uzaklaşırlar. Sanatçılarımızın ortaya koydukları yeni örnekler, bu türden bir işleme ve zenginleştirme ustalığı taşıyor..."

KİTAPTA ADI GEÇEN YAZAR VE ŞAİRLER

Ahmet Vefik Paşa
Aiskhylos
A. Kadir
Akşit, Oktay
Aktay, Salih Zeki
Anday, Melih Cevdet
Aristophanes
Ataç, Nurullah
Barıman, Nurullah
Batu, Selâhattin
Baydur, Suat Yakup
Beğenç, Cahit
Beyatlı, Yahya Kemal
Cansever, Edip
Challaye, Felicien
Corneille
Çapan, Cevat
Defne, Zeki Ömer
Demirel, Kemal
Dilman, Emel
Dinamo, Hasan İzzettin
Erhat, Azra
Ertop, Konur
Euripides
Eyuboğlu, İsmet Zeki
Fénelon
Halikarnas Balıkçısı
Hamilton, Edith
Hançerlioğlu, Orhan
Hesiodos
Homeros
Horatius
İshan, Ziya
Kallimakhos
Kalyoncu, Güngör Dilmen
Lucretius
Köprülü, Fuad
Mansel, Arif Müfit
Mehmet Celâl
Mehmet Tevfik
Mustafa Nuri
Nabizâde Nâzım
Necatigil, Behçet
Ovidius
Ozansoy, Munis Faik
Peterich, Eckart
Pindaros
Plautus
Racine
Rifat, Oktay
Sappho
Seneca
Sepetçioğlu, M. Necati
Sevük, İsmail Habip
Sophokles
Sutüven, Mustafa Seyit
Şemsettin Sami
Tamer, Ülkü
Tevfik Fikret
Theokritos
Tiryakioğlu, Samih
Tollu, Cemal
Uraz, Murat
Vergilius
Yusuf Kâmil Paşa
Yücel, Hasan-Âli

DİZİN

Abaris
Abas 72
Acca Larentia 61, 158
Achilles 11, *55*
Admetos 97
Adonis 35, 40, 41, 92
Adrasteia 67
Adrastos 93, 141,145
Aedon 118
Aeneas 47, *58*, 108, 143, 147, 158
Aeneis 21, 41, *58*, 61, 75, 85, 108, 143, 151
Aesculapius *65*
Aetna 80
Agamedes 82
Agamemnon 19, *53*, *54*, *56*, *57*, 73, 74, 85, 87, 88, 97, 101, 102, 104, 107, 109, 110, 111, 122, 142
Agaue 103, 133
Aglaie 133
Aglauros 113
Agyieus 27
Aia
Aiakos 60, 70, 105, 126
Aias 11, *56*, 85, 116, 117, 122, 141, 143
Aietes 85, 114, 146, 147
Aitne 80
Aigae 108
Aigeus 96, 107, 108, *115*
Aigina 60, 70, 105, 141
Aigis 39, 122, 151
Aigisthos 88, 97, 102, 104, 107, 109
Aineias 11, 41, *53*, *58*, 61, 80, 100, 109
Aiolos 69, 96, 157
Aithra 96, 107
Aitolia 72, 73, 103, 141, 145
Akarnan 72, 124
Akarnania 70, 72
Akhaioi
Akha'lar *69*
Akhates 100
Akheloos 32, 50, 72, 124
Akheron *59*
Akhilleus 11,25, 28, 48, 49, 50, *53*, *54*, *55*, *56*, *57*, 71, *75*, 76, 87, 88, 89, 92, 101, 105, 108, 111, 116, 122, 123, 125, 126, 128, 141, 144
Akantios
Akrisios 39, 72, 96, 115
Akropolis 65, 73, 80, 81, 82, 83, 114, 121, 130
Aktaion 118
Albunea 77
Aleksandros 114
Alekto 62
Alkathoos 92
Alkestis 32, 92, 97
Alkinoos 71, 93, 94, 111, 131, 147
Alkmaion 72, 84, 124
Alkmene 31, 33, 42
Alkyone 120, 156
Aload'lar 81, 151
Alpheios 73, *75*, 77, 78
Althaia 103, 104
Altis *75*
Amaltheia 24, 50, 122, *125*
Amazonlar 31, *56*, 78, 103, 108, 144
Ambarvalia 133
Ambrosia 48, 64, 154
Amor 41
Amphiaraos 93, 110, 123, *145* 146
Amphion 80, 89, *95*, *115*
Amphitrite 25, 107
Amphitryon 31, 42
Amykos *25*, 146
Ancilia 46, 123
Androgeos 38
Andromakhe *57*, 102, 109,

112, 113
Andromeda 39, 40
Ankhises 35, 41, 58
Anna Perenna 147
Antaios 31, 151
Anteros 41
Antigone 86, 89, 90, 99, 100, 105, 161
Antikyra 72
Antiope 95, 103, 109
Anubis 68
Aphrodite 28, 35, 36, 38, 40, 41, 44, 47, 58, 62, 71, 76, 80, 92, 103, 104, 105, 109, 123, 125, 128, 131, 133, 148, 155
Apollon 9, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 36, 44, 47, 50, 53, 56, 63, 64, 65, 69, 70, 74, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 92, 94, 97, 110, 114, 115, 118, 119, 124, 130, 131, 133, 140, 151, 158
Apsyrtos 147
Arakhne 118
Areopagos 62, 73, 80, 104
Ares 24, 26, 27, 35, 38, 40, 41, 44, 46, 74, 80, 103, 122, 131, 151
Arethusa 77
Argeiphontes 29
Argonaut'lar 25, 32, 71, 73, 76, 78, 79, 84, 95, 109, 114, 115, 120, 126, 131, 142, 146, 147, 157
Argos 24, 39, 62, 63, 69, 72, 74, 84, 87, 92, 93, 100, 101, 106, 110, 115, 116, 119, 123, 141, 143, 145, 149, 151, 160
Ariadne 30, 38, 71, 92, 107, 108
Aristaios 27
Arkadia 28, 29, 59, 60, 73, 74, 75, 77, 80, 110, 120, 158
Arkas 75, 120
Arkhemoros 110
Artemis 24, 26, 33, 35, 36, 44, 64, 70, 73, 87, 94, 103, 104, 110, 111, 114, 115, 118, 120, 136, 154, 155
Ascanius 58, 59
Asia 77
Asklepios 26, 65, 66, 114
Asterie 119
Astyanaks 102, 103, 112
Atalante 72, 104, 145, 158
Ate 66
Athamas 76, 113
Athena 24, 25, 28, 33, 35, 37, 38, 39, 44, 52, 62, 68, 72, 82, 83, 100, 103, 104, 113, 114, 116, 118, 120, 122, 130, 136, 137, 139, 141, 146, 151
Athenai (Atina) 25, 28, 29, 30, 37, 38, 45, 51, 65, 70, 73, 74, 80, 81, 82, 83, 84, 90, 96, 98, 104, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 118, 121, 128, 130, 137, 149, 150, 152, 155, 156
Atlantis
Atlas 32, 43, 50, 154, 156
Atreus 74, 87, 106, 107, 142
Atropos 67
Attika 19, 20, 37, 38, 45, 67, 70, 73, 74-, 80, 83, 89, 90, 95, 97, 102, 107, 109, 111, 113, 118, 129, 131, 140, 144, 149
Attis 41, 119, 140
Auge 122
Augias 31, 78
Aulis 85, 87, 88, 110, 111
Aurora 154, 160
Aventinus 34, 35, 81, 90, 135, 136
Avernus 60, 61
Bakkha'lar 30, 103, 123, 133
Bakkhos 30, 135
Bassareus 31
Baukis 112
Bebryk'ler 25
Bellerophontes 71, 115, 117,

152
Bellona 46, 47
Belos 69
Bendis 155
Berekynthia 140
Biton 100
Boiotia 20, 25, 63, 70, 73, 76, 80, 103, 118, 120, 135, 155
Bona Dea 134
Boreas 115, 126, 156, 157
Bosporos (Boğaziçi) 43, 119
Brankhid'ler 83
Brauron 73
Briseis 54, 56, 88
Britomartis 37
Bromios 31
Buseiris
Byblis
Byrsa 108
Cacus 31, 151
Camenae 79, 132
Camilla 108
Carmenta 134
Catanitus 48
Centimani 51
Ceres 45, 133, 134, 135, 136
Clio 132
Concordia 46
Consus 135
Cumae 86, 136
Cupido 41
Curtius 61, 144
Daidala 135
Daidalos 38, 39, 121, 150
Daimon 41, 66, 67, 148
Daktyl'ler 140
Damokles 124
Danae 39, 43, 72
Danaid'ler 62, 69
Danao'lar 62, 69
Daphne 27, 119
Daphnis 79
Dardanos 41, 53, 73
Deianeira 32, 50, 73
Delos 26, 36, 70, 111, 119
Delphoi 30, 50, 58, 63, 78, 81, 82, 83, 89, 90, 100, 103, 124
Demeter 23, 26, 43, 44, 45, 73, 84, 105, 117, 134, 135, 136, 139, 140, 148
Demodokos 131
Demophon 96, 98
Deukalion 69, 87
Dia 129
Diana 36, 79, 136, 155
Dido 58, 80, 108, 109, 147
Didyma 83
Dike 147
Dikte
Diktynna 36, 37
Diomedes 31, 54, 55, 58, 92, 125, 142, 157
Dione 35
Dionysos 9, 24, 30, 31, 43, 44, 61, 71, 74, 86, 91, 92, 108, 115, 120, 123, 127, 130, 133, 135, 136, 139, 140, 148, 149, 158
Dioskur'lar 37, 43, 96, 142, 156
Dirke 95
Dodona 83, 147
Dolonie 55
Doris 49
Dryad'lar 78
Ege 19, 20, 71, 78, 108, 161
Egeria 79, 137
Eileithyia 66, 136
Eirene 147
Ekho 78, 120
Elektra 88, 101, 102, 104, 109, 156
Eleusis 45, 135, 140, 148
Elis 31, 73, 75, 78, 91, 105, 106
Elysion 60
Empusa 151
Endymion 155
Enyalios 27
Enyo 11, 27, 47

Eos 49, 50, 54, 55, 114, 154, 155, 156
Epeios 58
Ephialtes 151
Epigon'lar 123, 146
Epimenides 83
Epimetheus 86
Erato 132
Erebos 59
Erekhteion 25, 83, 137
Erigone 100, 149
Erinys'ler 61, 62, 104, 110, 118, 124
Eriphyle 93, 123, 145
Eris 37, 38, 80, 104
Eros 23, 28, 36, 40, 41, 42, 68, 122
Eryks 47, 80
Erymanthos 31, 80
Erysikhton
Eteokles 90, 99, 145
Eteoklos 145
Euadne 90
Euandros 75
Euboia 73
Eumaios
Eumenid'ler 62
Eumolpid'ler 73, 140
Eunomia 147
Euphrosyne 133
Europe 33, 38, 43, 77, 103
Euros 156
Eurybie 156
Eurydike 131
Eurystheus 31
Eurytos 143
Euterpe 132
Faunus 65, 77, 133, 134
Feronia 148
Flora 147
Fortuna 68
Gaia23, 48, 51, 139, 151, 153
Galateia 49, 51
Ganymedes 48, 53, 80, 89, 102
Genius 34, 66, 67
Geryoneus 31, 151
Gigant'lar 52, 64, 80
Glaukos 54, 117, 125
Gorgo'lar 39, 151
Gratia'lar 132
Hades 23, 24, 25, 26, 44, 45, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 108, 137
Haimon 100
Harmonia 40, 44, 103, 123, 145
Harpya'lar 115, 118, 126, 146
Hebe 32, 48
Hecuba 113
Hekabe 97, 102, 104, 110, 111, 113
Hekate 36, 84, 151, 155
Hekatonkheir'ler 23, 48, 51
Hektor 53, 54, 56, 89, 102, 103, 112, 113, 125
Helena 37, 38, 43, 53, 71, 87, 95, 96, 104, 108, 109, 129, 142, 161
Helenos 85
Helikon 20, 77, 132
Helios 28, 40, 49, 50, 69, 72, 78, 79, 85, 106, 154, 155
Helle 76,113
Hellen 23, 57, 69, 161, 162, 163
Hellespontos 52, 76, 113
Hephaistos 26, 27, 28, 35, 40, 44, 48, 51, 56, 71, 86, 122, 155
Hera 23, 24, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 42, 43, 44, 48, 63, 70, 75,98, 100, 104, 116, 119, 120, 135, 151, 156
Herakles 31, 32, 33, 38, 42, 48, 50, 51, 52, 53, 60, 61, 72, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 89, 91, 96, 97, 101, 122, 125, 128, 129, 130, 141, 143, 144, 146, 151
Hercules 31, 32, 133

Hermaphroditos 128
Herme'ler 28, 29
Hermes 26, 28, 29, 39, 43, 44, 47, 64, 68, 85, 95, 112, 119, 128, 130, 151, 156
Hermione 58, 104, 108, 112, 113, 142
Hero 76, 77
Herse 113
Hesione 89, 143
Hesperid'ler 32, 50, 154
Hesperos 155
Hestia 23, 34, 44, 157
Hilaira 96
Hippodameia 92, 105, 106, 129
Hippolyte 108
Hippolytos 76, 103, 108
Hippomedon 145
Hippukrene 77, 80, 125
Hora'lar 50, 132, 147, 154
Hyad'lar 50, 156
Hyakinthos 119
Hybris 67
Hygieia 66
Hylas 32, 79, 146
Hymenaios
Hyperbore'liler
Hyperion 49, 50, 154
Hypermestra 62
Hypnos 67, 142
Hypsipyle 71, 74, 92, 109, 110, 136, 145, 146
İakkhos 135, 140
Ianus 157
İapetos 48, 50
İarbas 108
İasion 45
İason 109, 114, 115, 128, 146, 147
İda 41, 78, 80, 102, 104, 140
İdas 95, 96, 142
İdomeneus 54
İkarios 98, 100, 149
İkaros 150
İksion 43, 63, 128, 129
Ilia
İlias 52, 53, 55
İlion 52
İlione 110
İlyada 20, 26, 27, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 66, 69, 87, 88, 89, 92, 93, 101, 102, 104, 105, 115, 123, 124, 125, 138, 142, 143
İno 112, 136
İo 33, 43, 62, 119, 125
İobates 117
İokaste 89, 90
İolaos 101
İole 32, 143
İolkos 105, 114, 146
İon 69
İphigeneia 85, 88, 92, 104, 110, 111
İphikles 42, 96, 101
İris 156
İsis 140
İsmene 90
İsthmia 25
İstros 77
İthaka 70, 72, 93, 94, 97, 100
İtys 118
Iulus 58
Iuno 24, 33, 34, 47, 67, 136
Iupiter 24, 25, 34, 46, 47, 136, 138
Kabir'ler 71, 140
Kadmeia 103
Kadmos 103, 113
Kaineus 129
Kalais 126, 157
Kalkhas 83, 85, 87
Kalliope 131, 132
Kallisto 33, 73, 80, 120
Kalydon 72, 73, 84, 103, 104, 141, 142, 158
Kalypso 71, 79, 93
Kapaneus 98, 142, 145
Kassandra 84, 85, 89, 116

Kassiopeia 39
Kastalia 82
Kastor 43, 95, 96, 146
Kekrops 83, 113
Kentaur'lar 63, 76, 105, 128, 129
Kephalos 114
Kepheus 39
Kerberos 32, 60, 125, 153
Keyks 120
Khaos 23, 59, 153
Kharit'ler 41, 132
Kharon 60
Kharybdis 152, 153
Khimaira 117
Khios 155
Kheiron 55, 65, 105, 114, 128, 146
Khryseis 88
Kinyras 40
Kirke 69, 84, 85, 152
Kithairon 70, 90, 92, 95, 135
Kithara 27, 130, 131, 132
Kleio 132
Kleobis 100, 127
Kleopatra 115
Klotho 67
Klytaimestra 37, 43, 87, 88, 97, 102, 104, 107, 109
Kodros 90
Kois 48
Kokytos 59
Kolkhis 76, 121, 146
Kolonos 80, 81, 89, 90, 99
Kore 45, 135, 136, 140
Koronis 63, 65, 114, 125
Korybant'lar 140
Kreon 99, 100, 114
Krios 48
Kronos 23, 24, 26, 32, 34, 35, 49, 80, 137, 138, 139
Ksanthos 125
Ksuthos 69
Kureta'lar 24, 80
Kybele 41, 75, 80, 119, 140
Kydippe 100, 111, 112
Kyklop'lar 23, 48, 51, 65
Kyknos 25, 122
Kyme 20, 86
Kypris 36, 71
Kyrene 21, 27, 74, 143
Kythera 35, 36, 71
Labyrinthos 38, 107
Laios 86, 89, 90
Laistrygon'lar 152
Lakhesis 67
Lamia 120
Lampetie 72, 79
Lampsakos 74, 148
Laodameia 98
Laokoon 85
Laomedon 32, 53, 89
Lapith'ler 63, 76, 128, 129
Lar 34, 157, 158
Latinus 58
Latona 70
Lavinia 58
Leandros 76, 77
Learkhos 113
Lectisternium 135, 136
Leda 37, 43, 95, 97
Lemnos 27, 71, 92, 101, 109, 110, 146, 155
Lemur'lar 158
Lesbos 21, 71, 131
Lethe 59, 60
Leto 26, 33, 36, 64, 70, 115, 119
Leukas 70, 72
Leuke 71
Leukippid'ler 95, 96, 142
Leukothea 113, 136
Liber, Libera 30, 135, 136
Libitina 46
Linos 130
Lotophag'lar 94
Lucifer 155
Lucina 34, 136
Luna 154
Lyaios 31

Lydia 32, 74, 75, 78, 118, 122
Lykia 54, 117, 142, 143
Lykomedes 55, 92
Lykos 89, 95
Lykurgos 30, 91, 92
Lynkeus 62, 95, 96, 142
Lyra 28, 29, 95, 129, 131
Magna Mater 140
Maia 29, 43, 156
Mainad'lar 133
Maionia 74
Maira 100, 149
Makhaon 66
Man'lar 61
Mantik 86
Marathon 65, 74, 107
Marpessa 142
Mater Matuta 136
Mars 27, 35, 46, 47, 48, 94, 123, 133, 134
Marsyas 130
Medeia 84, 107, 114, 115, 146, 147, 153
Medusa 39, 40, 151
Megaira 62
Megara 32, 38, 92, 150, 152
Melampus 83, 86, 115, 116
Melanippe 96
Meleagros 73, 103, 104, 158
Melpomene 132
Memnon 53, 54, 55, 56, 154
Menelaos 37, 58, 87, 104, 105, 109, 121, 142, 143
Mentor 100
Meriones 54
Mercurius 28, 47
Metamorphos'lar 50, 91, 92, 104, 112, 114, 115, 119, 120, 121, 150, 154, 159
Midas 74, 75, 78, 91, 127, 160
Minerva 24, 34, 47, 136
Minos 19, 38, 39, 54, 60, 107, 150, 153
Minotauros 38, 107, 150
Miny'ler
Mnemosyne 43, 50
Moira'lar 67, 97, 103
Morpheus 67
Mundus 61, 133, 144
Musaios 76
Musa'lar 20, 27, 41, 43, 75, 77, 78, 80, 81, 131, 132
Mykenai 11, 19, 31, 35, 40, 51, 73, 74, 85, 87, 110, 120, 157
Myrrha 40, 92
Myrmidon'lar 55, 56, 126
Myrtilos 106
Mysia 122, 123
Mysteria'lar 135, 140
Naiad'lar 78
Naksos 71, 108
Narcissus 120
Narkissos 78, 120
Nauplios 149
Nausikaa 71, 93
Nektar 31, 48, 64
Nekyia 94
Neleus 91, 96, 116
Nemea 31, 44, 74, 110, 136, 145
Nemesis 67
Neoptolemos 56, 57, 58, 89, 100 101, 111, 112, 142
Nephele 63, 113
Neptunus 25, 136
Nereid'ler 25, 27, 49, 154
Nereus 49, 50
Nessos 32
Nestor 91
Nike 67, 68, 82
Niobe 26, 64, 75, 81, 95, 115
Nisos 150
Notos 156
Numa Pompilius 137
Nyks 139, 153
Nympha'lar 30, 36, 65, 78, 79, 118, 120, 128, 132, 146
Nysa 30, 74, 75
Odysseus 11, 51, 55, 56, 57, 63, 69, 70, 71, 79, 85, 88, 92,

93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 126, 127, 131, 141, 149, 152, 157, 161
Odysseia 20, 35, 40, 51, 53, 61, 64, 70, 71, 85, 86, 93, 94, 97, 99, 111, 121, 124, 127, 131, 142, 152, 153
Ogygie 79, 93
Oidipus 81, 86, 89, 90, 99, 127, 145
Oileus 116
Oineus 73, 103, 141
Oinomaos 105, 106
Oinone 70, 104, 105
Oita 32
Okeanid'ler 49
Okeanos 35, 49, 50, 60, 77, 154
Oknos 63
Olympia 73, 75, 77
Olympos 23, 27, 31, 32, 33, 40, 41, 42, 44, 48, 51, 52, 65, 66, 75, 76, 78, 81, 132, 151
Omphale 32, 74
Opheltes 74, 110
Orcus 26
Oread'lar 78
Oreithyia 11, 156
Orestes 58, 97, 104, 109, 110
Orfik 131, 139, 140
Orfizm 61, 139
Orion 155, 156
Orkhomenos 113, 120
Orpheus 61, 67, 131, 139, 146
Ortygia 70, 77, 119
Ossa 75, 76, 78, 81, 151
Otos 151, 153
Paian 65, 130
Paksos 65, 71
Paktolos 74, 78, 91
Palamedes 69, 149
Palatinus 24, 47, 81, 94, 126, 133, 134, 135
Pales 137
Palladion 157
Pallantion
Pan 8, 28, 64, 65, 71, 82, 91, 121, 134
Panatheai'ler
Pandareos 117
Pandaros 143
Pandion 118
Pandora 28, 43, 51, 86, 87, 116
Pandrosos 113
Panionia 25
Panteon 81
Parilia 137
Paris 7, 37, 38, 53, 56, 80, 89, 101, 104, 105, 113, 142, 160
Parcae 67
Parka'lar 67
Parnassos 70, 81, 87
Parthenon 68, 82
Parthenopaios 145, 158
Pasiphae 38
Patroklos 54, 56, 101, 141, 142
Pegasos 39, 77, 117, 125
Peirene
Peirithoos 43, 61, 108, 128, 129
Peitho 36
Peleus 38, 49, 55, 57, 60, 105
Pelias Peops
Penat'lar 158
Peneios 31, 73, 76, 78
Penelope 93, 97, 98, 99, 149
Penthesileia 53, 56, 144
Pentheus 30, 133
Peplos 123, 124, 137, 145
Persephone 7, 26, 43, 44, 45, 84, 105, 129, 131, 137, 139
Perseus 39, 40, 43, 71, 72, 74, 151
Phaethusa 79
Phaethon 154
Phaiak'lar 71, 93, 111, 131, 147
Phaidra 38, 103, 108
Phanes 139

Philaeni 143
Philemon 112, 162
Philoktetes 32, 58, 101, 105
Philomela 118
Phineus 115, 126, 146, 157
Phlegra 52
Phlegyas 63, 114
Phoibe 50, 96, 119
Phoibos 26, 50
Phoiniks 56, 57, 103, 126
Pholos 128
Phoryks 50, 151
Phosphoros 155
Phriksos 76, 113, 121
Phrygia 11, 25, 75, 81, 91, 119, 130, 140, 148
Phthiotis
Phyllis 98
Picus 134
Pieria 75, 132
Pisa 72
Pleiad'lar 50, 156
Pleisthenes 106
Pluton 26, 45, 137
Plutos 45
Podaleirios
Pollux 95
Polybos 90
Polydektes 39
Polydeukes 25, 43, 95, 96, 146
Polydoros 103, 110, 113
Polyhymnia 132
Polyksene 57, 89, 108, 111, 113
Polyneikes 90, 99, 141, 145
Polyphemos 49, 51
Pomona 147, 148
Pontos Eukseinos 146
Poseidon 23, 24, 25, 26, 33, 34, 37, 44, 53, 76, 81, 82, 89, 96, 103, 106, 107, 113, 116, 117, 121, 127, 129, 135, 137, 140, 149, 151
Priamos 38, 53, 54, 56, 57, 85, 89, 97, 102, 104, 108, 110, 111, 113, 149
Priapos 148
Proitos 86, 96, 115, 116, 117
Prokne 118
Prokris 114
Prokrustes 107, 152
Prometheus 7, 8, 32, 50, 51, 77, 86, 87, 119, 120, 128
Proserpina 45, 137, 148
Protesilaos 98
Proteus 121
Psykhe 41. 68
Putto 42
Pygmalion 92, 108
Pylades 101, 104, 110
Pylos 91
Pyramus 112
Pyriphlegeton 59
Pyrrha 87
Pyrrhos 56, 57
Pytho 82
Quirinus 46, 47, 95
Remus 35, 59, 81, 94, 126, 133, 134, 158
Rhadamanthys 38, 39, 60
Rhea 35, 94
Rheia 23, 24, 32, 34, 35, 50, 80, 140
Rhesos 55, 92
Robigo 137
Romulus 35, 59, 61, 81, 94, 95, 126, 133, 134, 137, 158
Rumina 126
Sabazios
Salmakis 128
Salus 66
Samothrake 71, 140
Sarpedon 142
Saturnus 134, 137, 138
Satyr'ler 30, 127
Selene 36, 44, 49, 50, 154, 155
Semele 30, 44, 75, 103, 148
Semo Sancus 138
Seriphos 39
Sibylla 77, 86, 137

Silenos 127
Silvanus 138
Silvius 59
Sinis 107, 152
Sinon 58
Sipylos 64, 75, 92, 105, 115
Siren'ler 126, 127
Sisyphos 63, 117, 125
Skamandros 78
Skheria
Skiron 107, 152
Skylla 38, 78, 150, 152, 153
Sol 49, 154
Soter 24
Sphinks 90, 127
Stentor 124, 125
Sthenelos 142
Stheneboia 115, 117
Styks 59, 60, 61
Symphalos 31, 75, 126
Symplegad'lar 146
Syria Dea 140
Syrinks 121
Tainaron
Talos 121, 150, 153
Tantalos 64, 75, 92, 105, 115, 117
Tartaros 23, 51, 60, 64, 139
Teiresias 83, 90
Teisiphone 62
Telamon 60, 89, 116, 122, 141, 143
Telegonos 84
Telemakhos 93, 99, 100, 142
Telephos 122, 123
Telkhin'ler
Tellus 23
Tempe 75, 76, 78
Tereus 118
Terminus 138
Terpsikhore 132
Tethys 50, 77
Teukros 141, 143
Thalia 132, 133
Thalysia
Thamyris
Thanatos 61, 67, 142
Thebai 21, 30, 32, 40, 42, 71,, 84, 86, 89, 90, 93, 95, 98, 99, 103, 110, 115, 123, 127, 140, 141, 142, 145, 146, 158
Thebai'ye karşı yediler 84, 89, 90, 93, 98, 99, 103, 110, 123, 141, 142, 145, 146, 158
Theia 49, 50, 154
Themis 50, 147
Theoklymenos 86
Theophane 121, 125
Thermodon 78, 144
Thersites
Theseus 30, 37, 38, 74, 76, 95, 96, 98, 103, 107, 108, 129, 144, 152
Thessalia 44, 55, 63, 70, 75, 76, 78, 97, 105, 128
Thetis 27, 33, 38, 49, 50, 55, 56, 105
Thisbe 112
Thoas 92, 109
Thyad'lar 133
Thyestes 88, 102, 106, 107
Thyrsos 123, 133
Titan'lar 23, 48, 49, 50, 51, 60, 61, 139, 153
Tiryns 51, 72, 115, 117
Tithonos 154
Tityos 64
Trinakria 49, 79
Triptolemos 45, 148
Triton 25, 127
Troilos 108
Troizen 107
Trophonios 82
Tros 53, 89, 102, 125
Troya11, 19, 25, 32, 37, 38, 41, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 69, 71, 73, 78, 80, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116,

121, 122, 125, 126, 131, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 154, 157, 158
Turnus 58, 143
Tydeus 73, 141, 142, 145
Tykhe 68
Tyndareos 43, 97
Typhon 80, 153
Tyro 96, 116
Ulysses
Urania 35, 132
Uranos 23, 35, 48, 51, 52, 139
Valetudo 66
Veiovis 47
Venus 35, 46, 47, 48, 58
Vesper 155
Vesta 34, 35, 158
Victoria 67
Vulcanus 27, 48
Yeraltı Ülkesi 24, 26, 28, 32, 38, 45, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 72, 84, 86, 94, 95, 98, 116, 125, 126, 129, 131, 141
Zagreus 61, 139
Zamolksis
Zephyros 156
Zetes 126, 157
Zethos 89, 95
Zeus 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 86, 87, 89, 95, 102, 103, 112, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 132, 135, 139, 142, 145, 147, 151, 153, 154, 155, 156, 158

KAYNAKÇA

Kaynakça'da görece yeni yayımlanmış kitaplar ve *100 Soruda Mitologya*'da adı geçen kimi yapıtların son basımları yer almaktadır.

- *Yaratılış ve Türeyiş*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İrfan Yayımcılık, 1998
- *İlyada*, Homeros, çevirenler: A. Erhat-A. Kadir, Can Yayınları, 1996, 4. Basım
- *Tüm Şiirleri*, Sappho, çeviren: Cevat Çapan, İyi Şeyler Yayıncılık, 1998
- *Sığırtmaç Türküleri*, Vergilius, çeviren: İsmet Zeki Eyuboğlu, Payel Yayıncılık, 1994
- *Mavi Anadolu*, Azra Erhat, İnkılap Kitabevi, 1997, 3. Basım
- *Mavi Yolculuk*, Azra Erhat, İnkılap Kitabevi, 1997, 3. Basım
- *Mitoloji Sözlüğü*, Azra Erhat, Remzi Kitabevi, 2001, 10. Basım
- *Anadolu Efsaneleri*, Halikarnas Balıkçısı, Bilgi Yayınevi, 1995, 8. Basım
- *Anadolu Tanrıları*, Halikarnas Balıkçısı, Bilgi Yayınevi, 1995, 7. Basım
- *Mavi Sürgün*, Halikarnas Balıkçısı, Bilgi Yayınevi, 1997, 10. Basım
- *Evren, Tanrılar, İnsanlar: Vernant Yunan Mitlerini Anlatıyor*, Jean Pierre Vernant, çeviren: Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, 2001
- *Mitologya*, Edith Hamilton, çeviren: Ülkü Tamer, Varlık Yayınları, 2000, 10. Basım
- *Odysseia*, Homeros, çevirenler: A. Erhat-A. Kadir, Can Yayınları, 1998, 10. Basım
- *Troya Masalları*, Azra Erhat, Cem Yayınevi, 1985, 2. Basım
- *Mitoloji ve Nartlar*, Yasemin Özdemir Özbay, Kafdağı Yayınları, 1990
- *İlkel Mitoloji (Tanrının Maskeleri 1)*, Joseph Campbell, çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, 1995, 2. Basım
- *Doğu Mitolojisi (Tanrının Maskeleri 2)*, Joseph Campbell, çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, 1998, 3. Basım

- *Batı Mitolojisi (Tanrının Maskeleri 3)*, Joseph Campbell, çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, 1992, 2. Basım
- *Yaratıcı Mitoloji (Tanrının Maskeleri 4)*, Joseph Campbell, çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, 1994
- *Mitoloji Sözlüğü* (Yunan ve Roma), Pierre Grimal, çeviren: Sevgi Tamgüç, Sosyal Yayınlar, 1997
- *Mitoloji ve İkonografi*, Bedrettin Cömert, Ayraç Yayınevi, 1999
- *Mitoloji*, Ernest Granger, çeviren: Nurullah Ataç, Cem Yayınevi, 1983, 2. Basım
- *Seçme Yazılar*, Samsatlı Lukianos, çeviren: Nurullah Ataç, K Kitaplığı, 2002
- *Anadolu Mitolojisi (Anadolu Üçlemesi 2)*, İsmet Zeki Eyuboğlu, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998
- *Antik Mitolojide Kim Kimdir*, Gerhard Fink, çeviren: Ümit Öztürk, Kabalcı Yayınları, 1997
- *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, Thomas H. Carpenter, çeviren: Bensen B. M. Ünlüoğlu, Homer Kitabevi, 2002
- *Çin ve Japon Mitolojisi*, Donald A. Mackenzie, çeviren: Koray Akten, İmge Kitabevi, 1996
- *Hindu Mitolojisi*, Wendy Doniger O'Flaherty, çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, 1996
- *Çingene Mitolojisi*, Hermann Berger, çeviren: Musa Yaşar Sağlam, Ayraç Yayınevi, 2000
- *Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü (Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda)*, Yves Bonnefoy, Dost Kitabevi, 2000
- *Dünya Mitolojisi - Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*, Donna Rosenborg, çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, 2000, 2. Basım
- *Grek ve Romen Mitolojisi*, Nüshet Haşim Sinanoğlu, Kaynak Yayınları, 1999, 2. Basım
- *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, Korhan Kaya, İmge Kitabevi, 1997
- *Hitit Mitolojisi*, Güngör Karauğuz, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001

- *Kafkas Halkları Mitolojisi*, Georges Dumezil, çeviren: Musa Yaşar Sağlam, Ayraç Yayınevi, 2000
- *Kızılderili Mitolojisi*, Carol K. Rachlin - Alice Marriott, çeviren: Ünsal Özünlü, İmge Kitabevi, 1995, 2. Basım
- *Klasik Yunan Mitolojisi*, Şefik Can, İnkılap Kitabevi, 1997, 4. Basım
- *Kürt Mitolojisi 1*, Cemşid Bender, Berfin Yayınları, 1999, 2. Basım
- *Kürt Mitolojisi 2 - Kral Nemrud ve İbrahim Peygamber*, Cemşid Bender, Berfin Yayınları, 2000
- *Ortadoğu Mitolojisi*, Samuel Henry Hooke, çeviren: Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 1995, 4. Basım
- *Sümer Mitolojisi*, Samuel Noah Kramer, çeviren: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, 1999
- *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Yaşar Çoruhlu, Kabalcı Yayınevi, 2002
- *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Colette Estin - Helene Laporte, çeviren: Musa Eran, TÜBİTAK Yayınları, 2002
- *Mitlerin Özellikleri*, Mircea Eliade, çeviren: Sema Rifat, Om Yayınevi, 2001
- *Psikiyatri ve Mitos*, Kriton Dinçmen, Eti Kitapları, 1997

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7
Bir iki açıklama 11
Soru 1: Mitos ve mitologya nedir? 13
Soru 2: Yunan ve Latin mitologyasını bilmek niçin gerekli? 14
Soru 3: İlk Türk mitoslarına hangi yapıtlarda rastlıyoruz? 14
Soru 4: Bu kitapta Türk mitologyasından sözedilecek mi? 15
Soru 5: Şaman dininin inançlarına, yani Altay Türklerine göre dünya nasıl yaratılmıştır? 16
Soru 6: İlk Türk destanları nelerdir? 17
Soru 7: Türk mitoslarını, eski destanlarımızın hiç değilse özetlerini toplu halde nerelerde bulabiliriz? 18
Soru 8: Yunan ve Latin mitologyası ilk defa kimlerin, hangi yapıtlarında yazıya geçti? 19
Soru 9: Homeros ve Hesiodos'un kimlikleri konusunda neler biliyoruz? 20
Soru 10: Yapıtlarında mitologyayı da işlemiş ilk Latin şairleri kimlerdir? 21
Soru 11: Ya tragedya, komedya şairleri? 22
Soru 12: Roma dininde etkileri olan Latin mitologyası nerede doğdu? Yunan mitologyası ile Latin mitologyası arasında benzerlik var mı? 22
Soru 13: Yunan mitologyasına göre dünya, evren nasıl yaratıldı? 23
Soru 14: Yunan ve Latin klasiklerinde ve başka Batı yapıtlarında, mitolojik adlardan en çok Zeus ve Iupiter adlarına rastlıyoruz; niçin? 24
Soru 15: Zeus'un öbür iki erkek kardeşi Poseidon ile Hades mitoslara ne biçimde geçtiler? Görünüşleri, kılıkları nasıldır? 24
Soru 16: Zeus'tan olma tanrılar kimlerdir, ve nedir öyküleri, nitelikleri? 26
Soru 17: Dionysos'u şarap tanrısı biliyoruz, Zeus'un oğulları arasında adı geçmedi; Zeus'un oğlu değil mi? 30
Soru 18: Peki, ya Herakles? O da Zeus'un oğluydu; Herakles de mi tanrı değil? 31
Soru 19: Zeus'un kızkardeşi Hera, mitoslarda nasıl bir kadın olarak geçer? 32
Soru 20: Zeus'un öteki kızkardeşi Hestia, mitoslarda yüceltilir mi; nasıl? 34
Soru 21: Zeus kızı tanrıçalar kimlerdir ve nedir öyküleri? 35
Soru 22: Zeus'un, ölümlülerden olmuş kızları içinde en ünlüsü hangisidir? 37

Soru 23: Zeus'un ölümlülerden olma oğulları Dionysos ile Herakles'ten yukarda sözedildi. Böyle, ölümlülerden, başka oğulları da var mı Zeus'un? 38
Soru 24: Aşk tanrıçası olduğuna göre Aphrodite, birçok aşklar yaşamıştır; nasıl aşklardı bunlar? 40
Soru 25: Zeus kızı Aphrodite'nin aşk tanrıçası olduğunu öğrendik. Bu tanrıça yanı sıra Yunanlılarda bir de aşk tanrısı var mıydı? 41
Soru 26: Zeus'un karısı Hera'nın çok kıskanç olduğunu öğrendik; çok mu çapkındı Zeus? 42
Soru 27: Yanıtlarda ara sıra "Olympos'lu tanrılar" sözü geçiyor; bundan tanrıların toplu halde Olympos'ta yaşadıkları anlaşılıyor. Belli bir yer midir ve neresidir Olympos? 44
Soru 28: Başlıca Roma tanrıları kimlerdir? Bu tanrılarla Yunan tanrıları arasında özleşmeler, kaynaşmalar ne zaman oldu? 46
Soru 29: Tanrıların yemekleri, içkileri nelerdir? 48
Soru 30: 13. sorunun yanıtında "ilk tanrıça Gaia ile Uranos'tan Olympos tanrıları dışında Titan'lar, Hekatonkheir'ler ve Kyklop'lar meydana geldi" denilmişti; bunların kimliklerini açıklar mısınız? 48
Soru 31: Yunan mitologyasında soyları ilk tanrılara bağlanan başka devler de var mı? 52
Soru 32: Homeros'un *İlyada*'sında anlatılan Troya Savaşı da mitolojik bir savaş mıdır? Troya, bir hayal-kent mi? 52
Soru 33: Homeros'taki biçimiyle Troya destanı *İlyada*'da nasıl özetlenir? 53
Soru 34: *İlyada* destanında olayların Akhilleus'un kahramanlıkları çevresinde toplandığı anlaşılıyor. Akhilleus'u daha etraflıca tanıtamaz mısınız? 55
Soru 35: Yunan savaşçılarından bazıları bir tahta at içine gizlenmişler de, Yunan ordusunun Troya önünden çekildiğini gören Troyalılar, atı kentten içeri almışlar. Atta saklı savaşçılar da, tetikte bekleyen yoldaşlarına kapıları açmışlar, ve Troya bu biçimde ele geçirilmiş, derler. Özette bu efsaneden sözedilmedi; niçin? 57
Soru 36: Eski Yunanlıların *İlyada* destanı gibi, Latinlerin de bir destanı var mı; varsa nedir konusu? 58
Soru 37: Mitologyada Yeraltı Ülkesi nasıl bir yer, neler var orada? 59
Soru 38: Yeraltı Ülkesi'ne kimler ve hangi suçlar yüzünden sürüldüler? Cezaları neler oldu? 61
Soru 39: Pan kimdir? 64
Soru 40: Sağlık, hekimlik konusunda Eski Yunan ve Roma inançları, ne gibi mitosların doğmasına yol açtı? 65

Soru 41: Eski Yunan ve Romalılarda, Olympos tanrıları soyundan gelmeyip de soyut kavramların kişileştirilmiş biçimleri olan tanrılar ya da tanrısal güçler de var mı? 66
Soru 42: Mitologyada Yunan ve Roma tanrıları dışında yabancı tanrıların, uzak ülkelerin de sözü geçer mi? 68
Soru 43: Homeros destanlarında Eski Yunanlıların adları nedir? 69
Soru 44: Mitologyada adları geçen başlıca Yunan ada ve yarımadaları hangileridir? 69
Soru 45: Yunan mitologyasında adları geçen ünlü limanların, kentlerin, gerçek ya da hayal ülke ve bölgelerin adları, bunlarla ilgili mitoslar nelerdir? 72
Soru 46: Çanakkale ile ilgili mitoslar da vardır herhalde? 76
Soru 47: Mitologyada ünlü denizler, ırmaklar, kaynak ve pınarlar hangileridir? 77
Soru 48: Önceki soruda, kaynak ve pınarlardan sözedilirken Nympha'lar sözü geçti; kimlerdir bu Nympha'lar? 78
Soru 49: Mitologyada ünlü dağlar, tepeler hangileri? 80
Soru 50: Mitologyada adları geçen belli başlı tapınaklar nerelerdeydi? 81
Soru 51: Eski Yunan'da kahinlik nasıldı? Mitoslarda en ünlü kahinler, kahin kadınlar, gaipten haber veren ve büyücü kadınlar kimlerdir? 83
Soru 52: Yunan mitologyasında tanrıların dünyaya gönderdikleri ilk kadın kimdir? 86
Soru 53: Yunan mitologyasında Nuh tufanına benzer bir mitos var mıdır? 87
Soru 54: Yunan mitologyasında en ünlü kral kimdir, ve nedir öyküsü? 87
Soru 55: Yunan mitos ve eposlarında öbür ünlü krallar kimlerdir ve nelerdir öyküleri? 89
Soru 56: İthaka kralı Odysseus kimdir, Homeros'un *Odysseia* destanının konusu nedir? 93
Soru 57: Mitoslarda ünlü ikizler kimlerdir ve nelerdir öyküleri? 94
Soru 58: Kral eşlerinin mitoslarda rolleri nedir? Bu kadınların (yani kraliçelerin) en ünlüleri hangileri? 96
Soru 59: Kral eşleri arasında Penelope sayılmadı. İthaka kralı Odysseus'un karısı değil miydi? 97
Soru 60: Yusuf Kâmil Paşa'nın, Türkçede ilk çeviri roman olan, *Terceme-i Telemak* adlı kitabının mitologya ile ilgisi nedir? 98
Soru 61: Evlatlarda ana baba sevgisini belirten başka mitoslar, efsaneler de var mı Eski Yunan dünyasında? 99
Soru 62: Mitologyada sadık dost temasını işleyen öyküler de yer alıyor mu? 100
Soru 63: Mitoslar, alçak ruhlu, basit insanları da tanıtır mı? 102

Soru 64: Kral oğullarının mitoslardaki öyküleri nelerdir? 102
Soru 65: Kral kızlarının mitoslardaki öyküleri nelerdir? 108
Soru 66: Halktan kimselerin de mitoslarda yeri var mı, ne ölçüde? 111
Soru 67: Kadınların ihanet, hainlik, merak, tecessüs, böbürlenme, kıskançlık ve öç gibi türlü duygularını dile getiren; bu yüzden tanrı ya da tanrıçaların gazaplarına uğrayışlarını, yaşamlarının facialarla sona erdiğini anlatan mitoslar hangileri? 112
Soru 68: Yeraltı Ülkesi'nde sonsuz suçluların kimlikleri 38. soruda söylenmişti. Böyle, tanrısal düzeni bozdukları için, tanrıların hışmına sağken uğrayan erkekler de var mı? 116
Soru 69: Mitologyada hayvana, bitkiye, çiçeğe ve başka şeylere dönüşen insanlar, periler kimlerdir ve nelerdir öyküleri? 118
Soru 70: Mitologya bir yanıyla savaşlar, çekişmeler olduğuna göre en ünlü silahlar, kimlerin hangi silahlarıdır? 121
Soru 71: Mitos ve eposlarda başka ünlü eşyalar nelerdir? 123
Soru 72: Damokles'in kılıcı diye bir söz vardır; Damokles de bir mitos kahramanı mı? 124
Soru 73: Mitoslarda hayvanların da yeri var mı, ne dereceye kadar? Hangi hayvanların öyküleri mitoslara geçmiştir? 125
Soru 74: İnsanların hayvana dönüştüklerini gördük (soru 69), hayvanların da insana dönüşmesi var mı mitologyada? 126
Soru 75: Hayvanlardan insana, insanlardan hayvana dönüşmeler oluyor; mitologyada yarı insan, yarı hayvan yaratıklar da vardır şu halde? 126
Soru 76: Bazı Eski Yunan vazolarında atla insan karışımı yaratıklar görülüyor; onların adları nedir? 128
Soru 77: Kentaur'ların savaştıkları Lapith'ler kimler? 128
Soru 78: Mitoslarda hangi çalgılar var; bu çalgılarla söylenen şarkılara ne gibi adlar verilirdi? 129
Soru 79: Ünlü şarkıcılar, ozanlar var mı mitoslarda? 131
Soru 80: Musa'lar kimlerdir; şarkı ile, çalgı ile ilgileri nedir? 132
Soru 81: Eski Yunanlıların, Romalıların tanrılar, tanrıçalar için düzenledikleri şenlikler, törenler var mıydı; nelerdi bunlar? 133
Soru 82: Orfizm nedir, Mysteria nedir? 139
Soru 83: Epos ve mitosların Akhilleus, Herakles gibi ünlü kahramanlarını tanıdık. Başka yiğit savaşçılar yok mu? 141
Soru 84: Mitosların şanlı, ünlü savaşçıları yanında fedakar, sessiz delikanlıları da vardır herhalde? 143
Soru 85: Erkeklerle birlikte ya da onlara karşı çarpışan savaşçı kadınlar da var mı, kimler? 144

Soru 86: Mitoslarda, Troya Savaşı gibi büyük savaşlar dışında, küçük ölçüde toplu seferleri anlatanlar da var mı, hangileri? 145
Soru 87: Eski Yunan ve Romalılarda bitkiler, bağlar bahçeler, toprağın yeşermesi, bahar üzerine ne gibi mitik inançlar vardır? 147
Soru 88: Çiftçiliğin, tarımın başlangıcını, uygarlığa doğru ilerleme aşamalarını anlatan mitoslardan en ünlüleri hangileridir? 148
Soru 89: Mitologyada uçmayı deneyen ilk adam kimdir ve nedir öyküsü? 150
Soru 90: Yunan mitoslarında *Tevrat*'taki Samson ve Dalila efsanesini andıran bir öykü var mı, hangisi? 150
Soru 91: Mitoslarda öyküleri anlatılan devler, canavarlar, canavar kadınlar, ifrit ve haydutlar kimlerdir? 151
Soru 92: Eski Yunan, Roma inancında gece, ay, güneş ve yıldızlarla ilgili astronomi kavram ve mitosları nelerdir? 153
Soru 93: Mitologyada rüzgarların adları nelerdir, rüzgarlarla ilgili mitoslar hangileridir? 156
Soru 94: Eski Yunan ve Romalılar, kentleri, evleri koruyan tanrıların varlığına da inanırlar mıydı? 157
Soru 95: Hayvanlar tarafından emzirilerek büyüyen mitos kahramanları var mı? 158
Soru 96: Yunan ve Roma mitologyaları konusunda, Tanzimat'tan günümüze kadar, edebiyatımızda derleme, çeviri başlıca kitaplar nelerdir? 159
Soru 97: Birçok mitosların özetinde Latin şairi Ovidius'un *Metamorphos'lar* adlı yapıtı kaynak diye gösterildi; bu kitap dilimize çevrildi mi? 159
Soru 98: Yunan ve Latin mitologyaları bizim şair ve yazarlarımızdan hangilerini ne derecede ilgilendirdi; kimler bu mitoslardan yararlandılar? 160
Soru 99: Yunan klasiklerinden çeviriler yapmış olan Azra Erhat ile öykü ve romanlarının konularını daha çok Ege kıyılarından, Akdeniz'den alan Halikarnas Balıkçısı'nın mitologya ile ilgili telif yapıtları yok mu? 161
Soru 100: Hiç değilse şiirlerden bazı örnekler üzerinde uygulama yapsak? 162
Kitapta Adı Geçen Yazar ve Şairler 164
Dizin 165
Kaynakça 176